

ahmed yesevi

İnceleme Araştırma Dizisi
Yayın No: 23

Baskı Tarihi: Nisan 2015

©Ahmet Yesevi Üniversitesi
Mütevelli Heyet Başkanlığı

Taşkent Cad. Şehit H. Temel Kuşuoğlu Sokak No: 30
06490 Bahçelievler/ANKARA
Tel: 0312 216 06 00 • Faks: 0312 216 06 09
www.ayu.edu.tr • yayınlar@yesevi.edu.tr

Tosun, Necdet

Ahmet Yesevi / Editör: Necdet Tosun . – Ankara : Hoca Ahmet
Yesevi Uluslararası Türk - Kazak Üniversitesi, 2015

240 S: 24x31 Cm. – (Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak
Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi ; Yayın No: 23)

ISBN: 978-9944-237-29-1

1. Ahmet Yesevî, 1093-1166 2. Yesevilik I. Tosun, Necdet
297.759092

Editör

Prof. Dr. Necdet Tosun

Yayın Yönetmeni

Alim Korkmaz

Yayın Danışmanı

Prof. Dr. Mehmet Kutalmış

Yayın Koordinatörü

Halil Ulusoy

Yapım

Akademik Sanat Yapım

www.akademiksanat yapim.com.tr

Çevirmen

Kazakça - Rada Nabiyeva

Rusça - Sofya Sorokina

İngilizce - İsmail Eriş

Redaksiyon

Türkçe - Yrd. Doç Dr. Mustafa Karataş

Kazakça - Didar Shauyenov

Rusça - Yrd. Doç Dr. Telli Korkmaz

İngilizce - Vanessa de Obaldia

Hat

Avni Nakkaşoğlu • Adem Sakal • Savaş Çevik

Minyatür

Jahongir Ashurov • Özcan Özcan

Tezhip

Semra Ata • Laleh Garehhasanlo • Zeynep Akbaba

Teknik

Abdulkadir Canlı • Ali Rıza Mukaddem

Tasarım & Baskı

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.

Tel: 0312 472 37 73-74

www.sfn.com.tr

احمد يٰسـَـوِي

ahmed yesevi

| EDITÖR |
PROF. DR. NECDET TOSUN

ішіндекілер

мазмұны *содержание* *contents*

HOCA AHMED YESEVİ

Ön söz.....	8
Hoca Ahmed Yesevî.....	15
Hayatı.....	19
Eserleri.....	22
Menkıbeleri.....	25
Türbesi.....	33
Yesevîlik.....	36
Yesevîlikte Tasavvufî Eğitim.....	41
Bibliyografya.....	50

ҚОЖА АХМЕТ ЯССАУИ

Алғысөз.....	52
Қожа Ахмет Яссауи.....	55
Қожа Ахмет Яссауидің Өмірі.....	57
Шығармалары.....	59
Аңыздар.....	60
Кесенесі.....	63
Яссауилік.....	64
Яссауилікте сопылық білім беру.....	68
Пайдаланылған әдебиеттер.....	71

ХОДЖА АХМЕД ЯСАВИ

Предисловие.....	72
Ходжа Ахмед Ясави.....	75
Жизнь Ходжи Ахмеда Ясави.....	77
Произведения.....	79
Предания.....	80
Гробница.....	83
Ясавия.....	84
Ясавия и суфийское образование.....	87
Библиография.....	91

KHOJA AHMED YASAWI

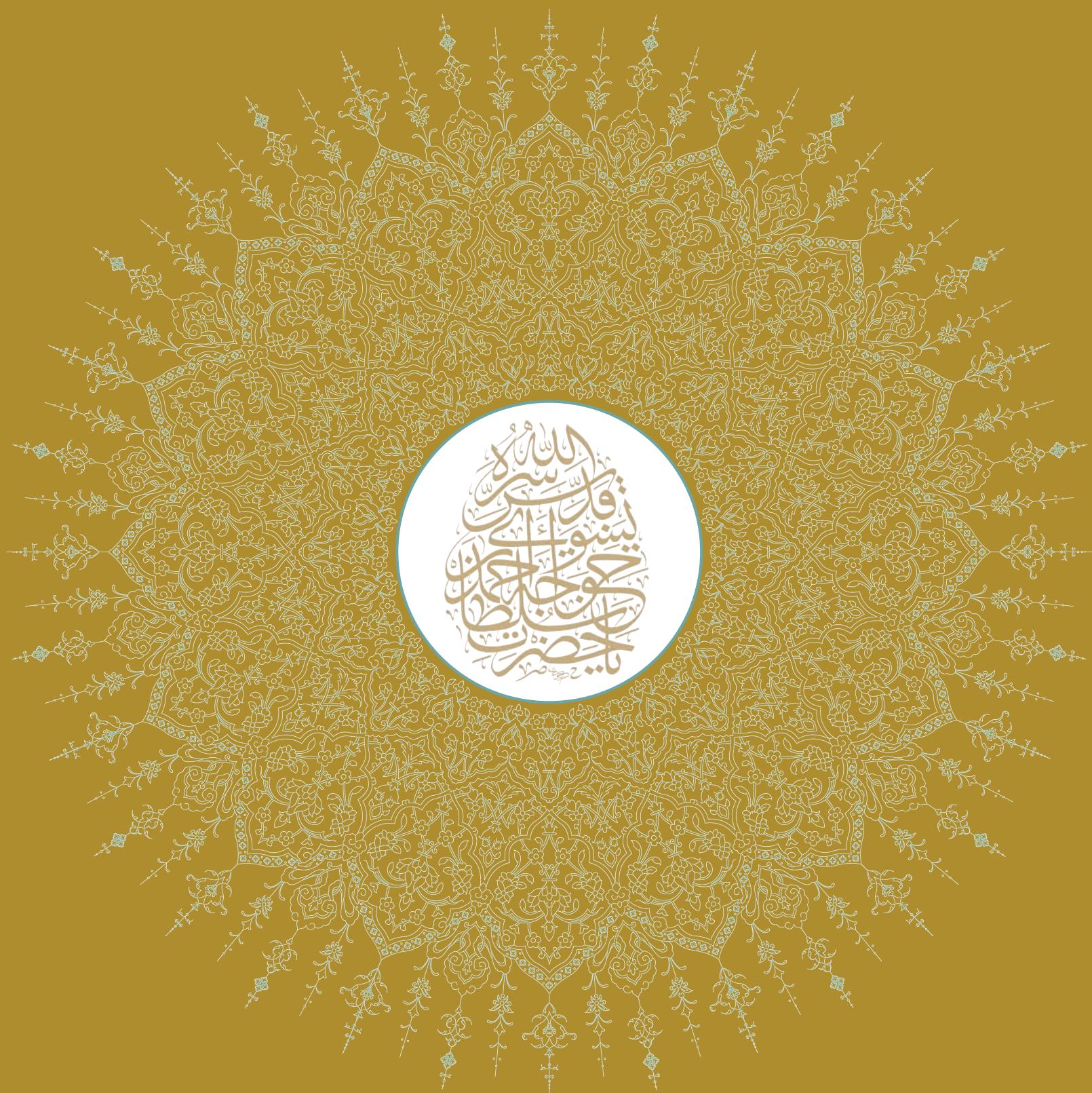
Foreword.....	92
Khoja Ahmed Yasawi.....	95
The Biography of Khoja Ahmed Yasawi.....	96
His Works.....	98
His Manaqib (the Tales or Narratives about Him).....	99
His Tomb.....	102
The Sufi Order of Yasawiyya.....	103
Sufi Training in Yasawi Sufi Order.....	106
Bibliography.....	109

HİKMETLER, ХИКМЕТТЕР, ХИКМЕТЫ, НІКМЕТS.....111

Bibliyografya, Пайдаланылган Әдебиеттер, Библиография, Bibliography.....	236
---	-----

ön söz

XII. yüzyılda Orta Asya'da yaşamış olan Hoca Ahmed Yesevî, hem İslâmiyet'in yayılmasında hem de ahlâk ve maneviyatın kökleşmesinde önemli katkıları olmuş, ayrıca söylediği hikmet tarzı şiirlerle Türk dili ve edebiyatına önemli hizmetleri geçmiş bir âlim, mutasavvıf ve şairdir. Hakkında dilden dile aktarılan menkıbeler ve kendisine nispet edilen birkaç risâle hâricinde onun görüşlerini ve duygu dünyasını günümüze aktaran en önemli eserler, şiirlerinin toplandığı *Dîvân-ı Hikmet* ile talebesi ve müridi Sûfî Muhammed Dânişmend'in kaleme aldığı *Mir'âtü'l-kulûb* isimli eserdir.

Dîvân-ı Hikmet'in yazma nüshalarındaki şiir sayılarının birbirinden farklı olması ve eski tarihli yazmalarının pek bulunmaması sebebiyle bu eserin önce dilden dile aktarıldığı, sonraları kaleme alınırken farklı şekillerde derlendiği ve hatta başka şâirlere ait şiirlerin de bu mecmualara karışmış olabileceği tahmin edilmektedir. Bununla birlikte *Dîvân-ı Hikmet*'teki tüm şiirler, Hoca Ahmed Yesevî'nin dinî, ahlâkî ve tasavvufî görüşlerini yansıtacak niteliktedir.

Yesevî'nin gönül dünyasını günümüze taşıyan bu şiirler, Doğu Türkçesi yazı dili geleneği içerisinde, Çağatay Türkçesiyle kaleme alındığı için günümüzde rahatça anlaşılarmaktadır. Bu şiirlerin hem çağdaş Türk lehçelerine hem de İngilizce ve Rusça gibi dünyada yaygın konuşulan dillere çevrilerek insanlığın istifadesine sunulması önemli bir ihtiyacı. Bu ihtiyacı kısmen de olsa karşılamak için *Dîvân-ı Hikmet*'ten önemli gördüğümüz Hikmetler seçilmiş ve Türkiye Türkçesi, Kazak Türkçesi, Rusça ve İngilizceye çevrilerek birçok kişinin okuyup anlayarak istifade edebileceği bir seçmeler mecmuası meydana getirilmiştir. Bununla birlikte, *Dîvân-ı Hikmet* yüzlerce yıl Arap harfleriyle yazılıp basıldığı için özgün yazımlarını göstermek, bu hâtırayı yâd etmek ve bir nostaljiyi günümüze sanatlı bir şekilde taşımak gayesiyle seçilen Hikmetlerin Arap harfli yazımı, Latin harfli okunuşu, sadeleştirme ve tercümeleri birlikte verilmiştir. Hoca Ahmed Yesevî'nin hayatı

ve menkıbeleri ile ilgili yeni çizilmiş minyatürler ile bazı şiirlerin hat sanatıyla yazılmış levhaları da esere sanat açısından ayrı bir değer katmıştır. Sonuçta meydana gelen bu güzel sanat eseri, Hoca Ahmed Yesevî'nin hayatı, menkıbeleri ve Yeseviyye tarikatının âdâbı hakkında bir giriş ile birlikte okuyucularımıza takdim edilmiştir.

Dîvân-ı Hikmet'ten seçmeler yapılırken eserin Arap harfleriyle yapılan iki baskısından yararlanılmıştır. Bunlardan birincisi, eserin Kazan 1904 baskısının Dayrabay Serıkbayulı ve S. Rafiddinov tarafından yine Arap harfleriyle ve bilgisayarda dizilerek 2001 yılında Almatı'da yapılan neşridir. İkincisi ise Kuanışbek Kârî, Galiya Kambarbekova ve Rasul İsmailzâde tarafından hem Arap harfleri hem de Kazakça uyarlaması (tercümesi) ile birlikte hazırlanan ve 2000 yılında Tahran'da yapılan baskısıdır. Bu ikinci neşri hazırlayanlar *Dîvân-ı Hikmet*'in Kazan 1893 ve İstanbul 1897 baskılarını mukayese ederek daha sağlam bir metin oluşturdıkları için, yaptığımız seçmelerde daha çok bu ikinci nüshayı esas aldık.

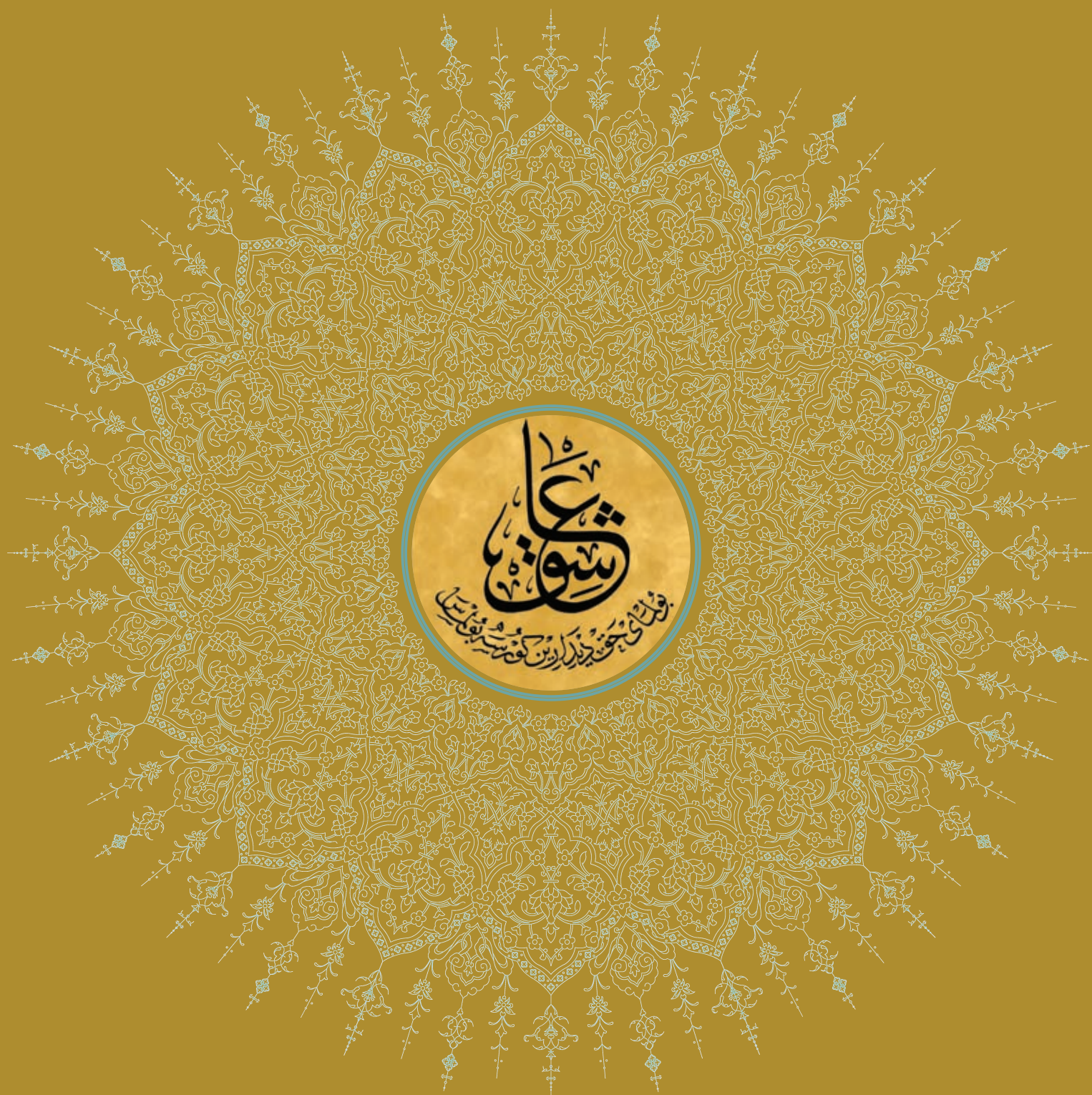
Seçilen hikmetlerin Türkiye Türkçesine çevirisi/uyarlaması tarafımızdan yapılmış olup gerektiğinde *Abuşka Lügatı* ve Şeyh Süleyman Buhârî'nin *Lügat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmânî* gibi sözlükleri ile daha önce Kemal Eraslan ve Hayati Bice tarafından yapılan neşirlerin sonundaki lügatçelerden de istifade edilmiştir. *Dîvân-ı Hikmet* daha önce Rusça ve İngilizce gibi dillere bu miktarda tercüme edilmemiş olduğundan, hazırlanan bu eser, bu iki dili bilenler için de önemli bir kaynak olacaktır. Esasen Ahmed Yesevî gibi bir değerimizin şimdiye kadar farklı dillere çevrilip dünyaya yeterince tanıtılamamış olması bir kayıp idi. Farklı dillere tercümeleri, hat ve minyatürleriyle hem ilim hem de sanat eseri olan bu çalışma, Ahmed Yesevî'nin dünyaya tanıtılması konusunda da önemli bir katkı olacaktır. Bu çalışmayı hazırlayan ekip olarak, eserin basılmasını üstlenen Ahmet Yesevî Üniversitesine müteşekkirdiğimizi bildirmek isteriz.

کتاب

فی الجواهر فی ذکر الدین کون

Minyatür: Özcan Özcan "Yesevî Atamızdan Anadolu'ya"

Миниатюра: Озжан Озжан, Яссауи атамыздан Анадолуга

Миниатюра: Озджан Озджан, От предка Ясави до Анатолии

Miniature: Ozcan Ozcan, From our ancestor Yasawi to Anatolia

شَحْوَنَ نَائِلِيْنَ حَوْفِ بَادِي سَحَرٍ وَفِي بَوَائِكِهَا
بِالَّذِي سَجَّوْا لَكَ اِنِّي سَحَرٌ وَفِي بَوَائِكِهَا

Hoca Ahmed Yesevî

Orta Asya'da İslamiyet'in yayılmaya başlamasıyla birlikte, Hicrî II. (M.VIII.) asırdan itibaren bölgede zahid ve sûfiler de görülmeye başlamıştır. Bugünkü Türkmenistan sınırları içinde bulunan Merv şehrinde dünyaya gelen Abdullah b. Mübârek (M. 181/797) hem hadis âlimi hem de zahid ve sûfî idi. Merv şehrinde iki tekke (ribât) kurduğu ve buralarda halkı irşad ettiği nakledilir. Özbekistan sınırları içinde bulunan Nahşeb (bugünkü adı Karşı) ve Tirmiz şehirleri de birçok âlim ve sûfinin yetiştiği bölgelerdi. "Sûfiyi hiçbir şey bulandıramaz, aksine her şey onunla saf ve duru hâle gelir." diyen Ebû Tûrâb Nahşebî (ö. 245/859-860) ile velîlik konusundaki fikirleriyle tanınan ve çok sayıda Arapça tasavvufî eser kaleme alan Hakîm Tirmizî (m. 320/932-933) bu sûfilerin en meşhurlarındandır. Hakîm Tirmizî'nin kabri Tirmiz şehrinde hâlâ önemli bir ziyaretgâhtır.

Buhara ve Semerkand ise hem alimleri hem de sûfileriyle Orta Asya'nın en önemli kültür merkezleriydi. Buhara'nın Kelâbâz (Kelâbâd) Ma-

hallesi'nde yaşayan Ebû Bekir Muhammed b. İshâk Kelâbâzî (ö. 380/990) tasavvufun öğretilerini et-Ta'arruf li mezhebi ehli't-tasavvuf isimli Arapça eserinde toplamış, ayrıca Bahru'l-fevâid isimli eserinde bazı hadislerle tasavvufî yorumlar yapmıştır.

Tekke âdâbını tespit eden ve düzenlediği semâ meclislerinde okuduğu âşıkâne şiirlerle tanınan Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr (ö. 440/1049) bugün Türkmenistan'da bulunan Meyhene'de yaşamış ve orada vefat etmiştir. Türkmen halkı arasında "Mene Baba" lakabıyla anılır. Hayatı, menkıbeleri ve sözleri Muhammed b. Ebû Ravh Lütfullah'ın (ö. 541/1147) Hâlât u Sühanân-ı Şeyh Ebû Saîd ve Muhammed b. Münevver'in Esrârü't-tevhîd fî makâmâtî's-Şeyh Ebî Saîd isimli Farsça eserleriyle günümüze ulaşmıştır. Mevlânâ Celâleddin Rûmî'ye nispet edilen ve: "Yine gel, yine gel, ne olursan ol, yine gel" diye başlayan meşhur rubâî de aslında Mevlânâ'dan iki asır önce yaşayan Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr'ın şiirleri arasında yer almaktadır.

*Tunçtan yapılmış kapı tokmağı
Қоладан жасалған есік тоқпағы*

*Дверная колотушка из бронзы
Bronze door knocker*

Arslan Bab Türbesi - Otrar / Kazakhstan
Арыстан баб кесенесі Отырар/ Қазақстан

Мавзолей Арыстан Баба, Отырар/ Казахстан
Mausoleum of Arslan Bab, Otrar/ Kazakhstan

Yusuf Hemedani Türbesi - Türkmenistan
Юсуф Хемедани кесенеси Түркменистан

Мавзолей Юсуфа Хемедани / Туркменистан
Mausoleum of Yusuf Hamadani / Turkmenistan

Keşfu'l-mahcûb isimli eserin müellifi Hücûvî (ö. 465/1072) Fergana bölgesinde bazı mutasavvıflarla karşılaştığını, buradaki halkın şeyhlere “Bâb” dediğini nakleder. Aslında bu durum Orta Asya'daki diğer bölgeler için de geçerlidir. Ahmed Yesevî'nin bir süre yanında eğitim aldığı Otırlarlı Arslan Bâb ile Arslan Bâb türbesi içinde kabirleri olan Karga Bâb ve Laçın Bâb da bu unvanı taşımaktaydılar. Nesebnâme'lerde Ahmed Yesevî'nin babası, dedesi ve diğer bazı akrabalarının “Şeyh” olarak zikredilmesi, bu bölgede Yesevî'den önce de tasavvufî hareketlerin önemli derecede etkili olduğunu göstermektedir. Bu şeyh ve dervişlerin göçebe ve yerleşik Türkler arasında, özellikle Sirderya kenarlarında ve bozkırlarda basit Türkçe ile halka hitap ederek İslâm'ı ve tasavvuf ahlâkını yaydıkları anlaşılmaktadır.

Orta Asya genelde fütüvvet ve melâmet vasfıyla öne çıkan Horasan tasavvuf kültürünün etkisi altındaydı. Bununla birlikte Semerkand ve Buhara gibi şehirlerde güçlü medreseleri ve alimleri olan bu muhit, Horasan'ın kalenderî meşrep sûfilerinin

yayılması için pek müsait bir zemin değildi. Orada ancak dinî kurallara sıkıca bağlı bir tasavvuf anlayışı gelişip yayılabildi ve neticede öyle oldu. Bağdat Nizâmiye Medresesi'nde eğitim görüp hoca olmuş, sonra Horasan tasavvuf kültüründe yetişmiş bir sûfi olan Yûsuf Hemedânî, Mâverâünnehr'deki birkaç müridine irşad izni verip halife olarak tâyin ettiği zaman Orta Asya'nın en önemli iki tasavvuf ekolünün tohumlarını da atmış oluyordu.

Yûsuf Hemedânî'nin (ö. 535/1140) iki önemli müridi Hoca Ahmed Yesevî ve Abdülhâlik Gucdûvânî sonraları Orta Asya'nın en yaygın tarikatları olan Yeseviyye ve Hâcegân (sonraki adıyla Nakşbendiyye) isimli tasavvuf ekollerinin kurucusu olmuşlardır. Yûsuf Hemedânî'nin kaleme aldığı bazı tasavvufî eserler günümüze ulaşmıştır. Bunlardan en meşhuru Rutbetü'l-hayat isimli Farsça eserdir. Yûsuf Hemedânî'den dinî ve tasavvufî eğitim aldıktan sonra kendi memleketi olan Yesi'ye dönüp orada halkı irşad eden Hoca Ahmed Yesevî, Orta Asya'nın manevî hayatında derin izler bırakmış önemli bir mutasavvıftır.

Hayatı

Ahmed Yesevî bugün Kazakistan'ın Çimkent şehri yakınlarında yer alan Sayram kasabasında dünyaya gelmiş, dinî tasavvufî eğitimi tamamladıktan sonra yine o bölgedeki Yesi (bugünkü adıyla Türkistan) şehrine yerleşmiş, uzun yıllar halkı maneviyat yolunda irşad ettikten sonra burada vefat etmiş bir mutasavvıftır. Babası İbrahim Şeyh, Sayram ve civarında müridleri olan tanınmış bir sûfî idi. Anne ve babasını küçük yaşta kaybeden Ahmed Yesevî, bir süre Otırar'daki Arslan Bab isimli şeyhin yanında dinî-tasavvufî eğitim gördü. Onun da vefat etmesi üzerine başka şehirlerde eğitimine devam etti.

Zamanın önemli ilim merkezlerinden Buhara'ya giden Ahmed Yesevî burada Yûsuf Hemedânî'ye intisap edip müridi oldu. Bazı kaynaklarda Yesevî'nin Şihâbeddin Sühreverdî'ye (ö. 632/1234) veya Ebu'n-Necib Sühreverdî'ye (ö. 563/1168-69) de mürid olup icâzet aldığı söylenir. Akrabaları arasında başka şeyhler de olan ve babasının Yesi'deki halifesi Mûsâ Hoca ile yakınlığı bulunan Ahmed Yesevî'nin bu akraba çevresinden de önemli derecede tasavvufî eğitim almış olması muhtemeldir.

Eğitimi bitirdikten sonra Yesi'de dergâh kurup insanları dinî ve ahlâkî yönden yetiştiren Hoca Ahmed Yesevî, tasavvufî düşüncelerini Türkçe ve sade şiirler ile anlatmış, hikmet adı verilen bu şiirler zamanla toplanarak Dîvân-ı Hikmet mecmuaları meydana gelmiştir. Bazı menkıbelerde ağaçtan tahta kaşık yontup satarak geçimini temin ettiği ifade edilmekteyse de, aslında varlıklı bir aileye mensup olduğu anlaşılmaktadır. Hakkında nakledilen menkıbelerden anlaşıldığı kadarıyla Yesevî, dergâhtaki zikir usulü sebebiyle dönemindeki bazı âlimler tarafından eleştirilmiştir. O da bazı şiirlerinde samimiyetten uzak alimler ile sahte sûfîleri tenkit etmiştir. Sohbetlerinde ve şiirlerinde en çok işlediği konular Allah ve peygamber sevgisi, fakir ve yetimleri korumak, dinî kurallara riayet, güzel ahlâk, zikir, nefis ile mücadele, kendini eleştirmek (melâmet), ölümü düşünmek, manevî mertebeler ve bu mertebeleri aşmadan şeyhlik iddiasında bulunmanın kötülüğü gibi mevzulardı.

Rivayete göre Ahmed Yesevî altmış üç yaşına geldiğinde dergâhında yerin altına küçük bir oda şeklinde çilehane yaptırdı. Ömrünün kalan kısmını çoğunlukla ora-

da ibadet ve tefekkürle geçirdi. Geç dönemlere ait bazı kaynaklarda Ahmed Yesevî'nin Hicrî 562 (M. 1166-67) senesinde vefat ettiği belirtilmiş ise de, bazı araştırmacılar bu tarihin biraz daha ileriye alınması gerektiğini düşünmektedirler.

Ahmed Yesevî'nin İbrahim adında bir oğlu olmuşsa da kendisi hayattayken vefat etmiştir. Yesevî'nin nesli Gevher isimli kızı sayesinde devam etmiştir. Türkistan, Mâverâünnehir ve Orta Asya'da olduğu gibi Anadolu'da da kendilerini Ahmed Yesevî'nin neslinden sayan pek çok ünlü şahsiyet çıkmıştır. Semerkantlı Şeyh Zekerîyyâ, Üsküplü Şâir Atâ ve Evliya Çelebi bu isimlerden birkaçıdır.

XIV. yüzyılın sonunda Emîr Timur, Türkistan bozkırlarında şöhreti ve nüfuzu iyice yayılmış olan Ahmed Yesevî'nin kabrini ziyaret edip kabrin üstüne bir türbe yapılmasını emretmiş, birkaç yıl içinde türbe, cami ve dergâhıyla birlikte bir külliye oluşturmuştur. Bugün bu türbe Orta Asya'nın en önemli ziyaret yerlerinden biridir. Ahmed Yesevî'nin çilehânesi ile türbesi arasında yüz metre kadar mesafenin olması, onun ilk ve asıl dergâhının çilehane bölgesinde olduğunu akla getirmektedir. Vefatından sonra defnedildiği yere zamanla büyük bir külliye yapılıncâ kütüphane, aşevi, mescid ve derviş hücrelerinden oluşan yeni ve daha büyük bir dergâh meydana gelmiş olmalıdır.

Ahmed Yesevî'nin Yesi'de irşada başladığı sıralarda Orta Asya'da İslâmlaşmanın yanı sıra yaygın tasavvuf hareketleri de vardı. Bu dönemde Yesevî, Taşkent ve Sirderya ötesindeki bozkırlarda yaşayan göçebe Türkler arasında büyük bir etkiye sahip olmuştu. İslâm'ın esaslarını, güzel ahlâkı, tasavvufun âdâb ve erkânını basit ve yalın bir dille öğretiyordu. Bunun için, halk edebiyatından alınan anlatım teknikleriyle örülmüş hece vezninde manzumeler söylüyordu. Hikmet adı verilen bu manzumeler, dervişleri vasıtasıyla en uzak Türk topluluklarına kadar ulaştırılıyordu. Bu sayede Yesevilik, kısa süre içinde Orta Asya Türkleri arasında yayıldı.

Müridlerinden Sûfî Muhammed Dânişmend'in kaleme aldığı Mir'âtü'l-kulûb isimli eserde Ahmed Yesevî'den nakledilen: "Âhir zamanda bizden sonra öyle şeyhler zuhûr edecek ki, şeytan onlardan ders alacak ve onlar Şeytan'ın işini yapacaklar... Ehl-i Sünnet ve Cemâati düşman görüp ehl-i bidat ve dalâleti sevecekler" şeklindeki sözleri ile bazı Dîvân-ı Hikmet nüshalarında yer alan:

*"Mürşidlikni da'vâ kılur şartın bilmes
Helâl haram, sünnet, bid'at farkın bilmes
Bû-Hanîfe mezhebinde hergiz yürmes
Diger bid'at mezheplerdin yürürler-e"*

şeklindeki ifadeleri, diğer Orta Asya Türkleri gibi Ahmed Yesevî'nin de Sünnî ve Hanefî olduğunu göstermektedir.

Ahmed Yesevî'nin sözlerini ihtivâ eden en eski eserlerden biri Sûfî Muhammed Dânişmend'in Mir'âtü'l-kulûb isimli Çağatay Türkçesi ile yazılmış olan eseridir. Yesevî'nin menkıbelerini ihtivâ eden en eski eser de Hüsâmeddin Sığnâkî'ye (ö. 711/1311-1312) nisbet edilen Farsça menâkıb risâlesidir. Bu eserlerin her ikisi de yayınlanmıştır. Ahmed Yesevî, hikmetlerdeki düşünceleri ve bilhassa menkıbevî hayatıyla Orta Asya tasavvufunun en büyük isimlerinden biri olmuştur.

Minyatür: Cihangir Aşurov, Arslan Bab ve Genç Hoca Ahmed
 Миниатюра: Жихангир Ашуров, Арыстан баб және жас Қожа Ахмет

Miniature: Jikhangir Ashurov, Arslan Bab and young Khoja Ahmed

Divan-ı Hikmet,
Fransa Milli Kütüphanesi
Дивани Хикмет,
Франция ұлттық кітапханасы

Диван-и Хикмет,
Национальная библиотека Франции
Divan-i Hikmet,
National library of France

Eserleri

1. Dîvân-ı Hikmet

Yesevî'nin Türkçe şiirlerini içine alan derlemenin adıdır. Dîvân-ı Hikmet nüshaları, muhteva bakımından olduğu kadar dil bakımından da önemli farklılıklar arzeder. Bu durum, hikmetlerin farklı şahıslar tarafından yazıldığını veya derlendiğini gösterir. Bir kısmı kaybolan veya zamanla değişikliğe uğrayan hikmetler derlenirken yeni hikmetler eklenmiş, böylece ana metin kısmen aslından uzaklaşmıştır. Bununla birlikte, bütün hikmetlerin temelinde Yesevî'nin inanç ve düşünceleri ile tarikatının esasları bulunur. Hikmetler, Türkler arasında bir düşünce birliğinin teşekkül etmesi bakımından çok önemlidir. Dîvân-ı Hikmet eski ve yeni harflerle birçok kez yayımlanmıştır.

2. Fakrnâme

Yesevî'ye izafe edilen ve Çağatay Türkçesi ile yazılmış olan Fakrnâme, Dîvân-ı Hikmet'in Taşkent ve bazı Kazan baskılarında yer alır. Müstakil bir risâleden çok Dîvân-ı Hikmet'in mensur bir mukaddimesi olan Fakrnâme, Kemal Eraslan tarafından yayınlanmıştır.

3. Risâle der Âdâb-ı Tarikat

Taşkent'te yazma nüshaları bulunan bu küçük Farsça eser, tarikat âdâbı ve makamları, mürid müşid ilişkileri, dervişlik, Allah'ı tanımak ve ilâhî aşk gibi konular hakkındadır. S. Mollakanagatılı tarafından Kazak Türkçesi'ne tercüme edilerek yayınlanmıştır (Almatı 2012).

4. Risâle der Makâmât-ı Erba'în

Yesevî'ye nisbet edilen Farsça, yazma ve küçük bir eser olup şeriat, tarikat, marifet ve hakikattan her biri hakkında onar makam olmak üzere toplam kırk makam ve kaideyi ihtiva etmektedir. Şimdilik bilinen tek nüshası Kütahya Tavşanlı Zeytinolu İlçe Halk Kütüphanesi'ndedir (nr. 1056, vr. 112a-113a).

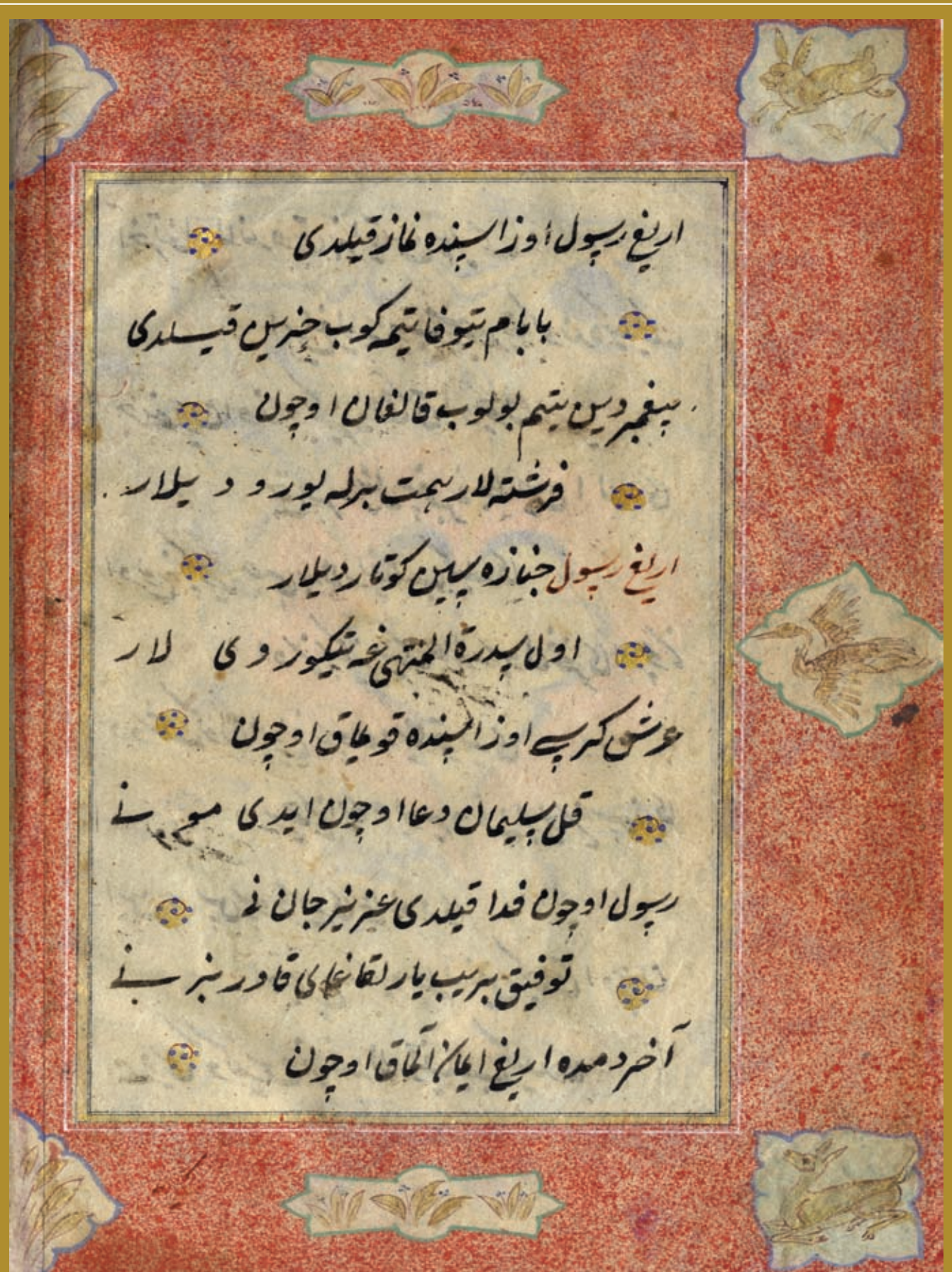
Dîvân-ı Hikmet, Taş Baskıları
Дивани Хикмет, Литография
Диван-и Хикмет, Литография
Divan-i Hikmet, Lithography

Menkıbeleri

Ahmed Yesevî'nin hayatı hakkında eski kaynaklardaki bilgiler oldukça sınırlıdır. O, Türk Dünyası'nda gerçek hayatından ziyade menkıbeleri ile tanınmıştır. Bu menkıbelerden bir kısmı onun hayatı ve düşünceleri hakkında fikir verecek nitelikteyken, diğer bazıları halk muhayyilesinin ürünüdür. Kendisine ait birçok menkıbeden bazıları şunlardır:

Arslan Bâb, menkıbeye göre, ashâbın önde gelenlerinden idi. (Bâb, şeyh demektir. Bu kelime sonraları bazı eserlere Baba diye geçmiştir). Hz. Peygamber'in gazâlarından birinde ashâb-ı kirâm aç kalarak peygamberin huzuruna geldiler ve biraz yiyecek istirdiler. Hz. Peygamber'in duâsı üzerine Cebrâil Cennetten bir tabak hurma getirdi. Fakat o hurmalardan bir tanesi yere düştü. Cebrâil dedi ki: "Bu hurma sizin ümmetinizden Ahmed Yesevî adlı birinin kismetidir." Her emanetin sâhibine verilmesi tabii olduğu için Hz. Peygamber ashâbından birini bu iş ile vazifelen-dirmek istedi. Neticede hurmayı Arslan Bâb'ın ağzına attı ve çok sonraları yaşayacak olan Ahmed Yesevî'nin terbiyesi ile meşgul olmasını söyledi. Dört yüz küsur yıl yaşayan Arslan Bâb Sayram'a yahut Yesi'ye geldi ve vazifesini yerine getirdi.

Bazı soy şecerelerinde Arslan Bâb, Ahmed Yesevî'nin babası İbrahim Şeyh'in akrabası olarak görülmektedir. Muhtemelen Arslan Bâb'ın âlem-i mânâda (rüyada) gördüğü bu hurma hâdisesi sözlü rivayetlerde değişmiş ve bu menkıbe meydana gelmiştir.

Ahmed Yesevî hazretleri vakitlerini üçe ayırırdı. Günün büyük bölümünde ibâdet ve zikirle meşgul olurdu. İkinci kısmında talebelerine zâhirî ve bâtinî ilimleri öğretirdi. Üçüncü bölümünde ise alın teri ile geçimini sağlamak üzere tahta kaşık ve kepçe yaparak bunları satardı. Bir rivayete göre, onun hâl-den anlar bir öküzü vardı. Bu öküzün sırtına bir heybe asar, içine de yaptığı kaşık ve kepçeleri koyup Yesi çarşısına salıverirdi. Kim kaşık ve kepçeden alırsa ücretini heybenin gözüne bırakırdı. Mal alıp da ücretini vermeyen olursa, öküz o kimsenin peşini bırakmaz, nereye gitse peşinden o da giderdi. Adam ücreti heybeye koymadıkça o kimsenin yanından ayrılp başka yere gitmezdi. Akşam olunca da Ahmed Yesevî'nin evine gelirdi.

***

Hârezm'in Urgenc şehrinde İmâm Mervezî (bazı kaynaklarda Mergazî veya Merâgî) nâmında bir âlim vardı. Ahmed Yesevî hakkında söylenen uygunsuz sözler ona kadar gitmişti. Bu sözlerle ina-

nıp kendisini imtihan etmek ve şüphesini gidermek gayesiyle yanına bazı arkadaşlarını alarak yola çıktı. Yesevî'nin her tarafta talebeleri olduğunu, her zaman sohbetinde binlerce kişinin hazır bulunduğunu öğrenmişti. "Ben üç bin mesele ezberledim, hepsini ayrı ayrı sorar onları imtihan ederim." diye düşündü. Bu sırada Ahmed Yesevî hazretleri tekkesinde bulunuyordu. Talebesi Sûfî Muhammed Dânişmend'e: "Bakar mısın, bize kimler geliyor?" buyurdu. Dânişmend, Mervezî'nin yanındakilerle birlikte ve hâfızasında üç bin mesele ile geldiğini söyledi. Yesevî'nin emri ile Muhammed Dânişmend, o üç bin meseleden binini Mervezî'nin hâfızasından sildi. Sonra Yesevî hazretleri talebelerinden Süleyman Hakîm Ata'ya aynı şekilde emretti. O da öyle yaptı. Mervezî, hâfızasında kalan bin mesele ile Yesi'ye geldi. Hoca Ahmed Yesevî'nin yanına gelip: "Allah'ın kullarını doğru yoldan ayıran sen misin?" dedi. Yesevî hiç kızmadı. Karşılık da vermedi. "Şimdilik üç gün misafirimiz olun, sonra görüşürüz." buyurdu. Üç gün sonra bir kürsü kuruldu. Mervezî konuşmak

için kürsüye çıktı. Ahmed Yesevî Hakîm Ata'ya geri kalan bin meseleyi de silmesini söyledi. Hakîm Ata, Allah Teâlâ'ya dua etti. Aklındaki bin mesele de silindi. Mervezî, kürsü üstünde bir şeyler konuşmak istedi. Fakat hâfızasında hiçbir meselenin bulunmadığını anladı. Kitap ve defterlerini açıp oradan okumak istedi. Fakat defterindeki yazıların da silinmiş olduğunu gördü. Sayfalar bomboştu. Bu hâli gören Mervezî kusurunu anladı, tevbe etti ve Ahmed Yesevî'ye mürid oldu. Onun yanında yüksek derecelere ulaştı.

***

Yine bir menkıbeye göre, Yesi şehrine yakın bir yerde Savran diye bir kasaba vardı. Bura halkının çoğu gayr-i müslim olup müslüman Yesi halkına ve özellikle Ahmed Yesevî hazretlerine çok düşmanlardı. Ahmed Yesevî'nin büyüklüğü, kerâmetleri etrafa yayıldıkça ve ona bağlı olanların sayısı her geçen gün arttıkça Savranlılar ziyadesiyle rahatsız oluyorlar, Hoca hazretlerine olan düşmanlıkları da artıyordu. Bir gün Ahmed Yesevî'ye iftira etmek istediler. Bir yere toplandılar. İçlerinden birinin öküzünü getirip mezbahada kestiler. Sadece ayaklarını bıraktılar. Ertesi gün de kadıya gidip şikâyet ettiler. Öküzlerinin çalınıp mezbahada kesildiğini, kanları akararak aceleyle götürüldüğünü, kan izlerini takip

ettiklerini ve öküzlerinin Ahmed Yesevî'nin tekkesine götürüldüğünü anladıklarını bildirdiler. Kadı, Ahmed Yesevî'nin tekkesine girip öküzlerini arayabileceklerini söyleyince tekkeye geldiler ve doğruca gece gizledikleri öküzün yanına vardılar. Tam maksatlarına kavuşmuş olduklarını zannediyorlardı ki Yesevî'nin kerameti tecellî edip iftiracıların hepsi bir anda köpek oldular. O öküz etine hücum edip kısa zamanda bitirdiler. Böylece esas hâlleri anlaşılmış oldu. Dışarıda kalıp bu müthiş manzarayı seyredenler hayret, dehşet ve korku içerisinde Ahmed Yesevî'nin eteklerine yapıştılar. Pişman olduklarını bildirip affedilmeleri için yalvarmaya başladılar. Yesevî hazretleri merhamet edip dua etti. Böylece tekrar eski hâllerine döndüler. Başka bir menkıbeye göre, bu Savranlılar Hoca Ahmed Yesevî'nin oğlu İbrahim'i öldürmüş ve başını kesip bir havluya sararak Yesevî'ye kavun diye getirmişlerdi.

***

Başka bir menkıbeye göre, Hoca Ahmed Yesevî bir gün dergâhının önünde oturuyordu. Yoldan geçmekte olan bir grup çocuk gördü. Câmiye veya medreseye Kur'ân öğrenmek için giden bu çocuklar mushaflarını bir torba (kılıf) içine koymuş ve boyunlarından aşağı sarkıtmışken, içlerinden bir tanesi Kur'ân'a olan saygısından dolayı mushafı-

nı başının üzerinde taşıyordu. Ayrıca medreseden evine dönerken hocasının bulunduğu tarafa sırtını dönmek için geri geri yürüyerek gidiyordu. Bu durumu gören Ahmed Yesevî o çocuğa: “Oğlum! Hocandan, anne ve babandan izin al, senin dinî eğitimini ben vereyim.” dedi. Çocuk gerekli izinleri alıp Yesevî’nin dergâhına geldi. Uzun yıllar dinî eserler okuyup ilim tahsil etti, ardından mürid olup maneviyatta ilerledi. Bu çocuğun adı Süleyman idi. Bir gün Ahmed Yesevî Süleyman ve diğer birkaç arkadaşını odun toplamak için kıra gönderdi. Gelen odunlarla yemek pişirilecek ve dervişlere, talebelere ve misafirlere ikram edilecekti. Çocuklar odun getirirken yolda yağmur yağmaya başladı. Süleyman cübbesini (paltosunu) çıkarıp odunlara sardı. Dergâha geldiklerinde diğer çocukların getirdiği ıslak odunlar yanmazken Süleyman’ın kuru odunları yandı. Bunun üzerine Yesevî: “Sen ince düşünceli yani hikmetli bir iş yapmışsın. Bundan sonra senin adın Hakîm Süleyman olsun.” dedi. Sonraki yıllarda hocası Ahmed Yesevî’den icazet (diploma) alan ve Bakırgan denen bölgede yerleştiği için Süleyman Bakırganî adıyla da anılan bu zât, daha ziyade Hakîm Ata diye meşhur olmuştur.

***

Ahmed Yesevî, çok sevdiği Hz. Peygamber’in 63 yaşında vefat ettiğini düşünerek kendisi de bu yaşa geldikten sonra yeryüzünde fazla dolaşmak istemedi. Vaktinin çoğunu dergâhında bir yeraltı odası şeklinde oluşturduğu çilehanesinde geçiriyordu. Önde gelen talebelerinden Seyyid Mansûr Ata bu çilehaneye ilk defa indiği zaman gördüğü manzaraya üzüldü. “Şeyhim bu dar yerde sıkıntı içindedir,” diye düşünerek ağlamaya başladı. O sırada gözünden perdeler açıldı, o daracık zannettiği yeri bir ucu doğuda, bir ucu batıda gördü ve içinden geçirdiklerinin yanlış olduğunu anladı.

***

Bir gün Ahmed Yesevî’nin dergâhında birçok mürid bir araya gelmişti. Ancak burası dar bir yer olduğu için müridler çok terlemişler ve ter ortalığa saçılmıştı. Dergâhın alt kısmına bir küp koyup ağzını açtılar. Sızan ter o küpe doluyor ve küpün içinde güzel bir şerbete dönüşüyordu. Sûfiler de bu şerbetten içiyorlardı. Sonradan bu küp, “Aşk Küpü” (Hum-i Aşk) diye meşhur oldu.

Minyatür: Cihangir Aşurov, "Dergaha odun taşıyan dervişler"
 Миниатюра: Жихангир Ашуров, Даргаһқа отын таситын дәрвиштер

Миниатюра: Джихангир Ашуров, Дервиши, несущие древесины дарге
 Miniature: Jikhangir Ashurov, Dervishes who is carrying woods to dargah

*Носа Ahmed Yesevi Türbesi Türkistan/Kazakistan
Қожа Ахмет Ясауи кесенесі Түркістан/Қазақстан*

*Мавзолей Ходжа Ахмеда Ясави Туркестан/Казакстан
Mausoleum of Khodja Ahmed Yasawi, Turkistan/ Kazakhstan*

Hoca Ahmed Yesevi Türbesi
Қожа Ахмет Ясауи кесенесі

Мавзолей Ходжа Ахмеда Ясави
Mausoleum of Khodja Ahmed Yasawi

Hoca Ahmed Yesevi Mezarı
Қожа Ахмет Ясауидің мазары

Могилa Ходжа Ахмеда Ясави
Tomb of Khodja Ahmed Yasawi

Türbesi

Hoca Ahmed Yesevî miladî 1166 yılında vefat ettiğinde, içinde çilehanesinin de bulunduğu dergâhın 100 metre kadar uzağına defnedilmiş ve basit bir kabir - türbe yapılmıştı. Bu ilk türbe o civarda yaşayan Müslümanlar için kısa zamanda bir ziyaret mekânı olmuşsa de, çok geçmeden (XIII. yüzyılın başlarında) ortaya çıkan Moğol istilâsı ve bu istilânın yıkıcı etkileri bölgeyi olumsuz şekilde etkiledi. XIV. yüzyılın sonlarında Altınorda devletini yıkıp bu bölgeyi ele geçiren Emir Timur, Moğolistan hanının kızı Tükel Hanım'ı eş olarak seçip gelin alayını karşılamak üzere yola çıkmış, yolda Yesi şehrine uğrayıp Hoca Ahmed Yesevî'nin kabrini ziyaret etmişti. Bu Yesi ziyareti esnasında Timur'un rüyasında Ahmed Yesevî'yi gördüğü, kendisini zaferle müjdeleyen Yesevî'ye bir şükrâne olmak üzere, onun küçük türbesinin yerine büyük bir külliye inşa edilmesini emrettiği kaydedilir. Külliye'nin yapımı için o dönemde Türkistan bölgesinin en meşhur mimarlarından olan Hoca Hüseyin Şîrâzî görevlendirilmişti.

İki kubbeli dikdörtgen bir yapı olan külliye'de merkezî bölümün ortasında büyük bir kazan yer alır. Yedi metalin karışımından oluşan bu kazanın etrafında bazı dualar ve kazan ustası hakkında bilgiler vardır. Önceleri bu kazana hafif tatlandırılmış su koyularak

Cuma namazlarından sonra ziyaretçilere ikram edildiği ve şifalı olduğuna inanıldığı ifade edilmektedir. Bu kazan 1934'te Stalin'in emriyle götürüldüğü bir sergiden geri getirilmeyerek St. Petersburg'daki Leningrad Hermitage müzesine konmuş, sonraları Kazakistan makamlarının gayreti ile 1989 yılında yeniden türbedeki yerini almıştır. Üzerinde büyük bir kubbe olan bu merkezî bölümün çevresinde mutfak (halımhâne), mescid, kütüphane, derviş odaları (halvethâne), su kuyusu odası (kudukhâne) gibi çeşitli maksatlarla planlanmış birçok bölüm vardır.

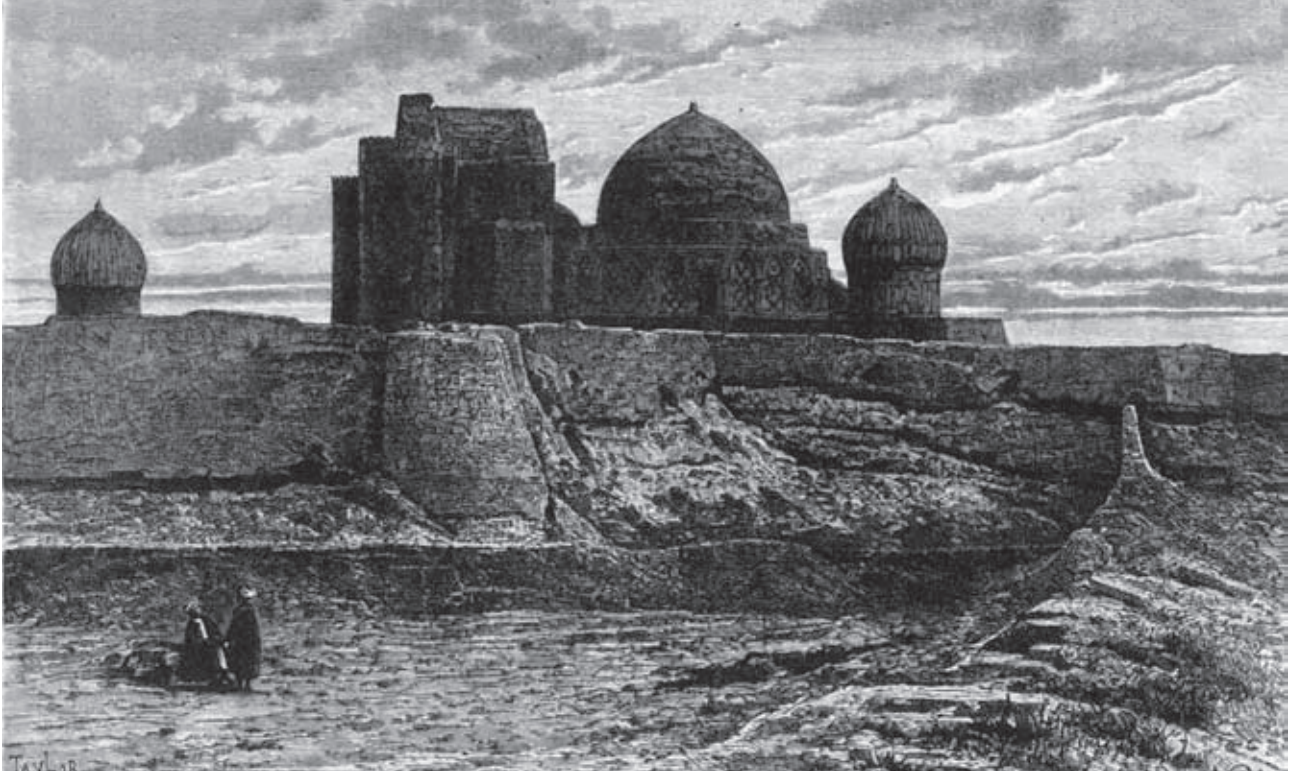
Merkezî bölümün bitişiğinde Orta Asya kültüründe evliya türbelerinin sembolü olan bir tuğ (ucunda at kuyruğu kılları, sancak ve alem olan bir direk) ve bir kapı yer alır. Bu kapı Ahmed Yesevî'nin mezarının bulunduğu odaya (Gûrhâne) açılmaktadır. Ahşap oyma işçiliği ürünü olan kapının iç tarafındaki döküm halkalardan birinde, yapılış tarihi olan hicrî 797 (m. 1395) tarihi bulunmaktadır. Bu mezar odasının üzerinde küçük kubbe vardır. Yesevî'nin mezar sandukası, açık yeşil renkte bir taştan yapılmıştır. Merkezî bölümün yanlarındaki odalardan bazılarında başka mezarlar da bulunmaktadır. XVI. yüzyıldan itibaren Kazak Türklerinden bazı yüksek mevki sahibi kişiler ve yöneticiler buralara defnedilmiştir.

Tay Kazan
Тай Қазан

Tay Kazan
Тай Қазан

Hoca Ahmed Yesevi Türbesi Gravürü-1890
Ҳожа Аҳмет Ясауи кесенеси гравюрі – 1890

Гравюра мавзолея Ходжа Ахмеда Ясави – 1890
Gravure of Khodja Ahmed Yasawi's Mausoleum – 1890

Külliyenin etrafı ve üzeri çinilerle süslenmişken, giriş kapısının bulunduğu cephesi çinisizdir. Bu durum, Timur'un vefatı üzerine külliye inşaatının bitirilemediği ve çini süslemelerinin kısmen eksik kaldığı şeklinde açıklanmaktadır. Hatta ana girişin üstündeki kemer kısmının da Timur'un vefatıyla eksik kaldığı ve hicrî 1000 (1591-92) senesinde Buhara emiri Abdullah Han'ın emri ve desteği ile bu kemerin tamamlandığı belirtilmektedir. Abdullah Han zamanında kurulan iskeleden kalan tahtaların bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır.

Türbenin dışını çevreleyen üç cephesinde üst kenarı takip eden kuşak şeklinde çinilerle süslü Kur'an âyetleri vardır. Bunlar En'am sûresinin 59-63 âyetleri arasındır. Ayrıca dış cephede çinilerle ve Kûfî hatla Allah, Muhammed, el-Hamdü lillah, Allâhü Ekber, Lâ ilâhe illallah gibi yazılar işlenmiştir. Türbenin dışında giriş kapısına bakan bahçedeki küçük türbe, Uluğ Beg'in kızı ve Ebu'l-Hayr Han'ın eşi olan Râbia Sultan'ın türbesidir.

*Hoca Ahmed Yesevi Türbesi
Hat Yazıları ve Çini Süslemeleri*

*Қожа Ахмет Ясауи кесенесіндегі
көркем жазулар және керамикалық әшекейлер*

*Надписи хат и керамические украшения
мавзолея Ходжа Ахмеда Ясави*

*Khat Writings and Tile Works of
Khodja Ahmed Yasawi's Mausoleum*

Yesevîlik

Ahmed Yesevî'nin ardından müridleri vasıtasıyla onun tasavvuf yolu ve düşünceleri zamanla Orta Asya'nın farklı bölgelerine yayılmıştır. Bu yolun takipçilerinin mensup olduğu tarıkata Yeseviyye adı verildiği gibi, cehrî zikir yapmaları sebebiyle Cehriyye ve mensuplarından çoğunun Türk olması sebebiyle Silsile-i Meşâyih-ı Türk de denilmiştir. Ahmed Yesevî'nin en meşhur halifeleri Mansûr Ata, Saîd Ata, Sûfî Muhammed Dânişmend ve Hakîm Ata'dır. Yesevîlik daha ziyade Hakîm Ata ve talebeleri ile devam etmiştir.

Asıl adı Süleyman Bakırgânî olan Hakîm Ata (ö. 582/1186) tasavvufî eğitimini tamamladıktan sonra Yesi'den ayrılıp Harezmi bölgesine gitmiş ve orada halkı irşad ile meşgul olmuştur. Hocası Ahmed Yesevî gibi hikmet tarzında Türkçe şiirler söyleyen Hakîm Ata'nın bazı şiirleri Bakırgan Kitabı isimli mecmua içinde günümüze ulaşmıştır. Âhir Zaman Kitabı, Hazret-i Meryem Kitabı ve Mi'râcnâme gibi başka manzum eserleri de olan Hakîm Ata'nın hayatı ve menkıbeleri, yazarı belli olmayan Türkçe ve mensur Hakîm Ata Kitabı'nda toplanmıştır. "Barça yahşı biz yaman, barça buğday biz saman" yani "herkes iyi biz kötüyüz, herkes buğday (gibi değerli), biz samanız." ve "Her gördüğünü Hızır bil, her geceyi Kadir bil." gibi sözleri meşhurdur. Kabri, Özbekis-

tan'ın Karakalpakistan özerk bölgesindeki Kongrat şehrinde yer almaktadır.

Hakîm Ata'nın en önemli halifesi Zengî Ata'dır (ö. 656/1258). Taşkent'te yaşayan Zengî Ata'nın çobanlık yaparak geçimini sağladığı ve şeyhi Hakîm Ata'nın vefatından sonra dul kalan hanımı Anber Ana ile evlendiği nakledilir. Zengî Ata'nın meşhur dört halifesi Uzun Hasan Ata, Seyyid Ata, Sadr Ata ve Bedr Ata'dır. Bunlardan Seyyid Ata ve Sadr Ata'nın Deşt-i Kıpçak'taki Sarayçık'a gittiği, orada bulunan Altınorda hükümdarı Özbek Han'ı İslâmiyet'e davet ettiği ve Sadr Ata'nın gösterdiği kerâmet neticesinde Özbek Han ile birlikte 70.000 kişinin Müslüman olduğu nakledilir.

Ahmed Yesevî'nin bir diğer icazetli müridi (halifesi) Sûfî Muhammed Dânişmend Otırdar'da dergâh kurup halkı irşad etmiştir. Dânişmend'in en meşhur talebesi Süzük Ata (bazı kaynaklarda lakabı Sükçük veya Süksük şeklinde geçer) diye anılan Şeyh Mustafa'dır. Şeyh Mustafa'nın halifesi İbrahim Ata, İbrahim Ata'nın oğlu İsmail Ata'dır. Babası öldüğünde on yaşında olan İsmail Ata dinî ve tasavvufî eğitimine Hârezm, Buhara ve Semerkand'da devam ettikten sonra Hocend'e gidip Şeyh Maslahat Hocendî'den hilâfet almış ve kendi memleketi olan

*Hoca Ahmed Yesevi Türbesi
Mezar Giriş Kapısı Ahşap Süslemesi*

*Қожа Ахмет Ясауи кесенесі
кабір есігінің ағаш әшекейі*

*Декорация входной двери могилы
Ходжа Ахмета Ясауи*

*The Wooden Decoration of Khodja Ahmed Yasawi's
Mausoleum's Entrance Door*

Kazıgurt'ta irşada başlamıştır. Oğlu ve halifesi Hoca İshak XIV. yüzyılın ortalarında kaleme aldığı Hadikatü'l-ârifin isimli Türkçe eserinde babası İsmail Ata ve diğer bazı sûflerin görüşleri ile Yesevîlik âdâbına yer vermiştir. İsmail Ata ve oğlu Hoca İshak'ın kabirleri Kazıgurt yakınlarındaki Turbat'tadır. Yukarıda adı geçen Süzük Ata'nın Taraz'da yöneticilik yapan "Melikü'z-zühhâd" lakaplı bir kişiye hilâfet verdiği, bu silsilenin Ebu'n-Nûr Süleyman Âşık b. Dâvûd ve Cemâleddin Muhammed Kâşgarî ile devam ettiği anlaşılmaktadır.

Yukarıda adı geçen Zengî Ata'nın mürid ve halifelerinden Sadr Ata'dan sonra sırasıyla Elemîn Baba (bazı kaynaklarda Eymen veya Almîn), Şeyh Ali Şeyh ve Mevdûd Şeyh halkı irşada devam etmişlerdir. Mevdûd Şeyh'ten sonra Yeseviyye silsilesi iki kola ayrılarak devam eder: Bunlardan birisi Kemâl Şeyh İkânî, diğeri Hâdim Şeyh ile başlamaktadır.

Kemâl Şeyh'ten sonra silsilenin bu kolu şöyle devam eder: Şeyh Aliâbâdî (Seyyid Ahmed), Şemseddin Özgendi, Abdâl Şeyh (Şeyh Üveys), Şeyh Abdül-vâsî ve Şeyh Abdülmüheymin. Bu son zâtın XVI. yüzyılda Taşkent'te yaşadığı bilinmektedir. Bu silsiledeki Şemseddin Özgendi "Şems-i Âsî" mahlasıyla hikmet tarzında şiirler söylemiştir.

Hâdim Şeyh ile başlayan diğer Yesevî kolu da kendi içinde ikiye ayrılarak devam etmiştir: Birinci kol Hâdim Şeyh'in halifelerinden Şeyh Cemâleddin Kâşgarî Buhârî, Süleyman Gaznevî, Seyyid Mansûr Belhî (ö. 965/1557) ile devam ederek Osmanlı döneminde İstanbul'u ziyaret eden Nakşibendî ve Yesevî şeyhi Ahmed b. Mahmûd Hazînî'ye ulaşır. Hazînî'nin eserleri şunlardır: Cevâhiru'l-ebrâr min emvâci'l-bihâr, Menba'u'l-ebhâr fî riyâzi'l-ebrâr, Huccetü'l-ebrâr, Tesellâü'l-kulûb, Câmî'u'l-mürşidîn ve Dîvân. Bu koldaki Cemâleddin Kâşgarî

*Hoca Ahmed Yesevi Türbesi
Duvar Çini Motifi*

*Қожа Ахмет Ясауи кесенесінің
қабырғасындағы фарфор оюлар*

*Фарфоровые мотивы стен мавзолея
Ходжа Ахмеда Ясави*

*Wall Tile Design of
Khodja Ahmed Yasawi's Mausoleum*

Buhârî'den sonra başka bir alt kol Şeyh Hudâydâd Buhârî Gazîregî (ö. 939/1532), Mevlânâ Velî Kûh-i Zerî, Kâsım Şeyh Azîzân Kermînegî (ö. 986/1578-79) ve Pîrim Şeyh yoluyla devam ederek Âlim Şeyh lakaplı Muhammed Âlim Siddîkî'ye (ö. 1043/1633) ulaşır. Bu son zât, 1033'te (1624) tamamladığı Lemehât min nefehâtî'l-kuds isimli Farsça eserinde Ahmed Yesevî'den başlayarak kendi dönemine kadar yaşamış olan birçok Yesevî şeyhi hakkında mühim bilgiler vermiştir. Âlim Şeyh'in halifesi olan Mevlânâ Osman'a intisap ederek hilâfet almış bulunan Buharalı Mevlânâ Muhammedî İmlâ (ö. 1162/1749-1750) Yesevîliğin yanı sıra Nakşibendiyye'den de icâzetli idi.

Âlim Şeyh'in halifelerinden Muhammed Şerîf Buhârî (ö. 1109/1697) Farsça olarak kaleme aldığı Huccetü'z-zâkirîn li reddi'l-münkirîn isimli eserinde hem cehrî zikrin meşrû olduğunu ispatlamak için deliller getirmiş, hem de önceki Yesevî şeyhleri hakkında bilgiler vermiştir. Bu zât Yesevîliğin yanı sıra Nakşibendîlik'ten de icâzetli idi. Hikmet tarzında Türkçe şiirler yazan Kul Şerîf'in de bu zât olduğu tahmin edilmektedir. Kendisinden sonra silsile sırasıyla Fethullah Azîzân ve Lütfullah Azîzân ile devam edip Şeyh Hudâydâd b. Taş Muhammed Buhârî'ye (ö. 1216/1801) ulaşır. Tasavvufa dâir birçok eser kaleme alan Şeyh Hudâydâd'ın Bustânü'l-muhibbîn isimli Türkçe eseri Yeseviyye tarikatının âdâbı hakkında mühim bilgiler içeren ve cehrî zikri savunan bir kaynaktır. Onun halifesi Ömer İşân Yesevîlikle birlikte Nakşibendîliğin Müceddi-

diyye koluna da bağlıydı. XIX. yüzyılın başlarına kadar izi sürülebilen ve zayıflamış ya da Nakşibendîliğin içinde erimeye başlamış olsa da silsilesi bilinen Yesevîlik, bu tarihten sonra yazılı kaynaklarda izlenemez olmuş, XIX. yüzyılın sonlarında Ruslar'ın Orta Asya'da hâkimiyet kurmasının ardından da gözden kaybolmuştur.

Yukarıda adı geçen Yesevî şeyhlerinin dışında, kaynaklarda hayatı veya silsilesi hakkında yeterli bilgi bulunmayan başka Yeseviyye mensupları da vardır. Ahmed Yesevî'nin halifelerinden Baba Maçın ve Yaşlıg Yunus Ata, İsmail Ata'nın müridi Otlug Yunus Ata, Bahâeddin Nakşibend'in kendileriyle görüştüğü Kusem Şeyh, Halil Ata ve Pehlivan Ata, Emîr Külâl'in oğlu ile görüşen Kök Ata, Türkistanlı Tonguz Şeyh, sadece Türkçe konuştuğu için Türkçü Ata diye anılan Taşkentli bir Yesevî şeyhi bunlardan bazılarıdır.

Yaşayan bir şeyhten tasavvufî eğitim almayıp rüyasında Ahmed Yesevî'den ya da sonraki Yesevî şeyhlerinden Üveysî yolla hilâfet aldığını söyleyen kişiler de olmuştur. XV. yüzyılda Şehrisebz yakınlarında yaşayan ve Hazret Beşîr diye anılan Seyyid Ahmed Beşîrî (ö. 868/1463) ile XVI. yüzyılda Doğu Türkistan'da yaşayan ve Yârkend'de vefat eden Muhammed Şerîf Buzurgvâr (ö. 963/1556-57) bunlardandır. Seyyid Ahmed Beşîrî'nin hayatı ve menkıbeleri Nâsır b. Kâsım Türkistânî'nin Heşt Hadika veya Hadâiku'l-cinân adıyla anılan Farsça eserinde toplanmıştır. Muhammed Şerîf Buzurgvâr'ın

menkıbeleri ise Muhammed Sıddık Zelîlî'nin Türkçe ve manzum olan Tezkire-i Muhammed Şerîf Buzgûvâr isimli eseri ile aynı ismi taşıyan ancak yazarı bilinmeyen mensur Türkçe bir eserde bir araya getirilmiştir.

Bazı kaynaklarda Tatar ve Bulgar bölgelerinde yaşayan Biraş b. Abraş Sûfî, Ufa yakınlarında kabri olan Hüseyin Beg, Azerbaycan'ın Niyazabad şehrinde türbesi olan Avşar Baba ve Türkmenistan'da yaşamış olan Gözlü Ata gibi şahısların Yesevî şeyhi ya da dervişi olduğu iddia edilmiştir.

XV. yüzyılın sonlarında kaleme alındığı tahmin edilen Vilâyetnâme'de Anadolu sûfilerinden Hacı Bektâş-ı Velî doğrudan veya dolaylı olarak Ahmed Yesevî'nin halifesi olarak gösterilmişse de, bu eserden daha önce XIV. yüzyılda yazılan Eflâkî'nin Menâkıbü'l-ârifîn'inde ve XV. yüzyılda kaleme alınan Âşıkpaşazâde Târih'inde Hacı Bektâş-ı Velî'nin Vefâiyye tarikatı şeyhi Baba Rasûl lakaplı Baba İlyâs-ı Horasânî'nin halifesi olduğu açıkça belirtilmiştir. Ayrıca XVII. yüzyılda kaleme alınan Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi'nde Yesevî dervişi olarak takdim edilen Geyikli Baba ve Emirci Sultan'ın (Emîr-i Çîn Osman) daha eski ve güvenilir kaynaklar olan Elvan Çelebi'nin Menâkıbü'l-kudsiyye'si ile Âşıkpaşazâde Târih'inde Vefâiyye şeyhi Baba İlyâs'ın önde gelen halifelerinden olduğu ifade edilmektedir. Geç döneme ait ve güvenilirliği tartışmalı olan Vilâyetnâme ve Seyâhatnâme gibi bazı kaynaklarda Anadolu'daki bir kısım Vefâiyye mensuplarının Yeseviyye tarikatından gibi gösterilmesi, XIII. yüzyılda Vefâiyye şeyhlerinden Baba İlyâs-ı Horasânî'nin Anadolu Selçuklu Devleti aleyhine başlattığı isyanın oluşturduğu toplumsal psikoloji ile doğrudan ilişkili olmalıdır. Babailer İsyanı adı verilen bu hareket devlet

tarafından bastırıldıktan sonra Vefâiyye tarikatına mensup, özellikle de Babailer ile ilişkisi bulunan birçok sûfî, isyan töhmetinden uzak kalmak için tarikatının adını gizlemiş ya da Ahmed Yesevî yolundan geldiğini öne sürmüş olmalıdır. Sonraki asırlarda bu söylentiler Vilâyetnâme ve Seyâhatnâme gibi kitaplara da geçmiştir. Bu sebeple güvenilir kaynaklar ve orijinal silsilenâmeler bulunmadığı sürece Anadolu ve Balkanlar'da Yesevî varlığından söz etmek oldukça zordur. XIX. yüzyılın sonlarında Orta Asya'nın Fergana Vâdisi'nde ve Kırgız bölgelerinde görülen Laçiler ile Saçlı İşânlar'ın da Yesevîlikle bağlantısı ispat edilememiştir. Bunlar Orta Asya Kalenderîlerinin son kalıntıları olmalıdır.

*Minyatür: Cihangir Aşurov, Ahmed Yesevi,
Kuş ve Hayvanları Selamlaması*

*Миниатюра: Жихангир Ашуров, Ахмет Яссауи,
Құстар мен аңдарды сәлемдеу*

*Миниатюра: Джихангир Ашуров, Ахмет Ясауи,
Приветствие птиц и животных*

*Miniature: Jikhangir Ashurov, Ahmed Yasawi,
Greeting of birds and animals*

Yesevîlikte Tasavvufî Eğitim

İntisap

İntisap, tasavvuf yoluna girmek ve bağlanmak demektir. Yesevîlikte tasavvufî eğitim intisapla başlar. Hoca İshâk b. İsmail Ata'nın XIV. yüzyılda Çağatay Türkçesiyle yazdığı Hadîkatü'l-ârifîn isimli eserinde anlatıldığına göre, Yesevîlikte intisap merâsimi şöyle yapılırdı: Şeyh, mürid olmak niyetiyle gelen kişinin elini tutar, tevbe etmesini ve Allah'a yönelmesini tavsiye ederek şu tevbe virdini üç kez okurdu: "Es-tağfirullâhe'llezi lâ ilâhe illâ Hû el-Hayye'l-Kayyûm ve es'elühü't-tevbe". Sonra eline bir makas alır ve: "Yâ eyyühe'llezîne âmenû tûbû ilallâhi tevbeten nasûhâ" (et-Tahrîm, 66/8) âyetini okuyup müridin saçından, önce sağ, sonra sol, sonra da orta taraftan iki üçer adet kıl keserdi. Bu saç kesme olayı, sembolik olarak müridin dünya ve dünyevî şeylerin sevgisini kalbinden kesip atması ve mânevîyata yönelmesi gerektiğini ifade ederdi. Bunun peşinden şeyh, müride nafîle namaz kılmayı, sürekli zikretmeyi, şeyhinden izinsiz iş yapmamayı tavsiye ederdi.

Zikir

Yesevîlikte toplu ve sesli olarak icra edilen zikre, *zikr-i erre* adı verilirdi. Zikr-i erre, Farsça'da "testere zikri" demektir. Zikrin ilerleyen aşamalarında kelimeler kaybolup sâdece boğazdan testere sesini andıran bir hırıltı çıktığı için bu şekilde isimlendirilmiştir. XIII. yüzyılın sonları ile XIV. yüzyılın başlarında yaşadığı anlaşılan Yesevî şeyhi İsmâil Ata'nın zikir konusunda şöyle dediği nakledilir: "Demirci demiri ateşte ısıtıp çekiçle dövdüğü gibi, mürid de kalbini Hû zikrinin çekici ile dövüp temizlemelidir." İsmâil Ata bir müridine zikir telkîn ettikten sonra şöyle derdi: "Ey derviş! Tarîkat kardeşi olduk. Benden bir nasihat kabul et: Bu dünyayı yeşil bir kubbe olarak düşün, farz et ki âlemde sâdece sen varsın, bir de

Hak Teâlâ var. O kadar zikret ki, tevhîdin galebesi ile sadece Hak Teâlâ kalsın, sen aradan çık!" Hoca İshak b. İsmail Ata, her şeyhin ve mürşidin zikir için Allah'ın isimlerinden birini tercih ettiğini, Hoca Ahmed Yesevî'nin "Allah" ve "Hû" şeklinde iki ismi

müridlere telkin ettiğini, İsmâil Ata'nın ise "Hû" zikrini tercih ettiğini söyler.

Müellifi bilinmeyen ve Risâle-i Zikr-i Hazret-i Sultânü'l-ârifin ismiyle anılan Çağatay Türkçesi'yle yazılmış bir eserde ise Yesevîlerin zikrinin altı türünden bahsedilir: 1. *İsm-i zât zikri*: "Allah" diye zikretmektir. Bu zikir, "Allah Hû, Allah Hû, Yâ Hû, Allah Hû" şeklinde de icra edilir. 2. *İsm-i sıfat zikri*: "Hay âh, Hay âh" diye zikretmektir. Bu zikir öğle namazından sonra ayakta (kıyâmî) icra edilir, "Hay" ve "âh" derken beş parmak yumulur. 3. *Dûsere zikri*: "Hay, âh, Allah, Hay, Hû" ve "Hay, Hayyen, Hû Al-

lah; Hay, Hayyen, Hû Allah" diye zikretmektir. 4. *Zikr-i Hû*: "Hû, Hû, Hû Allah; Hû, Hû, Hû Allah" diye zikretmektir. 5. *Zikr-i çaykun*: Zikir vaktinde ritim, âhenk ve mûsikînin bir arada ve uyum içinde devam etmesi için zâkirin elinde çingirak gibi bir âleti hareket ettirmesi, çak çak diye ses çıkarmasıdır. "Hû (çak), Hû (çak)" diyerek zikredilir. 6. *Çehâr darb*: "Hay, âh âh âh, Hay, Hû; Hay, âh âh, âh, Hay, Hû" diye zikretmektir. Bu altı zikir usûlüne ek olarak bir de "zikr-i kebûter" (güvercin zikri) vardır ki "Hû, Hû" diye icra edilir.

Halvet

Dervişlerin ibadet ve tefekkür için bir süre yalnız kalmalarına halvet denir. Yesevîlikte tasavvufî eğitimin önemli unsurlarından biri de halvettir. Yeseviyye tarikatında halvetin geleneksel bir âdâb ve merasimi vardır. Hazîni'nin Cevâhiru'l-ebrâr'da verdiği bilgiye göre, genel teamülden farklı olarak Yeseviyye'de halvet grup hâlinde yapılır. Halvete girecek olan müridler, mürşidin muvafakatıyla birgün önceden oruç tutmaya başlarlar. Halvetten bir gün önce sabah namazından sonra müridler zikir ve tekbirlerini çoğaltırlar. Aynı gün ikindi namazından sonra halvethânenin kapı, baca, tüm delikleri kapatılır ve müridler güneş batıncaya dek tevbe ve zikirle meşgul olurlar. Akşam namazından sonra iftar için sıcak su getirilir, müridler bununla orucunu açar ve bundan sonra su verilmez. Ardından kara darıdan halvet çorbası verilir. Tüm halvet ehli bu çorbayı içtikten sonra harâreti teskin için küçük bir karpuz ya da ayran verilebilir. Yemekten sonra Kur'ân-ı Kerîm'den bir sûre, ya da birkaç âyet okunur. Ayakta saf tutup üç kere tekbir getirilir, sonra oturulup gece yarısına kadar zikrullâh ile meşgul olunur. Bu esnada "hikmet" adı verilen ilâhîler okunur. Ardından başlar tıraş edilir ve halvethânenin dört yönüne doğru tekbir getirilir. Bundan sonra zikirle meşgul olunur. Kandil sönünce birkaç saat istirahat edilir ve görülen rüyalar şeyhe tâbir ettirilir.

Halvet, gece gündüz bu şekilde kırk gün devam eder. Kırk günün sonunda mutfak görevlileri diğerlerinden daha önce halvethânenin çıkar ve kurban keserler.

Bu kurbanların kanlarını ve kemiklerini gömerek saklamak âdettir. Kesilen kurbanların boğazları kebab yapılarak soğuk su veya ayranla halvet ehline verilir. O gece sûfiler evlerinde istirahat eder ve ertesi gün sabah namazında dua ve zikirlerle halvetin tam olarak bittiği ilân edilmiş olur.

Sohbet

Bazı Yesevî şeyhleri tasavvufî ve ahlâkî sohbetin önemini vurgulamak gayesiyle: “Namazın kazâsı olur ama sohbetin kazâsı olmaz.” demişlerdir. Gâfil insanların, hatta bu gâfil insanlara ait eşyaların bile sûflerin mânevî huzur hâlini bozacağına inanılırdı. Menkıbeye göre, Hoca Ahmed Yesevî, sohbetinde beklenen feyz ve huzur hâli meydana gelmeyince müridlerine tekkeyi araştırmalarını söylemiş, gâfil bir kişinin bastonunu tekkede unuttuğu görülmüş, bu baston dışarı çıkarılınca feyzli bir sohbet yapılabilmıştır.

Hilâfet

Tasavvufî eğitimini tamamlayan derviş, halkı irşad etme yetkisi yani hilâfet (icâzet) alır ve halife olurdu. Yesevilikte icâzet ve hilâfetin sembolü olarak bu kişiye şeyh tarafından bir asâ hediye edilirdi. Çobanın koyunları asâ ile güttüğü ve kurtlardan koruduğu gibi, halife olan kişinin de mânevî terbiyesiyle meşgul olduğu kişileri eğitmesi ve nefsin tuzaklarından koruması beklenirdi. Tasavvufî eğitim mertebelerini tamamlamayan müride hilâfet verilmesi uygun görülmezdi. Bu makamları aştıktan sonra da içinde kibir duygusunun kalıp kalmadığını anlamak için bazen boynuna bir sepet asılır ve bir süre dilencilik yapması istenirdi. Hilâfet asâsı alan kişinin yüksek ahlâka sâhip olması ve Yesevîliğin pîri Hoca Ahmed Yesevî’yi duadan unutmaması gerekirdi.

Hizmet

Hoca İshâk b. İsmail Ata’nın kaleme aldığı Hadikatü’l-ârifin’in üçüncü bölümü şeyh ve şeyhlik hakkındadır. Bu bölümde “şeyhlik, halkı Hakk’a davet etmektir”, “bütün insanlara şefkatli olmaktır” gibi ifadeler yer alır. İsmail Ata’ya sormuşlar: Halkı Hak Teâlâ’ya ulaştıran kaç tane yol vardır? Şöyle cevap vermiş: “Varlıktaki bütün zerreler sayısınca yol vardır. Ama bir müslümanı rahatlatmak ve ona faydalı olmaktan daha yakın ve daha iyi bir yol yoktur.”

عَلَى رَأْسِ الْوَهْدِ بِأَمْرِ الْمَلِكِ
أَبِي بَكْرٍ وَبَنِيهِ وَوَلَدِهِ

Netice olarak Hoca Ahmed Yesevî, şiirleri, fikirleri ve eserleri ile Orta Asya'da İslâmiyet'in, ahlâk ve maneviyatın yayılmasına önemli katkıları olmuş bir Allah dostudur. Hikmet tarzı şiirleri kısa zamanda Anadolu'ya kadar ulaşmış olmalı ki, Yunus Emre'nin "Bana seni gerek seni" nakaratlı şiiri, Yesevî'nin "Menge sen ok kerek sen" (Bana sırf sen gereksin) şiirinin mana ve şekil yönünden tekrarı gibidir. Osmanlı'da özellikle Nakşibendilere ait Özbek tekkelerinde Dîvân-ı Hikmet'ten bazı şiirlerin ilahi tarzında okunduğu bilinmektedir. Osmanlı son döneminde Nakşibendî-Hâlidî şeyhlerinden Hacı Hasan Şükrü Efendi (ö. 1327/1909) tarafından bazı hikmetler Çağatay Türkçesi'nden Osmanlı Türkçesine çevrilmiş ve Tercüme-i Dîvân-ı Ahmed-i Yesevî adıyla yayınlanmıştır (İstanbul 1327/1909). Bu durum Ahmed Yesevî'nin Orta Asya'dan binlerce kilometre uzaklarda bile asırlarca unutulmadığını ve fikirlerinden istifade edildiğini göstermektedir.

Yesevî'nin hikmet tarzı şiirleri asırlardan beri Kazak bozkırlarında yankılandığı gibi, Özbek köylerinde ve Kırgız çadırlarında tekrarlanmıştır. Özbekler çayhanelerde Yesevî hikmetleri okuyanlara "Yesevîhân" adını vermişler, bu hikmetler özellikle Fergana vadisinde kadınlar arasında da okunmuştur. Kırgızlar'ın Dîvân-ı Hikmet'i ve Hakîm Ata'nın şiirlerini ihtivâ eden Bakırgan Kitabı'nı çocuklarına okudukları bilinmektedir. Âhiret'te Sırât Köprüsü'nde Ahmed Yesevî'nin Kırgızlar'a yardım edeceği şeklindeki halk inancı da Yesevîliğin Kırgızlar üzerindeki tesirini göstermektedir. Bugün Kazakistan'ın Türkistan (eski adı Yesi) şehrinde düğün yapan gelin ve damatların Ahmed Yesevî türbesine gelip dua etmeleri bile, bu büyük gönül insanının asırları aşan tesirinin bir göstergesidir.

Bibliyografya

- Babadjanov, Bakhtiyar, “Une Nouvelle Source sur les Rituels de la Tariqa Yasawiyya: Le Risâla-yi Dhikr-i Sultân al-‘Ârifin”, *Journal of the History of Sufism*, 3 (2001), s. 223-228.
- Bice, Hayati, Hoca Ahmed Yesevî, İstanbul 2011.
- Buhârî, Seyyid Zinde Ali, Semerâtü'l-meşâyih, Taşkent, Özbekistan Fenler Akademisi Bîrûnî Şarkiyat Enstitüsü Ktp., nr. 1336, vr. 1a-291b.
- Buhârî, Şeyh Hudâydâd b. Taş Muhammed, Bustânü'l-muhibbîn (nşr. B. M. Babacanov- M. T. Kadırova), Türkistan 2006, s. 222-224.
- Candarbek, Zikiriya, Nasab-nama Nuskaları Cane Turki Tarihi, Almatı 2002.
- DeWeese, Devin, Islamization and Native Religion in the Golden Horde. Baba Tükles and Conversion to Islam in Historical and Epic Tradition, Pennsylvania 1994, s. 567-573.
- Aynı müellif, “The Mashâ'ikh-i Turk and the Khojagân: Rethinking the Links Between the Yasavî and Naqshbandî Sufi Traditions”, *Journal of Islamic Studies*, VII/2 (1996), s. 180-207.
- Aynı müellif, “The Yasavî Order and Persian Hagiography in Seventeenth-Century Central Asia”, *The Heritage of Sufism III: Late Classical Persianate Sufism*, Oxford 2000, s. 389-414.
- Aynı müellif, “Yasaviya”, *İslam na Territorii Bıvşey Rossiyskoy İmperii*, Moskova 2003, fasikül: 4, s. 35-38.
- Eraslan, Kemal, “Ahmed Yesevî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1989, II, 159-161.
- Hakim Ata, Bakırgan Kitabı, Kazan 1884.
- Hoca İshâk b. İsmâil Ata, Hadikatü'l-ârifin, Taşkent, Özbekistan Fenler Akademisi Bîrûnî Şarkiyat Enstitüsü Ktp., nr. 11838, vr. 1b-131a.
- Hazîni, Ahmed b. Mahmûd, Cevâhiru'l-ebrâr min emvâci'l-bihâr, İstanbul Üniversitesi Ktp., TY, nr. 3893, vr. 15a- 17b, 25b-26a.

- Hüseyinî, Muhammed Şerif, Huccetü'z-zâkirîn li-red-di'l-münkirîn, Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 372, vr. 1b-203b.
- Kaya, Önal, Tezkire-i Hakîm Ata: Bir Yesevî Dervîşinin Menkabevî Hayatı, Ankara 2007.
- Kenjetay, Dosay, Hoca Ahmet Yesevî'nin Düşünce Sistemi, Ankara 2003.
- Köprülü, Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1981.
- Mevlânâ Safiyyü'd-dîn, Neseb-nâme Tercümesi (haz. Kemal Eraslan), İstanbul 1996.
- Muminov, Aşirbek ve diğerleri, İslamizatsiya i Sakralnie Rodoslovnie v Sentralnoy Azii, Almatı 2008, II, 188-193.
- Rafiu'ddin, Seyfuddin- Nadirhan Hasan, "Hazîni'nin Câmiu'l-Mürşidîn Adlı Eseri Hakkında", Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, V/12 (2004), s. 159-166.
- Safî, Ali b. Hüseyin, Reşehât-ı Aynü'l-hayât (thk. Ali Asgar Mu'iniyân), Tahran 2536/1977, I, 17-34, 97, II, 370-372.
- Siddikî, Muhammed Âlim, Lemehât min nefehâtü'l-kuds (nşr. M. Nezîr Râncâ), İslamabad 1986.
- Tekcan, Münevver, Hakîm Ata ve Bakırgan Kitabı, Selçuk Ün. Sosyal Bilimler Ens. Konya 1997 (yayımlanmamış doktora tezi).
- Tosun, Necdet, "Yesevîliğin İlk Dönemine Âid Bir Risâle: Mir'âtü'l-kulûb", İLAM Araştırma Dergisi, II/2 (1997), s. 41-85.
- Aynı müellif. "Ahmed Yesevî'nin Menâkıbı", İLAM Araştırma Dergisi, III/1 (1998), s. 73-81.
- Aynı müellif. "Yeseviyye", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2013, c. 43, s. 487-490.
- Yesevî, Ahmed, Divân-ı Hikmet (nşr. R. İsmâîlzâde, K. Kârî, G. Kambarbekova), Tahran 2000.
- Zernûkî, Sûfî Muhammed Dânişmend, Mir'âtü'l-kulûb, İsveç, Uppsala Üniversitesi Ktp., nr. 472, vr. 158b-177a.

Алғысөз

XII ғасырда өмір сүрген Қожа Ахмет Яссауи Ислам дінінің кеңінен таралуына әрі адамгершілік пен руханияттың орнығуына орасан зор еңбегі сіңген, сондай-ақ өзінің даналық өлеңдерімен түркі тілі мен әдебиетінің өркендеуіне үлес қосқан ғалым, сопы және ақын. Ол туралы айтылған аңыздар мен бірнеше трактатты қоспағанда оның көзқарастары мен жан дүниесін осы күнге жеткізген ең негізгі шығармалардың қатарына оның өлеңдер жинағы *Диуани Хикмет* пен оның шәкірті әрі мұриді саналатын Сопы Мұхаммед Данишменд жазған *Миратул-Қулуб* атты шығарма жатады.

«*Диуани Хикметтің*» жазбаша нұсқаларындағы өлең (хикмет) сандарының әртүрлі болуына әрі көне нұсқаларының табылмауына байланысты бұл шығарманың о баста ауызша жеткізілгендігі, кейіннен қағаз бетіне түсірілгенде әртүрлі жолдармен жазылғандығы, тіпті басқа ақындардың өлеңдерінің де бұл шығармаға араласып кеткендігі туралы болжамдар бар. *Диуани Хикметтегі* барлық өлеңдер Қожа Ахмет Яссауидің діни, этикалық және сопылық көзқарастарын қамтиды.

Қожа Ахмет Яссауидің ішкі дүниесін осы күнге дейін жеткізіп келген бұл өлеңдер (хикметтер) шығыс түрік жазу тілінде немесе жалпы айтқанда шағатай тілінде жазылғандықтан, бүгінгі күні оны түсіну қиынға соғады. Бұл хикметтердің қазіргі түркі тілдеріне, ағылшын және орыс тілі сияқты әлемде кең тараған тілдерге аударылып оқырман қауымына жеткізілуі үлкен қажеттілік еді. Бұл қажеттілікті аздап та болса қамтамасыз ету үшін *Диуани Хикмет* ғасырлар бойы араб әріптерімен жазылып-басылғандықтан; өзіне тән орфографиясын көрсету, бұл мұраны қайта жаңғырту және құнды жәдігерді осы күнге шеберлікпен жеткізу мақсатында, таңдалған өлең шумақтары араб әріптерімен жазылуы, латын әріптерімен оқылуы және қарапайым түрдегі түсініктемесі мен аудармасы бірге берілген. Қожа Ахмет Яссауидің өмірі мен ол туралы айтылған аңыз-әңгімелермен байланысты жаңадан шыққан кейбір миниатюралар да шығармаға көркемдік жағынан ерекше үлес қосып тұр. Құлағымда

бұл өнер туындысында Қожа Ахмет Яссауидің өмірі, ол туралы айтылған аңыз-әңгімелер және Яссауи тариқатының ұстанған жолы жайлы мағлұматтар оқырманға қауымға ұсынылып отыр.

Диуани Хикмет шығармасынан өлең шумақтары (хикмет) негізінен шығарманың араб әріптерімен жазылған екі нұсқасынан алынды. Бұлардың біріншісі - 1904 жылы Қазан баспасынан шыққан Дайрабай Серікбайұлы және С. Рафиiddинов тарапынан қайтадан араб әріптерімен компьютерде теріліп, 2001 жылы Алматы қаласында басылған нұсқасы. Ал, екінші нұсқа - Қуанышбек Қары, Ғалия Қамбарбекова және Расул Исмаилов тарапынан араб әріптерімен жазылған әрі қазақ тіліне аударылған 2000 жылы Мәгеранда басылған нұсқа. Бұл екінші басылым Диуани Хикметтің 1893 жылғы Қазан және 1897 жылғы Стамбул басылымдарымен салыстырыла отырып шығарылғандықтан, біз көбіне осы екінші нұсқаны негізге алдық.

Таңдалып алынған өлең шумақтарының (хикметтер) түрік тіліне аудармасын өзіміз жасадық. Қажет болғанда Абушха Луғаты (сөздігі) және Шейх Сүлейман Бухаридің Луғаты-ы Чағатай және Түрк-и Османи (Мағатай сөздігі және Османлы түрікшесі) атты сөздіктерін, Кемал Эрарслан және Хайати Биженің еңбектерінің соңындағы сөздіктерді де пайдаландық. Диуани Хикмет шығармасы бұрын орыс және ағылшын тілдеріне аударылмағандықтан, бұл еңбек осы екі тілді білетіндер үшін де маңызы зор әдебиет боларына сенеміз. Негізінде, Қожа Ахмет Яссауи сияқты аса құнды данышпан-ғұламаның еңбегі осы күнге дейін әртүрлі тілдерге аударылып, әлемге жеткілікті деңгейде танытылмауы үлкен кемшілік. Әртүрлі тілдерге жасалған аудармаларымен, сондай-ақ каллиграфиялық стилі және миниатюраларымен, ғылыми әрі көркемөнер туындысы болып саналатын бұл шығарма Ахмет Яссауидің бүкіл әлемге танылуына үлкен үлес қосады деген сенімдеміз. Бұл еңбекті дайындаған топ ретінде шығарманың басылуын өз жауапкершілігіне алған Қожа Ахмет Яссауи атындағы халықаралық қазақ-түрік университетіне шын жүректен алғысымызды білдіреміз.

*Minyatür: Cihangir Aşurov,
Hiç Kimsede Kalmaz Geçer Dünya
Миниатюра: Жихангир Ашуров,
Ешкімге қалмас өтер дүние*

*Миниатюра: Джихангир Ашуров,
Жизнь проходит не останется никому
Miniature: Jikhangir Ashurov,
The world is passing nobody is staying*

Қожа Ахмет Яссауи

Орталық Азияда Ислам дінінің таралуымен қатар, хижри жыл санауы бойынша II (б.з. VIII) ғасырдан бастап бұл аймақта аскеттер мен сопылар да пайда бола бастады. Қазіргі Түрікменстан жеріндегі Мерв қаласында дүниеге келген Абдуллаһ бин Мубарак (өлген ж. 181/797) әрі хадис ғалымы әрі аскет және сопы болған. Мерв қаласында екі текке (рибат) құрғандығы және сол жерде халыққа дінді насихаттап, тура жолға шақырғандығы айтылады. Өзбекістан жеріндегі Нахшеб (қазіргі аты Каршы) және Тирмиз қалалары да көптеген ғалымдар мен сопылар шыққан аймақтар еді. “Сопыны еш нәрсені былғамайды. Керісінше барлық нәрселер олар арқылы тазарып мөлдірейді” деп айтқан Әбу Тураб Нашхеби (өлген ж. 245/859-860) мен әулиелер туралы көзқарастарымен даңқы шыққан және араб тілінде көптеген сопылық шығармалар жазған Хаким Тирмизи (өлген ж. 320/932-933) болса осы сопылардың арасындағы ең танымалы еді. Хаким Тирмизидің қабірі Тирмиз қаласындағы әлі күнге маңы-

зды зиярат етілетін орындардың бірі болып табылады.

Бұқара мен Самарқанд болса ғалымдары мен сопыларының арқасында Орталық Азияның ең маңызды мәдениет орталықтары еді. Бұқараның Келабаз (Келабад) елді мекенінде өмір сүрген Әбу Бәкір Мухаммед бин Ысқақ Келабази (өлген ж. 380/990) өзінің сопылық ілімдерін «ат-Таарруф ли мазхаби ахлит тасууф» атты араб тілінде жазылған шығармасында жинақтады. Сондай-ақ «Бахрул-фавайд» атты шығармасында кейбір хадистерге сопылық тұрғыдан талдау жасады.

Текке ережелерін айқындауымен және өзі бір жүйеге келтірген сема мәжілістерінде оқыған ғашықтық өлеңдерімен танылған Әбу Саиди Әбул Хайр (өлген ж. 440/1049) қазіргі Түрікменстандағы Мейһене жерінде өмір сүрді және сол жерде қайтыс болды. Ол түрікмен халқы арасында “Мене Баба” деген лақап атпен танымал болды. Өмірі, аңыз-өңгімелері және сөздері Мухаммед бин Әбу Раух Лут-

фуллаһтың (өлген ж. 541/1147) «Халату сухананы шейх Әбу Саид» және «Мухаммед бин Мүневверин асрарут таухид фи макаматш шейх Әби Саид» атты парсы тілінде жазылған шығармаларымен осы күнге дейін жеткен. Маулана Жалаләддин Руми айтқан деп айтылатын “Тағы да кел, тағы да кел, кім болсаң да, тағы да кел” деп басталатын атақты шумақ та негізінде Мауладан екі ғасыр бұрын өмір сүрген Әбу Саид-и Әбул Хайрдың өлеңдерінде кездеседі.

«Кашфул махжуб» атты шығарманың авторы Хужвири (өлген ж. 465/1072) Ферғана өңірінде кейбір сопылармен кездескендігін және жергілікті халықтың шейхтерді “Баб” деп атайтындығын айтады. Негізінде бұл жағдай Орталық Азияның басқа аймақтарында да осындай. Ахмет Яссауиге төлім-тәрбие берген отырарлық Арыстан Баб және Арыстан Баб кесенесінде жерленген Қарға Баб пен Лашын Баб та осылай аталған. Насабнама нұсқаларында Ахмет Яссауидің әкесі, атасы және басқа да кейбір туыскандарының “шейх” деп аталуы бұл аймақта Яссауиден бұрын да сопылық қозғалыстардың ықпалды болғандығын көрсетеді. Бұл шейхтар мен дәруіштер көшпелі және отырықшы түркілердің арасында, әсіресе Сырдария жағалауы мен кең байтақ далада қарапайым түрік тілінде халыққа Ислам діні мен сопылық этиканы таратқан.

Жалпы Орталық Азия батырлық (футууат) және өзін-өзі сынау (меламет) сияқты қасиеттерімен көзге түскен Хорасан сопылық мәдениетінің ықпалында еді. Сондай-ақ Самарқанд пен Бұхара сияқты қалаларда беделді медреселері мен ғалымдары бар бұл аймақ Хорасанның жуас мінезді сопылары

үшін қолайлы орта емес еді. Ол жерде тек қана діни ережелерді бекем ұстанатын сопылық түсініктің тарауы мүмкін еді және солай да болды. Бағдаттағы Низамия Медресесінде білім алып ұстаз болған және кейін Хорасан сопылық мәдениетінен тәрбие алып сопы болған Жүсіп Хамадани Мәуереннахрдағы бірнеше мүридіне халыққа дінді насихаттап, оларды тура жолға шақыру үшін рұқсат беріп халифасы қылып тағайындауы арқылы, Орталық Азияның ең негізгі екі сопылық мектебінің де негізін қалады.

Жүсіп Хамаданидің (өлген ж. 535/1140) екі маңызды мүриді Қожа Ахмет Яссауи мен Абдулқалық Ғыждуани болса кейінгі жылдарда Орталық Азияның кең таралған тариқаттары болып табылатын яссауилік тариқаты және хажеган (кейінгі аты нақшбандия) атты сопылық мектептердің негізін қалаған. Жүсіп Хамадани жазған кейбір сопылық шығармалар осы күнге дейін жеткен. Олардың ішіндегі ең атақтысы «Рутбет-ул хаят» атты парсы тілінде жазылған шығармасы. Жүсіп Хамаданиден діни және сопылық білім алғаннан кейін өзінің елі Яссы қаласына оралып, сол жерде халықты тура жолға шақырған Қожа Ахмет Яссауи, Орталық Азияның рухани өмірінде терең із қалдырған көрнекті сопы.

Қожа Ахмет Яссауидің Өмірі

Қожа Ахмет Яссауи қазіргі Қазақстанның Шымкент қаласына жақын орналасқан Сайрам ауданында дүниеге келген. Діни-сопылық бағытта білім алғаннан кейін сол аймақтағы Яссы (қазіргі аты Түркістан) қаласына барып қоныстанады. Ұзақ жылдар бойы халыққа дінді насихаттап, осы жерде қайтыс болған. Әкесі Ибрахим Шейх болса, Сайрам мен оның айналасында артынан мүриттері ерген танымал сопы болған. Әке-шешесінен жастайынан айрылған Ахмет Яссауи, біраз уақыт Отырардағы Арыстан Баб есімді шейхтің қолында діни білім алады. Ол қайтыс болғаннан кейін басқа қалаларға барып білім алуын жалғастырады.

Қожа Ахмет Яссауи сол кездегі әйгілі ғылым орталықтарының біріне айналған Бұхара қаласына барады. Бұл жерде ол Жүсіп Хамаданидің (өлген ж. 535/ 1140-41) мүридi болады. Кейбір деректерде оның Шихабдин Сухравардидің (өлген ж. 632/1234) немесе Әбу-н Нәжиб Сухравардидің (өлген ж. 563/1168) шәкірті болып одан шәкірт тәрбиелеу үшін рұқсат (ижазат) алғандығы туралы да айтылады. Сондай-ақ оның туыстарының арасында өзге шейхтер де болған. Әкесінің Яссыдағы халифасы Мұса Қожамен туыстық жақындығы болған Ахмет Яссауидің сол жердегі туыстарынан да сопылық білім алған болуы бек мүмкін.

Оқуын аяқтағаннан кейін Яссы қаласында текке құрып, адамдарды діни әрі рухани тұрғыдан тәрбиелеген Ахмет Яссауи, сопылық ойларын түрік тілінде қарапайым өлең шумақтарымен түсіндірген. Хикмет деп

аталған бұл өлеңдер бірте-бірте жинақталып Диуани Хикмет атты шығармасы дүниеге келген. Кейбір аңыз-әңгімелерде оның ағаштан қасық жасап сатып күн көргендігі жайлы айтылса да, негізінде оның ауқатты отбасынан шыққандығы белгілі. Ол туралы айтылған аңыз-әңгімелерге қарағанда, Ахмет Яссауиге оның ханакадағы (құлшылық орны, оқу бөлмесі деген мағына береді) зікір салу әрекетіне байланысты кейбір ғалымдар сын айтқан. Ол да өзінің кейбір өлеңдерінде арам ойлы ғалымдар мен жалған сопыларды сынаған. Сұхбаттары мен өлеңдерінде ең көп жырланған тақырыптарға Аллаға және пайғамбарға деген сүйіспеншілік, кедей-кепшік пен жетімдерге қамқорлық көрсету, діни парыздарды орындау, адамгершілік, зікір, нәпсімен күрес, өзін-өзі сынау, өлім туралы ойлау, рухани дәрежелер және бұл дәрежелерге жетпей тұрып шейх болудың дұрыс емес екендігі туралы тақырыптар жатады.

Деректерге қарағанда Ахмет Яссауи алпыс үш жасқа келгенде теккесінде жердің астынан кішкентай бөлме тәріздес қылуат жасатады. Қалған өмірін көбінесе сол жерде Аллаға ғибадат етумен және ойлаумен өткізеді. Кейіннен жазылған кейбір әдебиеттерде Ахмет Яссауидің хижри жыл санауы бойынша 562 жылы (1166-67) дүниеден өткендігі айтылса да, кейбір ғалымдар оның одан кейін қайтыс болғандығын алға тартады.

Ахмет Яссауидің Ибрахим есімді баласы болғанымен, ол көзінің тірісінде қайтыс болған. Ахмет Яссауидің ұрпағы оның Гаухар есімді қызынан тарайды. Түркістан, Ма-

уераннахр және Орта Азияда айтылғандай Анадолыда да өздерін Ахмет Яссауидің ұрпағымыз деп санайтын көптеген атақты тұлғалар шыққан. Самарқандық Шейх Зәкәрия, Үскүптен шыққан Шайыр Ата және Әулие Челеби осы тұлғалардың қатарына жатады.

XIV ғасырдың аяғында Әмір Темір барша түркі әлеміне атақ-абыройы кең тараған Ахмет Яссауидің қабірін зиярат етіп, қабірінің басына кесене тұрғызуды әмір етеді. Сөйтіп бірнеше жылда мешіт және теккесімен бірге үлкен кесене тұрғызылады. Бүгінгі күнде бұл кесене Орта Азиядағы ең негізгі зиярат жасалатын жерлердің бірі болып табылады. Ахмет Яссауидің қылуегі мен кесенесінің арасында жүз метрге жуық арақашықтықтың болуы оның алғашқы және негізгі теккесінің қылуегі маңайында екендігін көрсетеді. Ол қайтыс болғаннан кейін оның жерленген жеріне үлкен медресе (оқу орны) салынғандықтан ол жерде кітапхана, асхана, мешіт және дәруіш бөлмелерінен тұратын үлкен текке бой көтерген болуы керек.

Ахмет Яссауи Яссы қаласында Ислам дінін насихаттап, халықты тура жолға шақыра бастаған кезде Орта Азияда исламдану үдерісімен қатар кеңінен тарай бастаған сопылық қозғалыстар бар еді. Бұл кезеңде Ахмет Яссауи Ташкент пен Сырдарияның арғы жағындағы өңірлерде өмір сүріп жатқан көшпелі түркі халықтарына кеңінен ықпал етті. Ол Ислам дінінің негіздерін, әдептілік-адамгершілік принциптерін, сопылықтың әдет-ғұрыптарын халыққа түсінікті қарапайым тілмен үйретті. Сондықтан ол, халық ауыз әдебиетінің түсіндіру тәсілдеріне негізделген қарапайым өлең шумақтарын оқыды. Хикмет деп аталған бұл өлең шу-

мақтары өзінің дәруіштері арқылы ең алыс жерлердегі түркі халықтарына дейін жетті. Осылайша яссауилік жолы азғана уақыттың ішінде Орта Азиядағы түркі халықтарының арасында кең таралды.

Мүриттерінің ішінде Сопы Мухаммед Данишменд жазған «Миратул-қулұб» (Көңілдің айнасы) атты шығармада Ахмет Яссауидің: «Ақыр заманда бізден кейін шайтанның ісін істейтін шейхтар пайда болады, шайтан олардан сабақ алады. Олар әһлі сүннет жолын дұшпан санап (дұрыс емес деп), әһлі бидғат жолымен жүруді және адасушылықты жақсы көреді» деген сөздері мен Диуани Хикметтің кейбір нұсқаларында жазылған:

*“Муридтікті дауа қылады, шартын білмес
Адал, арам, сүннет, бидғат парқын білмес
Бұл Ханифа мазхабында бәрі жүрмес
Басқа бидғат мазхабтарында жүреді”*

деген сөздері оның Орта Азиядағы өзге түркі халықтары сияқты сунит екенін және ханафи мазхабын ұстанғандығын көрсетеді.

Ахмет Яссауидің сөздері қамтылған ең көне шығармалардың бірі - Сопы Мухаммед Данишмендтің «Миратүл-қулұб» (Көңілдің айнасы) атты шағатай тілінде жазған шығармасы болып табылады. Сондай-ақ Қожа Ахмет Яссауи туралы аңыз-өңгімелер жазылған ең көне шығарма Хусамеддин Сығнакидікі (өлген ж. 711/1311-1312) деп айтылатын парсы тілінде жазылған трактаты болып табылады. Бұл шығарманың екеуі де Недждет Тосун тарапынан басылды. Ахмет Яссауи хикметтеріндегі ойларымен, әсіресе сопылық жолдағы аңызға айналған өмірімен Орта Азиядағы сопылықтың ең көрнекті өкілдерінің біріне айналды

Шығармалары

1. «Диуани Хикмет»

Ахмет Яссауидің түрік тілінде жазылған өлеңдерін қамтитын жинақтың аты болып табылады. «Диуани Хикмет» шығармасының нұсқалары арасында мазмұн жағынан да тіл жағынан да айтарлықтай айырмашылықтар бар. Бұл жағдай хикметтердің әртүрлі адамдар тарапынан жазылғандығын немесе жинақталғандығын көрсетеді. Бір бөлігі жоғалған немесе уақыт өте келе өзгеріске ұшыраған хикметтер жинақталғанда олардың арасына жаңа хикметтер қосылып, мәтіннің негізгі түпнұсқасы өзгертілген. Сонымен қатар барлық хикметтерінде Ахмет Яссауидің сенімі мен ой-пікірлері және тариқатының негіздері кездеседі. Хикметтердің түркі халықтарының ойларының бір (ортақ) болуы тұрғысынан маңызы өте зор. «Диуани Хикмет» шығармасы ескі және жаңа әріптермен бірнеше рет басылған.

2. «Пақырнама»

Яссауи жазған деп айтылатын шағатай тілінде жазылған «Пақырнама» шығармасы «Диуани Хикметтің» Ташкент және кейбір Қазан баспаларында кездеседі. Жеке трактаттан гөрі «Диуани Хикметтің» проза түріндегі кіріспесі болып табылатын «Пақырнама» Кемал Әрарслан тарапынан шығарылған.

3. «Рисале дер Адаб-ы Тариқат»

Ташкентте жазбаша нұсқалары сақталған парсы тілінде жазылған шағын еңбек болып табылады. Бұл еңбекте тариқаттың әдет-ғұрыптары мен мақамдары (мәртебе), мүрит пен мүршит-

тің арасындағы қарым-қатынастар, дәруіштік, Алланы тану және Аллаға деген махаббат туралы тақырыптар қамтылған. Бұл еңбек С. Моллақанағатұлы тарапынан қазақ тіліне аударылып жарияланды (Алматы 2012).

4. «Рисале дер мақамат-ы ербағин»

Бұл Ахмет Яссауи тарапынан парсы тілінде жазылған шағын шығарма болып саналады. Бұл шығармада шарифат, тариқат, мағрифат және ақиқатқа тиесілі он мақам, жалпы қырық мақам мен оның қағидалары берілген. Қазірше табылған жалғыз нұсқасы Түркияның Күтахья қаласы Тавшанлы ауданы Зейтіноғлу халықтық кітапханасында тұр (нр. 1056, вр. 112а-113а).

Аңыздар

Ахмет Яссауидің өмірі туралы ескі әдебиеттерде деректер жоқтың қасы. Ол, түркі әлеміне өзінің шынайы өмірінен гөрі аңыз-өңгімелерімен көбірек танылған. Бұл аңыздардың бір бөлігі оның өмірі мен ой-пікірлері туралы аңыздар болса, ал кейбіреулері халықтың ойдан шығарған аңыз-өңгімелері болып табылады. Ол туралы айтылған аңыз-өңгімелердің кейбіреулері мыналар:

Арыстан Баб аңыз бойынша алдыңғы қатарлы сахабалардың бірі болады («Баб» сөзі шейх деген мағынаны береді. Бұл сөз кейіннен кейбір шығармаларда Баба деп берілген). Хазіреті Пайғамбардың дін жолындағы соғыстарының бірінде қарны ашқан сахабалар пайғамбарға келіп, жейтін тамақ сұрайды. Хазіреті Пайғамбардың дұғасынан кейін Жәбірейіл періште жәннаттан бір табақ құрма әкеледі. Бірақ бұл құрмалардың біреуі жерге түсіп қалады. Сонда Жәбірейіл періште «Бұл құрма кейін сіздің үмметіңіздің арасынан шығатын Ахмет Яссауи есімді адамның несібесі», - дейді. Әрбір аманат өз иесіне берілуі керек болғандықтан Хазіреті Пайғамбарымыз сахабалардың біріне бұл тапсырманы жүктегісі келеді. Нәтижеде Хз. Пайғамбарымыз құрманы Арыстан Бабтың аузына салады және оған жүздеген жылдардан кейін дүниеге келетін Ахмет Яссауидің тәрбиесімен айналысуды тапсырады. Төрт жүз жылдан астам уақыт өмір сүрген Арыстан Баб Сайрамға немесе Ясыға келіп, өзінің міндетін орындайды.

Кейбір шежірелерде Арыстан Баб Ахмет Яссауидің әкесі, Ибрахим Шейхтің туысы деп көрсетіледі. Бәлкім Арыстан Бабтың түсінде көрген бұл құрма оқиғасы ауыздан-ауызға жеткізілген риуаяттарда өзгеріске ұшырап,

осыдан келіп бұл аңыздың пайда болуы мүмкін.

Ахмет Яссауи күнделікті уақытын үшке бөлген. Көп уақытын ғибадат етумен және зікір салумен өткізген. Күннің екінші жартысында шәкірттеріне захири және батини ілімдер үйреткен. Ал, күннің үшінші жартысында маңдай терімен табыс тауып, күнін көру үшін ағаштан қасық, ожау жасап оларды сататын болған. Бір риуаят (аңыз) бойынша хал-жағдайды түсінетін өгізі болған. Ол, осы өгіздің үстіне қоржын асып, қоржынның ішіне өзі жасаған қасық, ожауларын салып, өгізді Ясы базарына қарай жіберетін болған. Кімде-кім қасық пен ожау сатып алса оның ақшасын қоржынға салатын. Егер біреу зат алып ақшасын төлемесе, өгіз сол адамның артынан қалмай қайда барса да артынан еріп жүретін болған. Зат алған адам ақшасын қоржынға салмайынша, өгіз оның қырсоңынан қалмайтын болған. Кеш батқанда Ахмет Яссауидің үйіне келетін болған.

***

Хорезмнің Үргеніш қаласында Имам Мервези (кейбір деректерде Мергази немесе Мераги) есімді ғалым болған. Ахмет Яссауи туралы айтылған орынсыз сөздер оның құлағына да жетеді. Ол, бұл сөздерге сеніп оны сынап көру үшін әрі көкейіндегі күмәннен арылу үшін қасына кейбір достарын ертіп жолға шығады. Ахмет Яссауидің барлық жерде шәкірттерінің бар екендігін, әрқашан оның сұхбатына мыңдаған адамның қатысатындығын естіген еді. Ол өз-өзіне «Мен үш мың мәселе жаттадым (ойға түйдім), әрқайсысын жеке-жеке сұрап сынаймын» деп ойлады. Сол уақытта Ахмет Яссауи теккесінде еді.

Ол, шәкірті Сопы Мұхаммед Данишмендке: “Қарашы, бізге кімдер келе жатыр?” деді. Данишменд оған Мервезидің достарымен бірге келгендігін және ойында үш мың мәселе бар екендігін айтады. Ахмет Яссауидің бұйрығымен Мұхаммед Данишменд үш мың мәселенің мыңын Мервезидің ойынан өшіреді. Осыдан кейін Ахмет Яссауи шәкірттерінің ішінен Сүлеймен Хаким Атаға да дәл осындай бұйрық береді. Ол да солай жасайды. Сөйтіп Мервези ойында қалған мың мәселемен Яссыға келеді. Қожа Ахмет Яссауидің қасына келіп: “Алланың құлдарын тура жолдан адастырып жүрген сенбісің?” дейді. Бұған Ахмет Яссауи еш ашуланбайды, тіпті жауап та бермейді. Ол, оған «қазірше үш күн қонағымыз болыңыздар, кейін көре жатармыз» дейді. Үш күннен кейін мінбер құрылады. Мервези сөз сөйлеу үшін мінберге шығады. Ахмет Яссауи Хаким Атаға қалған мың мәселені де өшіруді бұйырады. Хаким Ата Алла Тағалаға дұға етеді. Ойындағы мың мәселе де өшіріледі. Мервези мінберде тұрып бір нәрселер айтқысы келеді. Бірақ есінде ешқандай мәселенің жоқ екендігін түсінеді. Кітап-дәптерлерін ашып сол жерден оқып айтқысы келеді. Бірақ дәптеріндегі жазулардың да өшірілгенін көреді. Парақтар бос еді. Бұл жағдайды көрген Мервези өзінің айыбын түсініп, тәубе етіп, Ахмет Яссауиге мұрит болады. Мервези Яссауидің қолында жоғары дәрежелерге (жетістікке) жетеді.

***

Тағы бір аңыз бойынша Яссы қаласына жақын жерде Сауран деген ауыл бар еді. Бұл жердегі халықтың көпшілігі мұсылман емес еді. Олар Яссының мұсылман халқына, әсіресе Ахмет Яссауиге өте дұшпан болды. Ахмет

Яссауидің ұлылығы, әулиелік кереметтері жан-жаққа жайылып, оның артынан ерген мұсылмандардың саны күн санап артқан сайын саурандықтар қатты мазасызданып, Ахмет Яссауиге деген дұшпандықтары да одан сайын арта түсті. Бір күні олардың Ахмет Яссауиге жала жапқысы келеді. Барлығы бір жерге жиналады. Іштерінен біреуінің өгізін қасапханаға әкеліп сояды. Тек тұяқтарын тастап кетеді. Ертеңіне қазыға барып шағымданады. Өгіздерінің ұрланып қасапханада сойылғандығын, қанын ағызып тез алып кеткендігін, қан іздерінің Ахмет Яссауидің теккесіне апаратындығын айтады. Қазы оларға Ахмет Яссауидің теккесіне кіріп өгіздерін іздеуіне рұқсат береді. Олар теккеге келіп, тіп-тіке өздері түнде жасырып кеткен өгіздің жанына барады. Енді мақсаттарына жеттік пе деп ойлаған кезде Ахмет Яссауидің әулиелік кереметімен жалақорлардың барлығы да бірден итке айналып кетеді. Олар өгіздің етіне тап беріп, етті аз ғана уақыттың ішінде жеп тауысады. Осылайша шын жағдайлары түсінікті болады. Сыртта тұрып бұл ғажайып көрініске куә болып тұрғандар қайран қалып, қорқып Ахмет Яссауидің етегіне жабысады. Істеген істеріне өкінетіндіктерін айтып, Ахмет Яссауиден кешірім сұрап жалбарына бастайды. Ахмет Яссауи аяушылық танытып дұға етеді. Сөйтіп қайтадан бұрынғы қалыптарына түседі. Басқа бір аңыз бойынша саурандықтар Қожа Ахмет Яссауидің баласы Ибрахимді өлтіріп, оның басын кесіп сүлгіге орап Яссауиге қауын деп әкелген екен.

***

Басқа бір аңыз бойынша Қожа Ахмет Яссауи бір күні теккесінің алдында отырған еді. Жолда өтіп бара жатқан бір топ баланы

көреді. Мешіт немесе медресеге Құран үйрену үшін кетіп бара жатқан балалар қолдарындағы Құран кітаптарын дорбаның ішіне салып, дорбаларын мойындарына асып кетіп бара жатқан еді. Іштеріндегі бір бала Құранды құрметтеп, басының үстіне қойып бара жатқан еді. Сонымен бірге ол медреседен үйіне қайтқан кезде ұстазына арқасын көрсетпеу үшін артқа қарап жүретін. Бұл жағдайды көрген Ахмет Яссауи, ол балаға: «Балам! Ұстазыңнан, әке-шешеннен рұқсат ал, саған діни білімді мен берейін» дейді. Бала тиісті адамдардан рұқсат алып Ахмет Яссауидің теккесіне келеді. Көптеген жылдар діни кітаптар оқып білім алады, кейіннен мұрит болып рухани тұрғыдан өзін жетілдіреді. Бұл баланың аты Сүлеймен еді. Бір күні Ахмет Яссауи Сүлеймен мен жанындағы бір топ достарын отын жинау үшін қырға жібереді. Әкелген отындарымен тамақ пісіріліп дәруіштерге, шәкірттер мен қонақтарға берілетін еді. Балалар отын әкеле жатқанда жолда жаңбыр жауа бастайды. Сүлеймен шапанын шешіп отындардың үстін жабады. Теккеге келгенде басқа балалардың әкелген ылғал отындары жанбай жатқанда, Сүлейменнің құрғақ отыны жанады. Осыған байланысты Яссауи: «Сен ақылды яғни ғибратты іс жасадың. Бұдан былай сенің есімің Хакім Сүлеймен болсын», - дейді. Кейінгі жылдары ұстазы Ахмет Яссауиден қол алып, Бақырған деген жерге барып қоныстанғандықтан Сүлеймен Бақырғани деп аталған бұл данышпан, көбінесе Хакім Ата деген атпен танымал болған.

***

Ахмет Яссауи өзі қатты жақсы көрген Хазіреті Пайғамбардың 63 жаста қайтыс болғандығын ойлап, бұл жасқа келгеннен кейін ары қарай жер бетінде аяқ басып жүргісі келмеді. Уақытының басым көпшілігін теккедегі жер асты бөлмесі ретінде салынған қылуette өткізеді. Алдыңғы қатарлы шәкірттерінің бірі Сәйид Мансур Ата осы қылуette алғаш рет түсіп көргенде бұл жердің жағдайын көріп қатты қаймығады. “Ұстазым бұл тар жерде қиындық көріп жатыр” деп жылай бастайды. Сол кезде көзіндегі перде ашылып, тар деп ойлаған жердің бір ұшының шығыста, бір ұшының батыста екендігін көріп, іштей ойлағандарының қате екендігін түсінеді.

***

Бір күні Ахмет Яссауидің теккесінде бірнеше мұрит жиналады. Бірақ бұл жер тар болғандықтан мұриттер қатты терлеп, тер жан-жаққа шашырайды. Теккенің төменгі жағына құмыра қойып, қақпағын ашып қояды. Аққан тер құмыраға жиналып, құмыраның ішінде керемет шәрбәт сусынға айналады. Сопылар да осы шәрбәт сусыннан ішіп, шөлдерін қандыратын. Кейіннен бұл құмыра “махаббат (ғашықтық) құмырасы” (хум и ашқ) деген атпен әйгілі болады.

Кесенесі

Қожа Ахмет Яссауи 1166 жылы қайтыс болған кезде ішінде қылуегі де бар ханакадан 100 метрдей алысқа жерленген және қарапайым бір қабір / кесене бой көтерген. Бірінші бой көтерген осы кесене сол аймақта өмір сүрген мұсылмандар үшін қысқа уақытта зиярат орнына айналған болса да, көпке жетпей (XIII ғасырдың басында) пайда болған Моңғол шапқыншылығы және осы шапқыншылықтың зиянды әсерлері аймаққа кері әсерін тигізді. XIV ғасырдың соңында Алтынорда мемлекетін құлатып, осы аймақты бағындырған Әмір Темір, Моңғол ханының қызы Түкел Ханымды әйелдікке таңдап, келінді әкеле жатқан топты күтіп алу мақсатымен жолға шығады және жолда Яссы қаласына соғып, Қожа Ахмет Яссауидің қабірін зиярат етеді. Яссы зияраты кезінде Әмір Темір түсінде Ахмет Яссауиді көрген және өзіне жеңістің сүйінші хабарын айтқан Яссауиге рақмет айту үшін оның кіші кесенесінің орнына үлкен бір кесене тұрғызуды тапсырғаны айтылады. Кесенені салуды Түркістан өңіріндегі сол заманның ең атақты сәулетшілерінің бірі Қожа Хусейн Ширазиге тапсырады.

Екі күмбезді тіктөртбұрыш пішінді кесененің орталық бөлімінің ортасында үлкен қазан орналасқан. Жеті түрлі металдың қоспасынан құйылған бұл қазанның сыртында кейбір дұғалар және қазанның ұстасы туралы мәліметтер жазылған. Бастапқы кездері қазанға аз төтті қосылған су құйылып, жұма намазынан кейін зияратшыларға берілгені және шипалы екеніне сенгендері туралы ай-

тылады. Бұл қазан 1934 жылы Сталиннің бұйрығымен апарылған көрмеден қайтып әкелінбей, Санкт-Петербург қаласындағы Ленинград Эрмитаж музейіне қойылған. Кейін Қазақстанның тиісті органдары арқылы 1989 жылы қайтадан кесенедегі өзіне тиесілі орынға қойылады. Үстінде үлкен бір күмбезі бар орталық бөлімнің айналасында асхана (халымхана), мешіт, кітапхана, дәруіш бөлмелері (халветхана), су құдығы бөлмесі (құдықхана) сияқты әр түрлі мақсаттармен салынған бірнеше бөлімдер бар.

Орталық бөлімнің жанында Орталық Азия мәдениетінде әулие кесенелерінің символына айналған бір ту (ұшында аттың құйрығынан алынған қылдар мен байрақ бар) мен есік бар. Бұл есік Ахмет Яссауи жерленген бөлмеге (көрхана) кіретін есік. Хас ағаш шеберінің қолынан шыққан есіктің ішкі жағында құйма алқалардың біреуінде, хижри жыл санауы бойынша жасалған уақыты 797 (1395 ж.) жыл деп жазылған. Мазар бөлмесінің төбесінде кіші күмбез бар. Яссауидің құлыптасы ашық жасыл түсті тастан жасалған. Орталық бөлімнің қасындағы бөлмелердің кейбіреулерінде басқа да мазарлар бар. XVI ғасырдан бастап қазақтардың кейбір жоғары дәрежелі тұлғалары мен билері де осы жерге жерленген.

Кесененің айналасы және төбесі глазурьлармен сәнделген бірақ кіру есігі тұрған бет глазурьсыз. Бұл жағдайды Әмір Темір қайтыс болған соң кесененің құрылыс жұмыстары аяқталмай қалған және глазурь оюлары жартылай күйінде қалған деп түсіндіреді.

Тіпті кіру есігінің үстіндегі арка бөлімі де Өмір Темір қайтыс болғанда жартылай күйінде қалып қойған және хижри жыл санауы бойынша 1000 (1591-92) жылы Бұқара әмірі Абдулла Ханның бұйрығы және қолдауымен арка құрылысының аяқталғандығы айтылады. Абдулла Хан уақытында құрылған леса ағаштарының біразы осы уақытқа дейін сақталған.

Кесененің сыртқы дуалдарының үш бетінде жоғарғы қатарда глазурьлармен сәнделген

Яссауилік

Ахмет Яссауиден кейін оның сопылық жолы мен ой-пікірлері мұриттері (шәкірт) арқылы бірте-бірте Орта Азияның әртүрлі аймақтарына тарады. Оның жолын ұстанған ізбасарларының тариқаты яссауилік деп аталғаны секілді, олардың дауыстап зікір салуына байланысты жахрия және тариқат өкілдерінің басым көпшілігін түріктер құрағандықтан силсила-и машайых-ы түрік деп те аталған. Ахмет Яссауидің ең атақты халифалары Мансур Ата, Сайд Ата, Суфи Мухаммед Данишменд және Хакім Ата болып табылады. Яссауилік тариқаты көбінесе Хакім Ата және оның шәкірттері арқылы жалғасты.

Сүлеймен Бақырғани деп аталған Хакім Ата (өлген ж. 582/1186) сопылық жолда білім алғаннан кейін Ясыдан шығып Хорезм аймағына барады. Бұл жерде дінді насихаттап, халықты тура жолға шақырады. Ұстазы Ахмет Яссауи сияқты хикмет жолымен түркі тілінде өлеңдер оқыған Хакім Атаның

Құран аяттары бар. Олар Өнғам сүресінің 59-63 аяттары. Сондай-ақ сыртқы бетінде глазурьлармен және куфалық каллиграфиялық тәсілмен «Аллаһ», «Мухаммед», «әл-һамдулиллаһ», «Аллаһу Әкбар» және «Лә илаһа илла-Аллаһ» сияқты жазулар жазылған. Кесене сыртында қақпа бетте орналасқан кіші кесене - Ұлық Бектің қызы және Әбіл Қайыр Ханның жұбайы Рабиға Сұлтанның кесенесі.

кейбір өлеңдері «Бақырғанның кітабы» деген шығармасы арқылы бүгінгі күнге дейін жеткен. Сондай-ақ «Ақыр заман кітабы», «Хазреті Мариям кітабы» және «Мигражнама» сияқты басқа да поэзиялық шығармалары бар. Хакім Атаның өмірі мен аңыз-өңгімелері, авторы белгісіз түрік тілінде жазылған «Хаким Ата кітабында» баяндалған. Оның «Барча яхшы біз яман, барча бұғдай біз саман» яғни «бәрі жақсы біз жаманбыз, бәрі бидай (сияқты құнды) біз сабанбыз» және «Әр адамды Қыдыр деп біл, әр түнді Қадір деп біл» - деген сөздері халық арасына кеңінен тарады. Ол Өзбекстанның Қарақалпақстан автономиялық республикасындағы Қоңырат қаласында жерленген.

Хакім Атаның ең атақты халифасы Зеңгі Ата (өлген ж. 656/1258) болып табылады. Ташкентте өмір сүрген Зеңгі Атаның мал бағып (шопан болып) күн көргендігі және ұстазы Хакім Ата қайтыс болғаннан кейін оның жесір қалған әйелі Анбар анамен үйленгендігі

туралы деректерде айтылған. Зеңгі Атаның атақты төрт халифасы: Ұзын Хасан Ата, Сәйид Ата, Садыр Ата және Бадыр Ата болып табылады. Бұлардың ішінде Сәйид Ата мен Садыр Атаның Дешті Қыпшақтағы Сарайшық қаласына барып, ол жерде Алтынорда әміршісі Өзбек Ханды Ислам дініне шақырғандығы, сондай-ақ Садыр Атаның әулиелік керемет көрсетуінің нәтижесінде Өзбек ханмен бірге 70. 000 адамның мұсылман болғандығы туралы айтылған.

Ахмет Яссауидің тағы бір мүриті (халифасы) Сопы Мухаммед Данишменд Отырарда текке құрып халықты тура жолға шақырды. Данишмендтің ең атақты шәкірті Сүзүк Ата (кейбір деректерде лақап аты Сүкчүк немесе Сүксүк деп жазылған) деген атпен танымал болған Шейх Мустафа болып табылады. Шейх Мустафаның халифасы Ибрахим Ата, ал Ибрахим Атаның баласы Исмайыл Ата болып табылады. Әкесі дүниеден өткенде он жаста болған Исмайыл Ата діни-сопылық білімін Хорезм, Бұхара және Самарқанд қалаларында алғаннан кейін Ходжендке барып Шейх Маслахат Ходжендиден рұқсат алып, өзінің туған жері Қазығұртқа барып халықты тура жолға шақыра бастайды. Оның ұлы әрі халифасы болып табылатын Қожа Ысқақ өзінің XIV ғасырдың ортасында жазған «Хадикатүл-арифин» (Ғалымдардың бақшасы) атты түрік тілінде жазылған шығармасында әкесі Исмайыл Ата мен басқа да кейбір сопылардың көзқарастары және яссауи тариқатының ұстанған жолы жайлы мағлұматтар баяндалған. Исмайыл Ата мен ұлы Қожа Ысқақтың қабірлері Қазығұрт ауданына жақын жердегі Тұрбат ауылында орналасқан. Жоғарыда айтылып өткен Сүзүк Ата-

ның Таразда басшылық еткен «Маликуз-зухад» есімді адамға халифалықты бергендігі, бұл жолдың Әбу-н Нур Сүлейман Ашқ бин Давуд және Жамалиддин Мухаммед Қашғари арқылы жалғасқандығы айтылған.

Жоғарыда аттары аталған Зеңгі Атаның мүриді және халифаларының бірі Садыр Атадан кейін ретімен Әлемин Баба (кейбір деректерде Әймен немесе Алмин), Шейх Али Шейх және Маудуд Шейх халыққа дінді насихаттап, тура жолға шақыру жұмысын жалғастырған. Маудуд Шейхтен кейін яссауилік тариқатының силсиласы екі тармақ болып жалғасады. Біріншісі Кемал Шейх Иқани ал екіншісі болса Хадим Шейхтен басталады. Кемал Шейхтен кейін силсиланың осы тармағы былай жалғасады: Шейх Алиабади (Сейид Ахмед), Шемседдин Өзгенди, Абдал Шейх (Шейх Увейс), Шейх Абдулваси және Шейх Абдулмуһаймин. Соңғы аталған кісі XVI ғасырда Ташкентте өмір сүрген. Бұл силсиладағы Шемседдин Өзгенди «Шемс-и Аси» атымен Хикмет стилінде өлеңдер айтқан.

Хадим Шейхпен басталған яссауиліктің екінші тармағы болса екіге бөлініп жалғасқан: Бірінші тармақ Хадим Шейхтің халифалары Шейх Джемаледдин Қашқари Бұхари, Сүлейман Газневи және Сейіт Мансур Балхмен (өлген ж. 965/1557) жалғасып Османлы дәуірінде Стамбұлға зияратқа барған нақшбанди және яссауи тариқатының шейхі Ахмед бин Махмуд Хазиниге дейін жалғасады. Хазинидің шығармаларының кейбірі мыналар: «Жауахирул әбрар мин әмуажил бихар», «Манбаул әбрар фи риязил әбрар», «Хужжатул әбрар», «Тасаллатул қулуб», «Жамиул муршидин» және «Диуан». Бұл тар-

мақтағы Джемаледдин Қашғари Бұхариден кейін басқа бір тармақ та Шейх Худайдад Бұқари Газиреги (өлген ж. 939/1532), Маулана Вели Кухи Зери, Қасым Шейх Азизан Керминеге (өлген ж. 986/1578-79) және Пірім Шейх арқылы жалғасып Алым Шейх лақап атты Мухаммед Алым Сыддықиге (өлген ж. 1043/1633) дейін жалғасады. Соңғы аталған кісі 1033 жылы (1624) аяқтаған «Ламахат мин нәфәхатил қудс» атты парсы тілінде жазылған шығармасында Ахмет Яссауиден бастап өз кезеңіне дейін өмір сүрген көптеген Яссауи шейхтері туралы маңызды мәліметтер берген. Алым Шейхтің халифасы болған Маулана Османға мүрит болып халифалық алған бұқаралық Маулана Мухаммедин Имла (өлген ж. 1162/1749-1750) яссауилікпен қоса нақшбандиядан да рұқсат (ижазат) алған еді.

Ғалым Шейхтің халифаларының бірі Мухаммед Шериф Бұқари (өлген ж. 1109/1697) парсы тілінде жазылған «Хужжатуз закирин ли рәддил мункирин» атты шығармасында бір жағынан жария зікірдің (жахри - дауыстап зікір салу) дұрыс екенін дәлелдеуге тырысса бір жағынан да бұрынғы яссауи тариқатының шейхтері туралы мәліметтер берген. Ол кісі яссауилікпен қоса нақшбандиядан да рұқсат алған еді. Хикмет дәстүрі бойынша түрік тілінде өлендер жазған Құл Шерифтің де осы кісі екендігі туралы болжам бар. Өзінен кейін силсила ретімен Фетхуллах Азизан және Лутфуллах Азизанмен жалғасып Шейх Худайдад бин Таш Мухаммед Бұхариге (1216/1801) дейін жалғасады. Сопылыққа қатысты бірнеше шығарма жазған Шейх Худайдадтың «Бустанул мухиббин» атты түрік тілінде жазылған шығармасында яссауи-

лік тариқатының әдептері туралы маңызды мәліметтер берген және жария зікірді (дауыстап зікір салу) дұрыс деп айтқан. Оның халифасы Омар Ишан яссауилікпен қоса нақшбандиліктің мужеддиия тармағын ұстанған. XIX ғасырдың басына дейін жалғасқан және әлсіреген немесе нақшбандилік ішінде ассимиляцияға ұшыраса да силсиласы белгілі болған яссауилік, XIX ғасырдаң кейін жазба деректерде ұшыраспайды. XIX ғасырдың соңында орыстар Орталық Азияда билік жүргізе бастағаннан кейін із-түссіз ғайып болды.

Жоғарыда аттары аталған Яссауи шейхтерінен басқа, деректерде өмірі немесе силсиласы туралы жеткілікті мәлімет жоқ басқа да яссауилік тариқатының мүшелері бар. Ахмет Яссауидің халифалары Баба Мәшін және Яшлыг Юнус Ата, Ысмайыл Атаның мүриті Отлуг Юнус Ата, Бахаеддин Нақшибендпен кездескен Кусем Шейх, Халил Ата және Пехливан Ата, Әмір Күлалдың ұлымен кездескен Көк Ата, түркістандық Тонгуз Шейх, тек түрікше сөйлегені үшін Түрікшіл Ата деп аталған ташкенттік бір яссауи тариқатының шейхі осылардың бір бөлігі ғана.

Өмірде болған бір шейхтен сопылық білім алмай түсінде Ахмет Яссауиден немесе кейінгі Яссауи шейхтерінің бірі Увейси арқылы халифалық алғанын айтқан адамдар да болған. XV ғасырда Шехрисебз жақта өмір сүрген және Хазрет Бешир деп аталған Сәйд Ахмед Бешіри (өлген ж. 868/1463) мен XVI ғасырда Шығыс Түркістанда өмір сүрген және Жаркентте қайтыс болған Мухаммед Шериф Бузургвар (өлген ж. 963/1556-57) осылардың қатарына жатады. Сәйд Ахмед Беширидің өмірі және аңыз-өңгімелері Насыр бин Қасым Түркістанидің «Хешт хадиқа» немесе «Хадикул жинан»

атты парсы тілінде жазылған шығармасында жинақталған. Мухаммед Шериф Бузургвардың аңыз-өңгімелері болса Мухаммед Сыддықтың түрік тілінде өлеңмен жазылған «Тезкире-и Мухаммед Шериф Бузугвар» атты шығармасында және дәл осы атаумен бірақ авторы белгісіз басқа бір түрікше шығармада жинақталған.

Кейбір деректерде татар және болгар жерінде өмір сүрген Біраш бин Абраш Сопы, Уфа жақта жерленген Хусейн Бег, Әзірбайжанның Ниязабад қаласында кесенесі бар Авшар Баба және Түрікменстанда өмір сүрген Гөзлү Ата секілді кісілердің яссауия тариқатының шейхі немесе дәруіші екендігі де айтылады.

XV ғасырдың соңында жазылған деп айтылатын Вилайетнаме атты шығармада анадолылық сопылардың бірі Қажы Бекташ Уәли тікелей немесе тікелей емес Ахмет Яссауидің халифасы деп көрсетілген болса да, бұл шығармадан бұрын XIV ғасырда жазылған Эфлакидің «Манақыбул арифин» атты шығармасында және XV ғасырда жазылған «Ашықпашаде Тарихында» Қажы Бекташ Уәлидің вефаия тариқатының шейхі Баба Расул лақап атты Баба Ильясы Хорасанидің халифасы екені туралы ашық айтылған. Сондай-ақ XVII ғасырда жазылған «Әулие Челеби Саяхатнамасында» яссауия тариқатының дәруіші деп жазылған Гейіклі Баба және Әміржі Сұлтанның (Әмірі Чин Осман) одан да ескі және сенімді деректер Элван Челебидің «Менақыбул кудсиеси» мен «Ашықпашаде Тарихында» вефаия тариқатының шейхі Баба Ильястың басты халифаларының бірі екені жазылған. Одан кейінгі және сенімділігі аз «Вилайетнаме» және «Саяхатнама» сияқты кейбір деректерде Анадолыдағы кейбір вефаия тариқаты мүшелерінің яссауия тариқатының мүшесі сияқты

көрсетілуі, XIII ғасырда вефаия шейхы Баба Ильяси Хорасанидің Анадолы Селжұқ Мемлекетіне қарсы бастаған көтерілісінің әлеуметтік психологияға тигізген әсерінен туындаған болуы мүмкін. Бабаилер көтерілісі деп аталған бұл қозғалысты мемлекет тоқтатқаннан кейін вефаия тариқатының мүшелері, әсіресе бабаилерге қатысы бар сопылар, көтерілісші деген аттан алыс тұру үшін тариқаттарының атын жасыруы немесе Ахмет Яссауидің жолында жүргендерін айтуы мүмкін. Кейінгі ғасырларда да осы сөздер Вилайетнаме және Саяхатнама секілді кітаптарға еңген. Сондықтан да сенімді деректер және түпнұсқа силсиланамалар табылмағанша Анадолы және Балқан аймақтарында яссауилік бар деп айту өте қиын. XIX ғасырдың соңында Орталық Азияның Ферғана аңғарында және Қырғыз аймақтарында кездесетін лачилер мен шашты ишандардың да яссауилікке қатысы дәлелденбеген. Олар Орталық Азия қалендерилерінің соңғы қалдықтары болуы керек.

Яссауилікте сопылық білім беру

Интисап

«Интисап» сөзі сопылық жолға кіру және соған берілу деген сөз. Яссауилікте сопылық білім интисаптан басталады. Қожа Ысқақ бин Ысмайыл Атаның XIV ғасырда шағатай тілінде жазған «Хадиқатүл-арифин» (Ғалымдар бақшасы) атты шығармасында баяндалғандай, интисап рәсімі былай жасалады: Шейх, мүрит болу ниетімен келген адамның қолын ұстайды, оның төубе етуін және Аллаға бет бұруын айта отырып мына төубені үш рет қайталайды: “Астағфируллаһ әлләзи ла илаха илла Хуа-әл Һаййул Қаййум уә әсәлухут төубә”. Сосын қолына қайшы алып: “Йә әййүхәлләзинә әмәну тубу иллалахи төубетен насуха” (әт-Тахрим, 66/8) аятын оқып мүриттің шашынан, алдымен оң, одан кейін сол, одан соң ортасынан үш тал шаш кесіп алады. Шаш кесу жағдайы, символдық дәстүр ретінде мүриттің дүниеге және дүниелік заттарға деген құштарлығын жүрегінен шығарып тастауын және руханиятқа бет бұру керек екендігін білдіреді. Осыдан кейін шейх мүридіне нәпіл намаз оқуды, әрқашан зікір салуды, шейхтің рұқсатынсыз ешқандай іс жасамауды айтады.

Зікір

Яссауилікте көпшілікпен және дауыстап салынатын зікірді «зікір әрра» деп атайды. «Зікір әрра» парсы тілінде ара зікірі деген мағынаны білдіреді. Зікірдің кейінгі сатыларында сөздер жоғалып тамақтан араның дыбысына ұқсас қырылдаған дауыс шыққандықтан бұл зікірдің түрін осылай атаған. XIII

ғасырдың аяғы мен XIV ғасырдың басында өмір сүрген яссауи тариқатының шейхі (ұстазы) Ысмайыл Атаның зікір туралы былай дегені айтылған: «Темірші темірді отқа қыздырып балғамен ұрғаны сияқты, мүрит те жүрегін «ху» зікірінің балғасымен ұрып тазалауы керек». Ысмайыл Ата мүридіне зікір айтқаннан кейін былай дейтін: “Әй дәруіш! Тариқат бауыры болдык. Мен саған бір насихат айтайын: Бұл дүниені жасыл күмбез деп ойла, әлемде тек сен және бір Алла бар деп есепте. Таухидтің жеңісімен тек Алла Тағала ғана қалып, ал сен ортадан шығатындай етіп соншалықты деңгейде зікір ет!”. Сондай-ақ Қожа Ысқақ бин Ысмайыл Ата әрбір шейх пен мүриттің зікір салу үшін Алланың есімдерінің бірін таңдайтындығын, Қожа Ахмет Яссауидің «Алла» және «Ху» деген екі есімді мүриттеріне насихат еткендігін, ал Ысмайыл Атаның «Ху» зікірін таңдағандығын айтқан.

Авторы белгісіз «Рисале-и Зикир-и Хазірет-и Султанул-арифин» атты шағатай тілінде жазылған шығармада яссауи тариқатының зікірінің алты түрі берілген: 1. Исми-зат зікірі: «Алла» деп зікір салу. Бұл зікір «Алла Ху, Алла Ху, Я Ху, Алла Ху» деп айтылады. 2. Исми-сыфат зікірі: «Хай аһ, Хай аһ» деп зікір салу. Бұл зікір бесін намазынан кейін тік тұрып айтылады. «Хай» және «аһ» дегенде бес саусақ жұмылады. 3. Дусере зікірі: «Хай аһ, Алла, Хай Ху» және «Хай, Хаййан, Ху-Алла; Хай, Хаййан, Ху Алла» деп зікір салу. 4. Зікір Ху : «Ху, Ху, Ху Алла; Ху, Ху, Ху» деп зікір салу. 5. Зікір чайкун: Зікір салу кезінде ырғақ, үйлесімділік және музыка-

ның бірдей үйлесіммен жүргізілуі үшін зікір салушы қолындағы қоңырау сияқты құралды қимылдатып, шақ-шақ деген дауыс шығарады. «Ху (шақ), Ху (шақ)» деп зікір салады. 6. Чехар дарб: «Хай, ah ah ah, Хай, Ху; Хай ah, ah, ah, Хай, Ху» деп зікір салу. Бұл алты зікір тәсілі “зікір кәбутер” (көгершін/кептер зікірі) «Ху, Ху» деп те аталады.

Қылует («хилует» - оңаша қалу, жасырыну) Дәруіштердің ғибадат ету және Алла туралы ой зерделеу (тафаккур) үшін белгілі бір уақыт жалғыз қалуларын қылует деп атайды. Яссауилікте сопылық білімнің ең негізгі элементтерінің бірі қылует болып табылады. Яссауилік тариқатында қылуеттің өзіне тән дәстүрлі рәсімдері бар. Хазинидің «Жауахиру-л абрар» атты шығармасында айтып өткеніндей, яссауилік тариқатында қылует топ болып көпшілікпен жасалады. Қылуетке кіретін мүриттер, мүршидтің келісімімен бір күн бұрын ораза ұстай бастайды. Хылуеттен бір күн бұрын таң намазынан кейін мүриттер зікір мен төкбірлерін көбейте түседі. Сол күні екінті намазынан кейін қылуетхананың есігі, мүржасы, барлық тесіктері жабылып, мүриттер күн батқанға дейін тәубемен және зікірмен айналысады. Ақшам намазынан кейін ауыз ашу үшін ыстық су өкелінеді, мүриттер осы сумен ауыздарын ашады және бұдан кейін оларға су берілмейді. Артынша қара тарыдан жасалған қылует сорпасы беріледі. Қылуетке кірген барша адамға осы сорпадан ішкеннен кейін шөл басу үшін кішкентай қарбыз немесе айран берілуі мүмкін. Тамақтан кейін Құран Кәрімнің бір сүресі немесе бірнеше аяты оқылады. Сапқа тұрып үш рет төкбір айтылады, кейін отырып түн ортасына дейін зікір салады. Осы кезде «хикмет» деп

аталатын діни өлеңдер (илахилер) оқылады. Бұдан кейін шаш алынады және қылуетхананың төрт жағына қарай төкбір айтылады. Содан соң зікір салады. Шам өшіріліп бірнеше сағат дем алады және көрген түстерін шейхтарына жорыттырады.

Қылует күндіз-түні қырық күн бойы жалғасады. Қырық күннен кейін ас үй қызметкерлері қылуеттен өзгелерден бұрын шығып, құрбандық шалады. Шалған құрбандықтарының қаны мен сүйектерін көміп сақтау әдет-ғұрып болып саналады. Шалған құрбандықтарының жұтқыншақтарынан кәуап жасап мұздай су немесе айранмен бірге хылуетке кіргендерге береді. Сол түні сопылар үйлерінде демалады және ертеңіне таң намазында дұға жасап, зікір салып қылуеттің біткендігін жариялайды.

Сұхбат

Кейбір Яссауи шейхтары сопылық пен рухани сұхбаттың маңыздылығын атап көрсету мақсатында: «Намаздың қазасы болады, бірақ сұхбаттың қазасы болмайды» деген. Ықыласты адамдардың, тіпті бұл ықыласты адамдарға тиісті заттардың да сопылардың рухани тыныштығын бұзатындығына сенген. Аңыз бойынша Ахмет Яссауи сұхбатында күтілген берекет пен жан тыныштығы болмаған кезде мүриттеріне теккені тексеріп шығуларын бұйырған. Олар ықыласты адамның таяғын теккеде ұмытып кеткендігін көрген. Бұл таяқ сыртқа шығарып тасталғаннан кейін мәнді де берекелі сұхбат жасаған.

Халифат

Сопылық білімін аяқтаған дәруіш, халықты тура жолға шақыру құқығын алып, халифа болады. Яссауилікте рұқсат пен халифаттың

символы ретінде бұл адамға шейх тарапынан асатаяқ сыйға тартылады. Шопанның қойларды таяқпен бағып, қасқырлардан қорғағаны сияқты халифа болған адам да рухани тәрбиесімен айналысқан адамдарды тәрбиелейді және оны нәпсінің тұзақтарынан қорғайды деген сенім бар. Сопылық дәрежелерін аяқтамаған мүритке халифалық берілуі дұрыс деп саналмайтын еді. Бұл дәрежелерден өткеннен кейін де ішінде нәпсілік сезімінің қалып қалмағандығын тексеру үшін мойнына бір көрзеңке тағылады және қайыр сұраттырады. Халифалық таяғын алған адамның жоғары адамгершілікке ие болуы және яссауиліктің пірі Ахмет Яссауи үшін дұға жасауды ұмытпауы керек болатын.

Қызмет

Қожа Ысқақ бин Ысмайыл Ата жазған «Хадикатүл-арифин» (Ғалымдар бақшасы) атты еңбектің үшінші бөлімінде шейх және шейхтік туралы жазылған. Бұл бөлімде «шейхтік халықты Алла жолына шақыру», «барлық адамдарға мейірімді болу» деп түсіндірілген. Ысмайыл Атадан: «Халықты Аллаға жеткізетін қанша жол бар? деп сұрапты. Сонда ол былай депті: «Тіршіліктегі барлық шаң-тозандардың (атом) санындай жол бар. Бірақ бір мұсылманды рахатқа бөлеу және оған пайдалы болудан артық жақсы жол жоқ».

Нәтижеде Қожа Ахмет Яссауи өзінің өлеңдері, ой-пікірлері және шығармаларымен Орта Азияда Ислам дінінің, адамгершілік пен руханияттың кеңінен таралуына үлкен үлес қосқан Алланың досы болып табылады. Хикмет жолымен жазған өлеңдері аз ғана уақыттың ішінде Анадолыға дейін жеткен болуы керек. Өйткені Жүніс Әміренің «Маған сені керек сені» қайырмасы бар өлеңі, «Маған

сен керек сен» (маған тек сен керексің) өлеңінің мағына және форма жағынан қайталанған сияқты. Османлы дәуірінде әсіресе нақшбандилерге тән өзбек теккелерінде «Диуани Хикметтегі» кейбір өлең шумақтары діни өлеңдер сияқты оқылған. Османлы дәуірінің соңғы кезеңдерінде нақшбанди-халиди шейхтарының бірі Хажы Хасан Шүкрі (өлген ж. 1327/1909) тарапынан кейбір хикметтер шағатай тілінен османлы тіліне аударылып, «Терджүме-и диван-ы Ахмед-и Йесеви» деген атпен жарық көрді (Стамбул 1327/1909). Бұл жағдай Ахмет Яссауидің Орта Азиядан мыңдаған шақырым алыста жатқан аймақтарда да ғасырлар бойы ұмытылмағандығын және оның ой-пікірлерінің қолданылып келе жатқандығын көрсетеді.

Яссауидің Хикмет үлгісінде жазылған өлеңдері ғасырлар бойы қазақ даласында айтылғаны сияқты өзбектердің ауылдарында және қырғыздардың шаңырақтарында да қайталанып жүрген. Өзбектер шайханаларында Яссауидің хикметтерін оқитындарды «яссауихан» деп атаған және бұл хикметтер әсіресе Ферғана жазығында әйелдер арасында көп оқылған. Қырғыздар Диуани Хикмет пен Хакім Атаның өлеңдері қосылып біріктірілген Бақырған Кітабын балаларына оқытқан. Ақіретте Сират көпірінде Ахмет Яссауи қырғыздарға көмектеседі деген халық сенімі де яссауиліктің қырғыздар арасында қаншалықты ықпалды болғандығын көрсетеді. Қазір де Қазақстанның Түркістан (бұрынғы аты Яссы) қаласында отбасын құрап жатқан жасжұбайлардың Ахмет Яссауи кесенесіне барып дұға оқитындығы да осы ұлы адамның ғасырлар бойы ықпалды күшке ие болғандығын көрсетеді.

Пайдаланылган әдебиеттер

- Ахмет Яссауи, Диуани Хикмет (бас. Р. Исмаилзаде, Қ. Қарі, Ғ. Қамбарбекова), Тегеран 2000;
- Сопы Мұхаммед Данишменд, Миратул-қулуб, Швеция, Упсала Униветситеті Кітапханасы, нөм. 472, җг. 158b-177a;
- Хакім Ата, Бақырған Кітабы, Қазан 1884;
- Қожа Исхак, Хадикатул арифин, Ташкент, Өзбекстан Гуманитарлық Академиясы Бируни Шығыстану Институты Кітапханасы, нөм. 11838, җг. 1b-131a;
- Али әбу Хусейн Сафи, Решехаты Айнүл хайат, Тегеран 2536/1977.
- Ахмед ә. Махмуд Хазини, Жевахирул эбрар мин эмважил бихар, Стамбул Униветситеті Ктп., ТҮ, нөм. 3893.
- Мұхаммед Алим Сыддыки, Лемехат мин нефехатил-қудс (бас, М. Незир Ранча), Исламабад 1986;
- Мұхаммед Шериф Хусейни, Хужжетүз-закирин ли-реддил-мүнкирин, Сүлеймание Ктп., Решид Эфенди, нөм, 372, җг. 1b-203b;
- Сеййид Зинде Али, Семератул-мешайых, Ташкент, Өзбекстан Гуманитарлық Академиясы Бируни Шығыстану Институты Ктп., нөм. 1336, җг. 1a-291b;
- Шейх Худайбад ә. Таш Мұхаммед Бухари, Бустанүл-мухиббин, бас. Б. М. Бабаджанов, М. Т. Кадирова, Түркістан 2006.
- Зікірия Жандарбек, Насапнама нұсқалары, Жаңа түркі тарихы, Алматы 2002;
- Ашірбек Муминов и другие, Исламизация и сакральные родословные в Центральной Азии, Алматы 2008.
- Девин деВеее, «Ясавия», Ислам на территории бывшей Российской империи: энциклопедический словарь, ред. С.М. Прозоров, вып. 4, Москва: «Восточная литература» РАН, 2003, сс. 35-38;
- Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1981;
- Devin DeWeese, Islamization and Native Religion in the Golden Horde. Baba
- Tükles and Conversion to Islam in Historical and Epic Tradition, Pennsylvania 1994;
- Mevlana Safiyyüddin, Neseb-nâme Tercümesi (hızr. Kemal Eraslan), İstanbul 1996;
- Necdet Tosun, “Yesevîliğin İlk Dönemine Âid Bir Risâle: Mir’âtü’l-kulûb”, İLAM Araştırma Dergisi, II/2 (1997), s. 41-85;
- Bakhtiyar Babadjanov, “Une Nouvelle Source sur les Rituels de la Tarîqa Yasawiyya: Le Risâla-yi Dhikr-i Sultân al-‘Ârifin”, Journal of the History of Sufism, 3 (2001), 6. 223-228;
- Önal Kaya, Tezkire-i Hakîm Ata: Bir Yesevî Dervîşinin Menkabevî Hayatı, Ankara 2007;
- Hayati Bice, Hoca Ahmed Yesevi, İstanbul 2011;
- Seyfuddin Rafiüddin- Nadirhan Hasan, “Hazîni’nin Câmiu’l-Mürşidîn Adlı Eseri Hakkında”, Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi, V/12 (2004), s. 159-166.
- Necdet Tosun, “Yeseviyye”, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2013, с. 43, s. 487-490.

Предисловие

Живший в Центральной Азии мыслитель и поэт-суфий XIV века Ходжа хмед Ясави внес большой вклад в распространение ислама и укрепление духовно-нравственных устоев в обществе. Кроме того, его поэтические произведения (хикметы), содержащие мудрые изречения, являются ценным памятником тюркского литературного искусства. Мировоззрение, убеждения и верования поэта раскрываются не только в передаваемых из уст в уста рассказах о нем и коротких текстах религиозного содержания, но и в двух очень значимых произведениях - в собрании стихов Ходжи Ахмеда «Диван-и Хикмет» и в книге «Миратюль-кулюб», написанной мюридом и учеником Ясави - Суфи Мухаммадом Данишмандом.

В отсутствие грамотности произведение «Диван-и Хикмет» зачастую передавалось из поколения в поколение устно либо переписывалось разными авторами, что вызывало некоторые разночтения, поэтому письменные варианты произведения имеют различное количество стихов. Есть вероятность того, что в тексте произведения присутствуют поэтические вкрапления других авторов. Тем не менее, все стихи, содержащиеся в «Диван-и Хикмет», отражают духовные и религиозные представления Ходжи Ахмеда Ясави.

Произведение Ахмеда Ясави написано на чагатайском языке, и в наши дни далеко не каждый сможет его прочитать и понять. По этой причине перевести это произведение на современные тюркские языки, а также на распространенные в мире языки - английский и русский - стало насущной необходимостью. Наша работа призвана хотя бы частично удовлетворить эту потребность. В ней собраны переводы избранных стихотворений Ходжи Ахмеда Ясави на турецкий, казахский, русский и английский языки. Несмотря на то, что произведение «Диван-и Хикмет» написано на тюркском языке, около века назад оно было опубликовано арабской вязью. Диван-и Хикмет на протяжении столетий записывался и печатался на арабском. Для того, чтобы оживить воспоминания, предоставляя оригинальность орфографии и искусно пронести ностальгию до наших дней, четверостишья представлены в виде арабского писания, латинской транскрипции и

упрощенного перевода. Отдельный вклад в эстетическую красоту данного издания внесли миниатюры, написанные относительно недавно, на тему рассказов из жизни Ахмеда Ясави. Стихотворения содержат информацию об образе жизни Ходжи Ахмеда Ясави, рассказы из его жизни и сообщения о нравах и порядках, заведенных в тарикате суфизма. Мы надеемся, что подготовленная таким образом книга, являющаяся в некотором смысле художественным произведением, будет по достоинству оценена читателями.

Хикметы для публикации в книге выбраны из числа стихотворений первых двух изданий «Диван-и Хикмет». В этих изданиях стихотворения были записаны буквами арабского алфавита. Первая из этих публикаций сделана в 1904 году в Казани. Позже Дайрабай Серикбайулы и С. Рафиддинов, используя современные технологии, обновили текст издания и вновь опубликовали его в 2001 году. Стихотворения второго издания были переведены на казахский язык Куанышбеком Кари, Тамарой Камбарбековой и Расулом Исмаиловым и изданы с переводом в 2000 году в Мекленбурге. Авторы этого издания взяли за основу публикации 1893 года в Казани и 1897 года в Стамбуле. При составлении данной книги мы в большей степени руководствовались вторым изданием.

Перевод на современный турецкий язык сделан автором данной работы. Для более качественного перевода автор использовал словарь «Абушика Люгати», словарь шейха Сулеймана Бухари «Люгат-и Чагатай» (Чагатайский словарь) и словарь «Тюрки-и Османи» (Тюркский османский), а также словари, которыми пользовались при подготовке своего издания Кемаль Эраслан и Хаяти Бидже. Прежде перевод этого произведения на русский и английский языки не проводился в таком объеме, поэтому наша работа будет полезной тем людям, которые владеют русским либо английским языком. Следует заметить, что стихотворения Ходжи Ахмеда Ясави мало переведены на языки мира. Мы верим, что наша книга, содержащая перевод на несколько языков, внесет существенный вклад в знакомство людей мира с творчеством Ходжи Ахмеда Ясави. Особую благодарность за подготовку и публикацию данной книги мы выражаем Международному казахско-турецкому университету имени Х. А. Ясави.

Миниатюра: Сіхангір Ашуров, Ahmed Yesevi'nin Öğütleri
Миниатюра: Жіхангір Ашуров, Ахмет Яссауидің кеңестері

Миниатюра: Джихангір Ашуров, Советы Ахмета Ясауи
Miniature: Jikhangir Ashurov, Advices of Ahmed Yasawi

Ходжа Ахмед Ясави

Начиная со II века по мусульманскому календарю (VIII в.) ислам начал быстро распространяться в Центральной Азии. Тогда же в этом регионе появились первые религиозные аскеты и мистики. Абдуллах бин Мубарек (дата смерти 181/797), родившийся в Мерве (современный Туркменистан), был очень набожным человеком, суфием и ученым. В Мерве он создал две обители, где проповедовал ислам. Города Нахшеб (современный Карши, Узбекистан) и Термез тоже воспитали нескольких ученых-суфиев, среди которых Абу Тураб Нахшеби (д.с. 245/859-860), говоривший: «Ничто не осквернит суфия, наоборот — в его присутствии все становится чистым и светлым», и Хаким Тирмизи (д.с. 320/932-933), создавший несколько духовно-мистических произведений на арабском языке. Усыпальница Хакима Тирмизи в Термезе до сих пор является местом поклонения.

Бухара и Самарканд являлись самыми крупными центрами науки и суфизма в Централь-

ной Азии. Учение Абу Бекира Мухаммеда бин Исаака Келабази (д.с.380/990), проживавшего в районе Келабаз города Бухары, было объединено в книгу на арабском языке под названием «Ат-тааруф мазхаби ахлит-тасаввуф», а его мистическое толкование некоторых хадисов было представлено в произведение «Бахрул-феваид».

Абу Саид Абуль-Хайр (д.с. 440/1049), читавший свои стихотворения, несшие поучительный смысл, на специальных собраниях, жил и творил на территории современного Туркменистана в Мейхене. Среди туркмен он известен как «Мене Баба». Сведения о его жизни, деятельности и некоторые его выражения сохранились до наших дней благодаря работе Мухаммеда бин Абу Равх Лютфуллаха (д.с.541/1147) «Халат-у Сюханан-и Шейх Абу Саид» и работе Мухаммеда бин Муневвера «Эсрарут-тавхид фи макаматиш-Шейх Аби Саид». Известные рубаи, начинающиеся словами «Приходи, опять приходи, кто бы ты ни был - приходи» и приписываемые Мевляне

Джелаледдину Руми, имеются среди стихотворений Абу Саид-и Абуль-Хайра, хотя жил он за два века до Мевляны.

Автор произведения «Кашфул-махжуб» Худжвири (д.с. 465/1072) встречался со многими суфиями Ферганы и оставил упоминание о том, что местные жители называли своих шейхов словом «Баб». Это утверждение действительно практически для всей территории Центральной Азии. Как видно из истории учитель Ахмеда Ясави из Отрара Арыстан-Баб тоже носил это звание, как и другие учителя, захороненные в усыпальнице Арыстан-Баба — Карга-Баб и Лачин-Баб. В произведении Несебнаме отец, дед и некоторые другие родственники Ахмеда Ясави носили звание «шейх». Это говорит о том, что суфизм пустил глубокие корни в этом регионе еще до рождения Ясави, а суфии — шейхи и дервиши — с момента возникновения ислама смогли посредством простонародного тюркского диалекта широко распространить его среди кочевых и оседлых тюрков, особенно в бассейне Сырдарьи.

Центральная Азия находилась под сильным влиянием активно действовавшей мистической культуры Хорасана. Вместе с этим Самарканд и Бухара, обладающие сильными религиозными школами и учеными, были не самой лучшей средой для проповедников Хорасанской школы. Здесь могли прижиться только такие суфийские учения, которые имели очень жесткую зависимость от фундаментальных устоев и правил ислама. Юсуф Хамедани, получивший образование в медресе Низамие в Багдаде и позднее изучивший суфийское учение Хорасана, дал разрешение нескольким своим ученикам распространять

свое учение. Таким образом он стал родоначальником одного из двух самых главных суфийских течений в Центральной Азии.

У Юсуфа Хамадани (д.с. 535/1140) было два самых значимых ученика — Ходжа Ахмед Ясави и Абдулхалик Гуждувани, ставшие основателями двух самых распространенных суфийских орденов Центральной Азии — Ясавия и Хаджеган (в последствии - Накшибендия). Некоторые мистические произведения Юсуфа Хамедани сохранились до наших дней. Самое известное из них, написанное на персидском языке, — «Рутбетул-хаят». Ходжа Ахмед Ясави, оставивший неизгладимый след в духовной истории Центральной Азии, прошел религиозно-суфийское обучение у Юсуфа Хамадани и вернувшись в свой родной город — Ясы, положил начало своей суфийской деятельности.

Жизнь Ходжи Ахмеда Ясави

Ахмед Ясави родился в небольшом городе Сайрам, расположенном неподалеку от современного города Шымкент в Казахстане. После получения религиозного суфийского образования он поселился в городке Ясы (современный Туркестан). Значительную часть своей жизни Ахмед Ясави провел в этом городке, где посвятил себя науке и религиозному развитию. В частности, занимался обучением людей моральным принципам. Умер Ходжа Ахмед в этом же городке. Его отец шейх Ибрагим был суфием, имел учеников-мюридов в Сайраме. Ходжа Ахмед в раннем возрасте потерял отца и мать. Духовное и религиозное воспитание он получил от шейха Арыстан-Баба в Отраре.

После смерти своего учителя он отправился в Бухару, которая в то время считалась крупным центром культуры и учения. Там он познакомился с Юсуфом Хамадани (д.с. 535/1140-41) и стал его учеником-мюридом. В некоторых источниках встречается информация о том, что Ходжа Ахмед был также учеником Шихабеддина Сухраварди (д.с. 632/1234) и Эбун Неджиба Сухреверди (д.с. 563/1168). Кроме того, есть вероятность того, что Ахмед Ясави получал знания и от других ученых и мыслителей, так как среди его родственников были шейхи, в частности, он был связан родственными узами по отцовской линии с халифом из Ясы Мусой Ходжа.

После окончания обучения Ходжа Ахмед создал в Ясы свою ханаку (суфийскую обитель). Суфий обучал людей жизненным принципам и писал стихи на тюркском языке,

которые позднее были объединены в сборнике под названием «Диван-и Хикмет». Согласно некоторым легендам, Ходжа Ахмед зарабатывал на жизнь тем, что строгал из дерева ложки и продавал их, однако более точные сведения указывают на то, что его семья была довольно состоятельной. Из некоторых рассказов мы узнаем о том, что иные ученые того времени критиковали его за способы богослужения в ханаке. Однако эта критика стала, скорее всего, ответом на высказывания Ахмеда Ясави, который в своих стихотворениях говорил о неискренности ученых и лживости суфиев. Наиболее популярными темами его творчества являются: любовь к Аллаху и пророку, помощь бедным и обездоленным, соблюдение религиозных законов, нравственность, богослужение, работа над собой, самокритика, рассуждения о смерти, об уровнях духовного развития и вреде от самомнения.

По легенде, Ходжа Ахмед в возрасте 63 лет создал для себя маленькую комнатку в подполье ханаки. Остаток жизни он провел преимущественно в этой комнатке, молясь и раскаиваясь в грехах. В более поздних источниках говорится о том, что Ходжа Ахмед простился с жизнью в 562 году по календарю Хиджры (1166-67 г.). По мнению же некоторых исследователей, эту дату стоит еще немного отодвинуть вперед.

Есть мнение о том, что у Ахмеда Ясави был сын по имени Ибрагим, который умер в детском возрасте. Род Ясави продолжился благодаря его дочери Гаухар. В Туркестане, в области Мавераннахр, в Центральной и в

Малой Азии многие известные люди считают себя выходцами из рода Ходжи Ахмеда. Одними из них являются шейх Самарканда Зекерия, поэт Ата из Скопье и Эвлия Челеби.

В конце XIV в. эмир Тимур, посетив ставшую к тому времени известную могилу Ахмеда Ясави, приказал построить вокруг нее мавзолей. В течение нескольких лет вокруг могилы были созданы мавзолей и мечеть, которые вместе с ханакой образовали единый архитектурный комплекс. В наши дни усыпальница Ходжи Ахмеда Ясави является святыней и одним из наиболее посещаемых мест в Центральной Азии. Тот факт, что расстояние между могилой Ахмеда Ясави и его кельей в подземелье составляет всего метров сто, наводит на мысль о том, что первоначальная ханака находилась около его кельи. После его смерти ханака, созданная им, превратилась со временем в большое сооружение, включающее библиотеку, столовую, молельные комнаты и кельи дервишей.

В то время, когда Ахмед Ясави поселился в Ясы, в Центральной Азии активно проходил процесс принятия ислама, чему в значительной степени способствовало распространение суфизма. Ходжа Ахмед стал особенно популярным учителем среди кочевых племен, живших в районе Ташкента и по берегам Сырдарьи. Он простым и доступным языком обучал людей основам ислама, морали, суфийским нормам и принципам. По этой причине Ходжа Ахмед использовал одну из самых распространенных форм изложения мысли в народной литературе — стихотворную строфу. Так появились на свет его хикметы. Эти произведения, с помощью дервишей, достигли слуха самых отдаленных тюркских народов.

Таким образом, в самое короткое время творчество и образ мысли Ясави распространился среди тюркских народов Центральной Азии.

Уже по некоторым отрывкам из произведения одного из мюридов Ахмеда Ясави — Суфи Мухаммада Данишманда — «Миратюль-кулюб» и из его собственных стихов становится понятно, что Ходжа Ахмед был суфием и ханифитом. Например, в произведении «Миратюль-кулюб» мы находим следующие строки, авторство которых, по утверждению создателя произведения, принадлежат Ходже Ахмеду: «В конце света появятся такие шейхи, у которых Шайтан будет учиться подлости, они же будут выполнять его работу... Праведники врагами окажутся, грешники и безбожники друзьями покажутся». В качестве примера из «Диван-и Хикмет» мы можем привести следующее стихотворение Ходжи Ахмеда:

*“Не будут знать они, что должен делать ученик,
Не будут знать разницы между разрешенным
и запрещенным,
Не будут они придерживаться ханафийского
мазхаба,
А будут следовать заблудшим ученьям”.*

Произведение «Миратюль-кулюб», написанное Суфи Мухаммадом Данишмандом на чагатайском языке, является одним из наиболее древних источников, содержащих слова Ахмеда Ясави. Самым древним источником, содержащим рассказы о жизни поэта, считается книга религиозных рассказов, написанная на персидском языке Хусамеддином Сыгнаки (д.с. 711/1311). Оба этих произведения были опубликованы Неждетом Тосуном. Из этих произведений ясно, что Ходжа Ахмед Ясави был одним из наиболее известных суфиев Центральной Азии.

Произведения

1. «Диван-и Хикмет»

Эта книга — сборник стихотворений Ходжи Ахмеда, написанных на тюркском языке. Дошедшие до наших дней копии этого произведения и с точки зрения содержания, и с точки зрения языка изложения очень друг от друга отличаются. Этот факт говорит о том, что копии произведения, включающие разные стихотворения, были написаны разными людьми. Время от времени авторы копий могли уделять внимание сбору и фиксации тех стихотворений Ахмеда Ясави, которые считались забытыми на момент составления копии. Таким образом, они отдалялись от исходного текста. Вместе с этим, в основном все стихотворения во всех копиях посвящены мировоззрению Ахмеда Ясави, его убеждениям и изложенным им основам тариката. Стихотворения Ходжи Ахмеда очень важны с точки зрения изучения истории образования единой системы взглядов среди тюркских народов. Произведение «Диван-и Хикмет» много раз публиковалось на османском и на современном турецком языках.

2. «Факрنامه»

Это сочинение приписывается перу Ахмеда Ясави. Написано оно на чагатайском языке, содержится в ташкентской и в нескольких казанских публикациях «Диван-и Хикмет». «Факрنامه» является скорее не самостоятельным сочинением, а прозаической частью «Диван-и Хикмет». Было издано Кемалем Эрасланом.

3. «Рисале дер Адаб-и Тарикат»

Представляет собой небольшое сочинение, написанное на персидском языке. Рукописные копии этого произведения хранятся в Ташкенте. В нем рассказывается о порядках и должностях тариката, об отношениях между мюридом и муршидом, о положении дервиша, о важности стремления познать Аллаха и о любви к Творцу. С. Моллаканатагулы перевел это произведение на казахский язык и опубликовал его (Алматы, 2012).

4. «Рисале дер Макамат-и Ерба-ин»

Является небольшим произведением, которое приравнивается к произведениям Ахмеда Ясави. Оно написано на персидском языке. В основном произведение посвящено устоям шариата, тариката, одаренности и истинным знаниям. На каждую из этих тем написано по 10 макамов. В сумме же произведение состоит из 40 макамов и правил. В настоящее время имеется только один экземпляр, который находится в Народной Библиотеке в городе Кутахя-Тавшанлы (номер:1056, стр., 112a-113a).

Предания

Сведения о жизни Ахмеда Ясави довольно ограничены. В мире тюркской литературы Ходжа Ахмед знаком людям больше не из достоверной литературы, а из преданий. Часть из этих преданий основана на действительных исторических событиях и правдивых рассказах из жизни поэта, часть же — вымысел людей. Ниже представлены некоторые из рассказов о жизни Ходжи Ахмеда.

По преданию Арыстан-Баб был одним из лидеров асхабов (слово «баб» значит «шейх»; позже это слово стало встречаться в литературе как «баба», что значит «отец»). Однажды, последователи Мухаммада сильно проголодались, им нечего было есть. Тогда они пришли к пророку и стали умолять его помочь им добыть немного еды. Мухаммад стал молиться. В ответ на его молитву архангел Джабраил принес блюдо, полное фиников, из рая. Но один из фиников упал на пол. Тогда архангел Джабраил сказал: «Этот финик — доля одного из ваших братьев, Ахмеда Ясави». Всякую доверенную на хранение вещь нужно вернуть хозяину. Обязанность передать финик Мухаммад также доверил одному из своих асхапов, которым стал Арыстан-Баб — будущий воспитатель и наставник Ахмеда Ясави. Арыстан-Баб, прожив более четырехсот лет, пришел в Сайрам и Ясы и исполнил свое обязательство, передав финик Ахмеду Ясави.

Согласно некоторым родословным древам Арыстан-Баб считается родственником отца Ахмеда Ясави шейха Ибрагима. Вполне вероятно, что этот рассказ о хурме Арыстан-Баб видел во сне. Позже, передаваясь из уст в уста, он стал преданием.

Ходжа Ахмед Ясави делил день на три части. Большую часть дня посвящал богослужению: читал молитвы и совершал зикр. Вторую часть дня тратил на обучение точным и естественным наукам всех желающих. В оставшееся время вырезал из дерева ложки и поварешки, затем их продавал — таким образом получал средства к существованию. Согласно преданию у Ходжи Ахмеда был бык-помощник. Ходжа вешал на спину быка сумку со сделанными ложками и поварешками и отправлял животное на рынок. За ложки и поварешки покупатели опускали деньги в карман сумки. Если же кто-либо, взяв ложку или поварешку, деньги в сумку не клал, то бык ходил за ним повсюду, не отставая. До тех пор пока человек не расплачивался за товар, бык продолжал за ним ходить по пятам. Вечером же бык-помощник возвращался в дом Ходжи Ахмеда.

***

В городе Ургенч, который находился на территории Хорезм, был ученый имам по имени Мервези (в некоторых источниках Мергази или Мераги). Однажды до него дошли слухи об Ахмеде Ясави, как о плохом человеке. Имам Мервези, поверив этим слухам, захотел испытать Ахмеда Ясави и окончательно развеять все сомнения. Взяв с собой несколько друзей, имам Мервези отправился в путь. По пути он узнал, что у Ахмеда Ясави было много учеников из разных краев и что тысячи людей хотели бы побеседовать с Ходжой. Однако имам рассуждал следующим образом: «Я выучил наизусть три тысячи вопросов. Их я задам Ахмеду Ясави и таким образом

проэкзаменую его». Когда имам Мервези достиг цели своего путешествия, Ахмед Ходжа находился в текке. «Посмотри, пожалуйста, кто там пришел», - попросил он своего ученика Суфи Мухаммада Данишманда. Мухаммад сказал, что пришел Мервези со своими друзьями и собирается задать Ходже три тысячи вопросов. Тогда Ясави попросил Мухаммада стереть из памяти Мервези тысячу вопросов, и он сделал это. После этого Ахмед Ходжа с таким же указанием обратился к другому своему ученику Сулейману Хаким-Ате, и он также исполнил желание своего учителя. Таким образом, Мервези пришел к Ахмеду Ходже лишь с тысячей вопросов. Подойдя к Ходже Ахмеду, он спросил: «Так это ты тот, кто совращает праведников с истинного пути?». На что Ахмед Ясави совсем не разозлился и ничего не ответил. «Погости у нас три дня, а потом поговорим», — сказал он пришельцу. Спустя три дня собрались они для разговора. Мервези захотел говорить. Ахмед Ходжа же опять попросил своего ученика Хаким-Ату оставшуюся тысячу вопросов тоже стереть. Хаким-Ата стал молиться об этом Всевышнему Аллаху. Последняя тысяча вопросов тоже стерлась из памяти Мервези. Мервези, взяв слово, хотел было что-то сказать, но не смог — в его памяти не осталось ни одного вопроса. Тогда он открыл свою книгу и тетрадь и хотел что-то прочесть оттуда, но увидел, что записи в них исчезли, страницы их были чистыми. Увидев свое состояние, Мервези понял свою бестактность. Он попросил прощения у Ахмеда Ходжи перед лицом Аллаха и стал его мюридом. С помощью Ахмеда Ясави Мервези достиг высокого уровня в познании.

***

А вот еще одно предание. Неподалеку от города Ясы был поселок Сауран. Многие жители этого селения, будучи немусульманами, враждовали с жителями Ясы, которые были мусульманами, а особенно с Ахмедом Ходжей. День ото дня слава о мудрости и чудотворной силе Ахмеда Ходжи росла, увеличивалось число его последователей. Жителям же Саурана эта ситуация очень не нравилась, и вместе с числом друзей росло и число врагов учителя. Однажды захотели его неприятели оклеветать его. Взяли они одного из своих быков, зарезали его на скотобойне и, оставив только ноги, всю тушу унесли. На следующий день пошли они к кадию и сказали, что один из их быков был украден и зарезан на скотобойне и что следы крови быка ведут в текке Ахмеда Ясави. Тогда кадий сказал, что они могут пойти в текке Ахмеда Ходжи и проверить, есть ли там бык. Когда они так и сделали и, найдя там ими же самими спрятанного быка, уже думали было, что навредили Ахмеду Ходже, случилось чудо, и они превратились в псов и набросились на то мясо, что сами сюда принесли. Таким образом, каждый принял свой истинный лик. Те, кто наблюдал эту ужасную сцену, в изумлении и страхе бросились к Ходже Ахмеду. Пожалев о своем поступке, они начали умолять Ахмеда Ходжу о прощении. Ахмед Ясави пожалел их и стал молиться. Тогда им был возвращен их прежний облик. По другому преданию жители Саурана убили сына Ходжи Ахмеда — Ибрагима. Они отрезали ему голову и, завернув в полотенце, отдали ее Ходже Ахмеду как дыню.

***

А вот и еще одна притча о Ходже Ахмеди. Сидел как-то днем Ходжа Ахмед перед своей текке. Мимо него по улице проходили ребята. Они шли в мечеть и в медресе на урок Корана. Среди ребят особенно выделялся один мальчик: пока все ребята несли Коран в специальном мешочке на шее, он нес мешочек со священной книгой на голове из уважения к святыне. А когда дети после урока вышли из медресе, этот мальчик некоторое время шел вперед спиной, чтобы не поворачиваться спиной к месту, где остался учитель. Ходжа Ахмед все это видел и сказал мальчику: «Сынок, попроси разрешения у своего учителя, отца и матери, чтобы продолжить религиозное образование под моим руководством». Ребенок, спросив разрешения, пришел в текке к Ходже Ахмеду. Он учился много лет, читал длинные религиозные тексты. Затем, став мюридом, он продолжил свое духовное развитие. Мальчика этого звали Сулейман. Однажды Ходжа Ахмед отправил в степь Сулеймана и нескольких других ребят за дровами. Дрова были нужны для того, чтобы приготовить еду для дервишей, учеников и гостей. Когда ребята возвращались обратно с дровами, начался дождь. Сулейман снял свое пальто и накрыл им дрова. Когда они пришли в текке, дрова у всех ребят были мокрыми и поэтому не горели, но дрова Сулеймана были сухими. Именно на них и приготовили еду. Тогда Ходжа Ахмед сказал Сулейману: «Ты совершил мудрый поступок. С этих пор я буду звать тебя мудрым Сулейманом». В последующие годы Сулейман окончил обучение у Ходжи Ахмеда и поселился в местечке под названием Бакырган. По названию местности он стал известен так-

же под именем Сулейман Бакыргани. Однако чаще всего люди знают этого человека под именем Хаким-Ата («мудрый отец»).

***

Ходжа Ахмед очень любил пророка Мухаммада и считал, что ему самому незачем жить после 63 лет, так как пророк умер в этом возрасте. После 63 лет он проводил время по большей части в подземной келье. Когда один из ближайших его учеников Сейид Мансур-Ата первый раз спустился в келью, он очень огорчился тому, что там увидел. «Мой шейх теснится в этой узенькой комнатухе», - подумал он и заплакал, но в этот момент мгла расступилась перед его взором и он увидел неограниченное пространство на востоке и на западе и понял, что он ошибся.

***

Однажды в текке к Ходже Ахмеду пришло сразу много мюридов. Ханака Ходжи была узкой и тесной для такого количества людей, потому пришедшие гости стали потеть. Пот, струясь, стекал на пол. Там поставили сосуд и открыли крышку. Таким образом, пот стал скапливаться в этом сосуде и превращаться в ароматный сладкий напиток. Суфии пили этот напиток. В последствии, этот кувшин стал известен под названием «сосуд любви».

Гробница

После смерти Ходжи Ахмеда Ясави в 1166 году его похоронили в ста метрах от текке. Могила была простой и ничем не примечательной. Однако в течении короткого времени могила превратилась в место поклонения местных мусульман. В начале XIII века в период монгольского нашествия этот район подвергся разрушению. В конце XIV века эмир Тимур победил Золотую Орду и подчинил себе Центральную Азию. Тогда же он решил взять в жены Тукель — дочь монгольского хана и двинулся в путь. По дороге он решил совершить паломничество на могилу Ходжи Ахмеда в Ясы. Во время паломничества ему приснился сон, в котором Ходжа Ахмед предсказывал ему победу, за что эмир Тимур решил на месте простой могилы построить величественную гробницу. Для постройки гробницы был приглашен один из великих архитекторов того времени Ходжа Хусейн Ширази.

Гробница представляла собой четырехугольное здание с двумя куполами, в середине которого был установлен огромный казан, изготовленный из сплава семи металлов. По краям казана были сделаны надписи с молитвами и сведениями о мастере, создавшем его. Вначале в казане готовили подслащенную воду для угощения молящихся на пятничном намазе. Вода считалась лечебной. В 1934 году по приказу И.В.Сталина казан без всяких объяснений был перевезен в Ленинград и установлен в музее Эрмитаж, однако в 1989 году благодаря деятельности различных учреждений казан был возвращен в

усыпальницу Ахмеда Ясави. От центрального зала гробницы по системе коридоров можно пройти на кухню, место моления, библиотеку, комнату дервишей, к колодцу и в другие помещения, предназначенные для различных религиозных и бытовых целей.

В центральном зале находилось знамя, на конце которого был привязан конский хвост, а также установлен наконечник и полумесяц, что в культуре Центральной Азии являлось символом гробницы святого. Кроме того, имелись вторые широкие ворота, через которые можно было пройти в другой зал под вторым куполом, где находилась сама могила святого. Ворота, сделанные из резного дерева, являлись произведением ремесленного искусства и были созданы в 797 г. по мусульманскому календарю (1395 г.). Огромный надгробный камень выполнен из камня светло-зеленого цвета. В небольших помещениях вокруг центрального зала есть и другие могилы и надгробные камни. Начиная с XVI века здесь хоронили высокопоставленных лиц и правителей казахов.

Поверхность гробницы покрыта красочной мозаикой, однако входная часть не имеет специального покрытия, потому что из-за смерти эмира Тимура строительство не было полностью завершено. Более того, верхняя часть входа тоже не была завершена, однако в 1000 году по мусульманскому календарю (1591-92 гг.) эмир Бухары Абдуллах Хан приказал закончить верхнюю часть входа в гробницу. Деревянные леса, использованные во времена Абдуллах Хана, можно видеть до сих пор.

Три стороны периметра верхней части усыпальницы расписаны выдержками из аятов Корана (59-63 аяты из суры Аль-Анам). Кроме того на внешних стенах имеются надписи, сделанные с помощью мозаики куфийским письмом, среди которых Аллах, Мухам-

мад, Славься Аллах, Аллах Велик, нет бога кроме Аллаха. Напротив входа в гробницу есть небольшая усыпальница, построенная на могиле дочери Улукбека и супруги Абулхаир Хана — Рабии Султан Бегим.

Ясавия

Посредством мюридов, учеников Ходжи Ахмеда, его философия и учение стали известны в разных областях Центральной Азии. Тарикат, в который вошли приверженцы этого учения, стал называться Ясавия. Учение Ясавия также известно под названием Сильсиле-и Мешайих-и Тюрк («Орден тюркских шейхов») из-за того, что зикр Джахри, характерный для Ясавии, был особенно популярен среди тюркского населения. Самые известные халифы Ходжи Ахмеда — это Мансур-Ата, Саид-Ата, Суфи Мухаммед Данишменд и Хаким-Ата. Учение Ясавия распространилось в основном благодаря Хаким-Ате и его ученикам.

Хаким-Ата, настоящее имя которого Сулейман Бакыргани, (д.с. 582/1186) после окончания религиозного обучения уехал из Ясы в Хорезм, где стал учителем и проповедником духовных ценностей. Так же как его учитель Ходжа Ахмед Ясави, Хаким-Ата писал стихи на тюркском языке. Они сохранились до наших дней в сборнике «Книга Бакыргани». Кроме этой книги у Хаким-Аты есть и другие произведения: «Ахыр заман китаби» (Книга Судного дня), «Хазрет Мариям китаби» (Книга святой Марии) и «Мирадж-наме»

(Поэма о ночи чудесного вознесения Пророка). Эти произведения вместе с несколькими рассказами о жизни Хаким-Аты собраны неизвестным автором в книге на тюркском языке «Хаким-Ата китаби» (Книга Хаким-Аты). Известны такие выражения Хаким-Аты, как «Все - хорошие, мы — плохие, все - как пшеница, а мы — солома» и «Всякого встречного считай Хызыр-Ильясом, всякую ночь считай Ночью предопределения». Могила Хаким-Аты находится в городе Гонграт (Автономная Республика Каракалпакстан, Узбекистан).

Один из ведущих халифов Хаким-Аты — Зенги-Ата (д.с. 656/1258). Он жил в городе Ташкенте. На жизнь зарабатывал тем, что был пастухом. После смерти Хаким-Аты женился на его вдове Анбар-Ане. Известны четыре халифа Зенги-Аты — Узун Хасан-Ата, Сейид-Ата, Садр-Ата и Бадр-Ата. Считается, что Сейид-Ата и Садр-Ата пошли в город Сарайчик, который находился в Кыпчакском ханстве, и пригласили правителя Золотой Орды Узбек-хана принять ислам. Благодаря чудесам, которые сотворил Садр-Ата, вместе с Узбек-ханом мусульманами стали еще 70.000 человек.

Другой известный мюрид (халиф) Ахмеда Ясави Суфи Мухаммад Данишманд создал ханаку в Отраре и посвятил себя просвящению народа. Самым известным его учеником стал шейх Мустафа, которого называли Сюзюк-Ата (в некоторых источниках его имя звучит как Сюзчук или Сюзсюк). Халифами шейха Мустафы были Ибрагим-Ата и сын Ибрагима-Аты Исмаил-Ата. В десять лет потерявший отца Исмаил-Ата получил религиозное образование в Хорезме, Бухаре и Самарканде. После этого пошел в Ходженд и забрал халифат у шейха Маслахата Ходженди. В Казыгурте, ставшем его государством, начал заниматься просвещением народа. Его сын и халиф Ходжа Исхак в XIV в. написал книгу на тюркском языке под названием «Хадикатуль-арифин», в которой описал мысли и взгляды своего отца Исмаила-Аты и некоторых других суфиев, а также порядки Ясавии. Могилы Исмаила-Аты и его сына Ходжи Исхака находятся неподалеку от Казыгурта, в Турбате. О Сюзюк-Ате, имя которого упоминалось выше, известно, что он передал халифат человеку по имени «Меликюз-зюхад», который в Таразе был духовным лидером общества. Правнуками этого человека являются сын Дауда Сулейман и Мухаммед аль-Кашгари.

После мюрида и одного из учеников Зенги-Аты — Садр-Аты — просвещением народа продолжали заниматься Элемин-Баба (в некоторых источниках упоминается как Эймен или Алмин), шейхи Али и Мавдуд. После того, как шейх Мавдуд закончил руководство тарикатом, учение Ясавия разделилось на две школы. Одну из них возглавил шейх Кемаль Икани, а другую — шейх Ха-

дим. После шейха Кемалья руководить деятельностью суфийской школы продолжили шейх Алибади (Саид Ахмет), Шемседдин Узгенди, шейх Абдал (шейх Увайс), шейх Абдулваси и шейх Абдулмухеймин. Про последнего из них известно, что он в XVI веке жил в Ташкенте. Шемседдин Узгенди, известный под псевдонимом «Шемс-и Аси», писал стихотворения в форме хикметов.

Другая школа тариката Ясавия, возглавляемая шейхом Хадимом, разделилась на два направления. Первое из них возглавил преемник шейха Хадима шейх Джемаледдин Кашгари Бухари, затем руководство перешло Сулейману Газневи, Саиду Мансуру Балхи (д.с. 965/1557), во времена Османской империи посетившему Стамбул главе тарикатов Накшибендия и Ясавия Ахмету бин Махмуду Хазини. К числу трудов Хазини относятся «Джавахирул-Аббар мин амваджил-бихар», «Манбаул-абхар фи риязил-аббар», «Худжатул-аббар», «Тасаллаул-кулуб», «Джамиул-муршидин» и «Диван». Внутри этой школы после Джемаледдина Кашгари Бухари обозначилось поднаправление, которое возглавляли поочередно шейх Худайдад Бухари Газиреги (д.с. 986/1532), Мавляна Вали Кух-и Зери, шейх Касым Азизан Керминеге (д.с. 986/1578-79). После шейха Пирима руководство этим поднаправлением перешло к Мухаммеду Алим Сыдыки, известному под псевдонимом шейх Алим (д.с. 1043/1633). Этот человек в 1033 году по мусульманскому календарю (1624 г.) завершил свой труд на персидском языке под названием «Ламахат мин нафахатил-кудс», в котором привел данные о шейхах Ясавии, начиная с Ахмеда Ясави до своего времени. Полу-

чивший халифат от халифа шейха Алима — Мавляны Османа — Мавляна Мухаммеда Имла Бухарский (д.с. 1162/1749-1750) был приверженцем не только тариката Ясавия, но и тариката Накшибандия.

Один из халифов шейха Алима Мухаммед Шериф Бухари (д.с. 1109/1697) в своем труде «Худжатул-закирин ли раддул-мункирин», написанном на персидском языке, привел доказательства в пользу того, что, так называемые, зикр-и джахри дозволены шариатом, а также изложил некоторые сведения о шейхах тариката Ясавия. Сам он лично был приверженцем как тариката Ясавия, так и тариката Накшибандия. Существуют предположения, что этим человеком был Кул Шериф, который писал стихотворения-хикметы на тюркском языке. После него главой тариката были Фетхуллах Азизан, Лутфуллах Азизан и Худайдад бин Таш Мухаммед Бухари (д.с. 1216/1801). Произведение шейха Худайдада, автора многочисленных суфийских трудов, написанное на тюркском языке и называемое «Бустанул-мухиббин», — это источник знаний об устройстве тариката Ясавия и о зикр-и джахри. Его халиф Умар Ишан был последователем как учения Ясавия, так и учения Муджеддитса, которое является ответвлением тариката Накшибандия. К началу XIX века учение Ясавия начало ослабевать и растворяться в учении Накшибандия. В более поздних письменных источниках оно уже не упоминается. В конце же XIX века, когда Российская империя начала господствовать в Центральной Азии, оно полностью исчезло.

Кроме вышеупомянутых шейхов Ясавии есть и другие шейхи, о жизни которых в письменных источниках нет достаточных сведений.

Так, некоторыми из них являются халифы Ахмеда Ясави Баба Мачин, Яшлыг Юнус Ата, мюрид Исмаила-Аты Отлуг Юнус Ата, встречавшийся с самим Бахаеддином Накшибанди шейх Кусем, Халил-Ата и Пахливан-Ата, видевший сына Эмира Кюляли Кук-Ата, туркестанский шейх Тонгуз, а также шейх Ташкента, которого называли Туркчу-Ата за то, что он говорил только на тюркском языке.

Были люди, которые заявляли, что они получили духовное образование во сне от Ахмеда Ясави и других шейхов. Сайид Ахмед Бешири (д.с. 868/1463), живший в XV веке в Шахрисабз и известный под именем Хазрет Бешир, и Мухаммед Шериф Бузургвар (д.с. 963/1556-57), живший в Восточном Туркестане в XVI веке и умерший в Яркенде, являются одними из таких людей. Предания и рассказы о жизни Сейида Ахмеда Бешири собраны в книге сына Касыма Тюркистани Насыра «Хешт Хадики» или «Хадаикуль-джинан», написанной на персидском языке. Рассказы о жизни Мухаммеда Шерифа Бузургвара записаны в стихотворной форме Мухаммедом Сиддиком Зелили в его произведении на тюркском языке «Тезкире Мухаммед Шериф Бузургвар» и в книге, также написанной на тюркском языке и имеющей такое же название, но авторство которой не установлено.

В некоторых источниках утверждается, что шейхами Ясавии и дервишами были живший на татаро-булгарских землях сын Абраша Суфи Бираш, похороненный вблизи Уфы Хусейн Бег, похороненный в азербайджанском городе Ниязабаде Авшар-Баба и живший в Туркменистане Гозлю-Ата.

Несмотря на то, что в произведении «Вилаетнаме», предположительно написанном в конце XV века, Хаджи Бекташи Вели, бывший одним из суфиев Малой Азии, показан как халиф Ахмеда Ясави, из «Менакибуль-арифин», написанном Эфляки в XIV веке, и «Ашыкпашазаде Тарих», написанном в XV веке, точно известно, что Хаджи Бекташи Вели был халифом Баба Ильяса Хорасани, который был шейхом тариката Вефаийе, известным под именем Баба Ильяс. Кроме того, Геикли Баба, о котором в написанных в XVII веке «Путевых заметках Эвлия Челеби» говорится, что он дервиш Ясавии, был, согласно таким более древним источникам, как «Менакибуль-кудсийе» Эльвана Челеби и «Ашыкпашазаде Тарих», одним из лучших халифов шейха Вефаийе Баба Ильяса. Некоторые источники, например, «Вилаетнаме» и «Путевые записки», принадлежат более раннему периоду и достоверность их оспаривается. В них о некоторых людях, которые жили в Малой Азии и принадлежали тарикату Вефаийе, говорится, что они были

приверженцами тариката Ясавия. Это обстоятельство должно быть результатом бунтарных выступлений шейха тариката Вефаийе Баба Ильяса Хорасани против Сельджукского султаната. Этот мятеж, известный в истории как восстание Баба Исхака, был подавлен государственными властями, а приверженцы тариката Вефаийе, особенно сторонники восстания, были вынуждены скрываться. Часть же из них стала причислять себя к тарикату Ясавия. Таким образом, эти люди были зафиксированы в письменных источниках как последователи учения Ясавия. По этой причине в наши дни сложно оценить истинные размеры распространения школы Ясавия в Малой Азии и на Балканах. Кроме того, до сих пор не доказана причастность к тарикату Ясавия лачи и длинноволосых ишанов, живших в конце XIX века в Ферганской долине и на киргизских территориях. Однако, по всей вероятности, они были последними последователями Ясавии.

Ясавия и суфийское образование

Посвящение

Ритуал посвящения символизирует вступление человека на путь суфизма. В Ясавии обучение суфизму начинается с этого ритуала. Согласно произведению сына Исмаила-Аты Ходжи Исхака «Хадикатуль-арифин», написанному в XIV веке на чагатайском языке, в Ясавии церемония

посвящения совершалась следующим образом. Шейх брал за руку человека, желающего стать мюридом, просил его обратиться к Аллаху и поклясться в этом, затем сам трижды произносил молитву. После этого он брал ножницы и, читая 66 аят суры Ат-Тахрим, обрезал по два-три волоска сначала с правой, левой сторон, затем с середины головы будущего

мюрида. Это символизировало необходимость мюрида «вырезать из сердца» привязанность к земным страстям и настроиться на духовное познание. Вместе с тем, шейх советовал начинающему мюриду совершать нафиле (намаз, совершаемый помимо пяти обязательных ежедневных намазов), не пропускать зикр и не действовать без разрешения шейха.

Зикр

В Ясавии зикром называется духовная практика, в которой участвуют несколько человек и во время которой молитвенная формула произносится громко вслух. Эта практика в Ясавии получила особое название «зикр-и ерре», что в переводе с персидского значит «зикр-пила». Зикр стали так называть потому, что во время его совершения слова, которые произносят молящиеся, теряются и остается лишь гортанный шуршащий звук, напоминающий скрежет пилы. Сохранились слова о зикре Исмаила-Аты, по всей вероятности, жившего в конце XIII в. — начале XIV в. Он сказал: «Как кузнецы, раскалив железо, бьют по нему молотом и в итоге получают кованное железо, так и мюриды бьют по раскаленному сердцу зикром и в итоге получают очищенную душу». Обучая мюридов зикру, Исмаил-Ата так их настраивал: «Эй, дервиш! Мы стали братьями по тарикату. Прими от меня один совет. Представь, что мир — зеленый купол и ты в нем один. Только ты и Творец. Растворись в зикре так, чтобы остался только Творец!» Сын Исмаила-Аты Ходжа Исхак предпочитал произносить во время зикра одно из имен Аллаха, Ходжа Ахмед Ясави советовал мюридам произносить слова «Аллах» или «Ху», а Исмаил-Ата — только слово «Ху».

В произведении «Рисале-и Зикр-и Хазрет-и Султан уль-арифин», которое написано на чагатайском языке и автор которого неизвестен, рассказывается о шести видах зикра в Ясавии. 1. Зикр «Исм-и зат». Во время этого зикра произносится слово «Аллах», также можно молиться, произнося формулу «Аллах Ху, Аллах Ху, Йа Ху, Аллах Ху». 2. Зикр «Исм-и сыфат». Для этого зикра произносится формула «Хай ах, Хай ах». Этот зикр произносится после полуденного намаза. При произношении «хай» и «ах» пальцы сжимаются в кулак. 3. Зикр «Дюсере». Формулы этого зикра — «Хай ах, Аллах, Хай, Ху» и «Хай, Хайен, Ху Аллах; Хай, Хайен, Ху Аллах». 4. Зикр «Ху». Формула этого зикра — «Ху, Ху, Ху, Аллах; Ху, Ху, Ху, Аллах». 5. Зикр «Чайкун». Во время зикра молящийся сопровождает молитву звоном колокольчика. Формула зикра — «Ху (звон), Ху (звон)». 6. Зикр «Чехар дарб». Формула зикра — «Хай, ах, ах, ах, Хай, Ху; Хай, ах, ах, ах, Хай, Ху». Кроме этих шести типов зикра есть еще зикр «Кебутер» («зикр голубя»). Он совершается с произношением формулы «Ху, Ху».

Уединение (хелвет)

Хелвет — это уединение дервиша для совершения молитвы или для размышлений о себе и мире. В Ясавии уединение является одним из основных элементов суфийского обучения. При этом, уединение совершается согласно определенных правил. В книге Хазини «Джевахир уль-Аббар» сказано, что в отличие от общей практики уединение в Ясавии является групповым. Мюриды, которые намереваются совершить хелвет, получают разрешение муршида и за день до хелвета начинают держать пост. Кроме того, за день

до хелвета мюриды после утреннего намаза увеличивают число зикров и такбиров. В тот же день, после предвечернего намаза, закрываются двери, печная труба и все отверстия помещения, где будет происходить хелвет. Мюриды проводят остаток дня в молении и совершении зикра. После вечерней молитвы на ифтар прежде всего подается горячая вода. С нее начинает мюрид прием пищи после дневного поста, после этого вода опять не подается. После воды подается суп из проса. Чтобы успокоить организм после супа мюриды могут выпить айран или съесть небольшой кусочек арбуза. После еды читают суру или несколько аятов из Корана. Стоя в шеренге, трижды произносят такбир, после чего до полуночи остаются в молении и размышлениях об Аллахе. В это время читаются религиозно-поучительные рассказы и стихотворения. Затем головы мюридов обриваются и мюриды произносят такбир с четырех сторон того помещения, где будет совершаться хелвет. Затем совершают зикр. После того как светильник погаснет, некоторое время отдыхают, увиденные сны рассказывают шейху.

Хелвет совершается таким образом в течение сорока дней. На сороковой день работники кухни первыми прекращают хелвет и совершают жертвоприношение. По традиции необходимо закопать в землю кровь и кости жертвенного животного. Из горловины зверя делается кебаб и раздается с холодной водой или айраном участникам хелвета. Ночью сорокового дня суфии возвращаются в свои жилища и отдыхают. После совершения намаза на следующее утро и зикра хелвет считается полностью завершенным.

Беседа

Некоторые шейхи Ясавии подчеркивают важность беседы на темы суфизма и нравственности. «Намаз можно перенести, но беседу перенести нельзя», - говорят они. Бытовало мнение, что невежественные люди и даже их вещи нарушали душевное равновесие суфиев. Согласно одному преданию, Ходжа Ахмед Ясави, не достигнув ожидаемого спокойствия и уравновешенности во время беседы, попросил обыскать мюридов текке. Они нашли костыль, который принадлежал одному невежественному человеку. После того как костыль убрали из текке, учитель и ученики смогли обрести душевную гармонию во время беседы.

Халифат

После того как дервиш оканчивал суфийское образование, он получал правомочие заниматься просвещением людей, то есть получал халифат и становился халифом. В Ясавии символом халифата являлся посох, который халифы получали в качестве дара от шейхов. Верили в то, что так же как пастухам посох помогал пасти овец и защищать их от волков, он помогал халифам в деле просвещения народа и оберегал их от земных страстей. Считалось невозможным передавать халифат мюриду, который не окончил религиозное образование. И даже тех, кто окончил образование, часто проверяли на наличие надменности: на шею претенденту в халифы вешалась корзинка и требовалось, чтобы в течении определенного срока мюрид просил подаяние. Человек, получающий халифат, должен был быть высокого духовного развития. Получивший же халифат человек, должен был не забывать благодарить за это Ходжу Ахмеда Ясави.

Служение

Третья глава произведения сына Исмаила-Аты Ходжи Исхака «Хадикатуль-арифин» посвящена службе шейха. В главе присутствуют такие выражения, как «задача шейха — проповедовать праведную жизнь», «шейх должен быть сострадательным ко всем людям». Исмаила-Ату как-то спросили: «Сколько путей ведут к Богу?» Он ответил следующее: «Дорог столько, сколько мельчайших частиц в мире. Но нет лучше той дороги, что соответствует законам мусульманства».

Подытоживая вышесказанное, мы можем сказать, что Ходжа Ахмед Ясави был праведником, чьи стихи, идеи и убеждения сыграли большую роль в распространении ислама на территории Центральной Азии. По всей вероятности, стихотворения Ходжи Ахмеда в короткий срок достигли территории Малой Азии, так как среди произведений Юнуса Эмре мы находим стихотворение под названием «Bana seni gerek seni» (Ты мне нужен, ты!), которое по форме и стилю изложения очень напоминает стихотворение Ясави «Menge sen ok kerek sen» (Мне нужен только ты). Также известно, что во времена Османской империи в узбекских текке, относящихся к Накшибандии, читались стихотворения из сборника «Диван-и Хикмет» с целью просвещения. В поздний период Османского государства один из шейхов ордена Накши-

бандия Халиди Хаджи Хасан Шюкрю-эфенди (д.с.1327/1909) перевел некоторые стихотворения Ясави с чагатайского на османский язык и опубликовал в Стамбуле в 1327/1909 г. под названием «Tercüme-i Dovvni Ahmed-i Yesevo» (Перевод сборника Ахмеда Ясави). Это обстоятельство показывает то, что даже через много лет Ахмед Ясави не забыт, его идеи и убеждения по-прежнему живы и нужны людям.

С давних времен хикметы Ахмеда Ясави звучали не только в казахских степях, а также из уст в уста передавались в узбекских кишлаках и кыргызских юртах. Среди узбекского населения людей, которые читали хикметы Ахмеда Ясави в чайханах, называли «Ясавихан». Очень часто эти хикметы читали и женщины, особенно во Ферганской долине. Известно, что киргизы своим детям читали книгу Бакыргани, в которой содержались стихотворения из «Диван-и Хикмет» и произведения Хаким Аты. Вера в то, что в Судный день Ахмед Ясави поможет пройти через мост Сират, повлияла на распространение среди киргизов учения Ясавия. То обстоятельство, что в наши дни в казахстанском городе Туркестане (старое название Ясы) невеста и жених в день свадьбы посещают могилу Ходжи Ахмеда Ясави, говорит о большом духовном влиянии этого человека на людей даже спустя много веков.

Библиография

- Ахмет Яссауи, Диуани Хикмет (издание. Р. Исмаилзаде, Қ. Карі, Ғ. Қамбарбекова), Тегеран 2000;
- Сопы Мұхаммед Данишменд, Миратул-кулуб, Швеция, Библиотека Университета Успала, ном. 472, җг. 158b-177a;
- Хакім Ата, Бақырған Кітабы, Қазан 1884;
- Қожа Исхак, Хадикатул арифин, Ташкент, Академия художеств Өзбекистана, Библиотека Институт Бируни Шығыстану, ном. 11838, җг. 1b-131a;
- Қожа Исхак, Хадикатул арифин, Ташкент, Академия художеств Өзбекистана, Библиотека Институт Бируни Шығыстану, ном. 11838, җг. 1b-131a;
- Мұхаммед Алим Сыддыки, Лемехат мин нефехатил-кудс (издание, М. Незир Ранча), Исламабад 1986;
- Мұхаммед Шериф Хусейни, Хужжетүз-закирин ли-реддил-мүнкирин, Библиотека Сулемание, Решид Эфенди, ном, 372, җг. 1b-203b;
- Сеййид Зинде Али, Семератул-мешайых, Ташкент, Академия художеств Өзбекистана, Библиотека Институт Бируни Шығыстану, ном. 1336, җг. 1a-291b;
- Шейх Худайбад ә. Таш Мұхаммед Бухари, Бустанүл-мухиббин, издание. Б. М. Бабаджанов, М. Т. Кадилова, Түркістан 2006.
- Зікірія Жандарбек, Насапнама нұсқалары, Жаңа түркі тарихы, Алматы 2002;
- Ашірбек Муминов и другие, Исламизация и сакральные родословные в Центральной Азии, Алматы 2008.
- Девин деВеее, «Ясавия», Ислам на территории бывшей Российской империи: энциклопедический словарь, ред. С.М. Прозоров, вып. 4, Москва: «Восточная литература» РАН, 2003, сс. 35-38;
- Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1981;
- Devin DeWeese, Islamization and Native Religion in the Golden Horde. Baba Tükles and Conversion to Islam in Historical and Epic Tradition, Pennsylvania 1994;
- Mevlana Safiyyüddin, Neseb-nâme Tercümesi (hızr. Kemal Eraslan), İstanbul 1996;
- Necdet Tosun, “Yesevîliğin İlk Dönemine Ait Bir Risâle: Mir’âtü’l-kulûb”, İLAM Araştırma Dergisi, II/2 (1997), s. 41-85;
- Bakhtiyar Babadjanov, “Une Nouvelle Source sur les Rituels de la Tarîqa Yasawiyya: Le Risâla-yi Dhikr-i Sultân al-‘Ârifin”, Journal of the History of Sufism, 3 (2001), б. 223-228;
- Önal Kaya, Tezkire-i Hakîm Ata: Bir Yesevî Dervîşinin Menka-bevî Hayatı, Ankara 2007;
- Hayati Bice, Hoca Ahmed Yesevi, İstanbul 2011;
- Seyfuddin Rafiu’ddin- Nadirhan Hasan, “Hazîni’nin Câmiu’l-Mürşidîn Adlı Eseri Hakkında”, Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi, V/12 (2004), s. 159-166.
- Necdet Tosun, “Yeseviyye”, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2013, с. 43, s. 487-490.

foreword

Khoja Ahmed Yasawi who lived in Central Asia in the 12th century made great contributions to the spread of Islam and helping morality and spirituality take roots in that region. He also was a scholar, Sufi, and poet who made great contributions to Turkish literature and poetry by his poems called “hikmet.” In addition to many legendary narrations about him which have been transmitted from generation to generation and a few treatises attributed to him, the most important works which transmit his views and feelings to this day are **Divan-i Hikmet** comprising his poems and the book titled **Mir‘at al-Qulub** written by his student and disciple Sufi Muhammad Danishmand.

Because of varying number of poems in different copies of **Divan-i Hikmet** and because of the lack of enough number of early copies of its manuscripts, it is presumed that **Divan-i Hikmet** was first orally transmitted, then was compiled in differing forms, and even poems composed by other poets might have been mixed in it. Nevertheless, all of the poems in **Divan-i Hikmet** have the characteristics reflecting Khoja Ahmed Yasawi’s religious, ethical, and Sufi views.

Because these poems that carry the world of Yasawi’s heart to this day were written in Eastern Turkish language or Chagatai Turkish in more general terms, they are not easily understood by the contemporary people. Translation of these poems to modern Turkish dialects as well as widely spoken languages of the modern world such as English and Russian and presenting them to people’s benefit have been an important necessity. In order to satisfy this need, at least partially, some verses from **Divan-i Hikmet** have been selected, translated into Turkish spoken in Turkey and Kazakhstan, Russian and English, and thus a **Divan-i Hikmet** reader that can be understood and benefited by many people has been prepared. On the other hand, because **Divan-i Hikmet** had been written and published in Arabic script until one hundred years ago, even though it is a Turkish book, selected verses have been written in Arabic calligraphy in order to carry this nostalgia to this day in an artistic form. The Arabic calligraphy, romanizations, simplifications and translations of the chosen verses have been presented together. Some miniatures

depicting Khoja Ahmed Yasawi's life and the narrations related to him have added special artistic value to the book. Finally, this fine artwork has been presented to the reader together with an introduction about Khoja Ahmed Yasawi's life, narrations, and the main principles of Yasawi Sufi Order.

When making selections from *Divan-i Hikmet*, it has been benefited from two of its editions published in Arabic. The first one is its 2001 computer based edition in Arabic script published in Almaty and prepared by Dayrabay Serikbayuli and S. Rafiddinov based on its 1904 Kazan edition. The second one is its edition prepared by Kuanişbek Kârî, Galiya Kambarbekova and Rasul İsmailzâde published in Arabic script together with Kazakh adaptation (translation) in Tehran in 2000. Because the editors who published the latter compared *Divan-i Hikmet*'s 1893 Kazan and 1897 Istanbul editions and prepared a stronger text, we have mostly benefited from that edition when making our selections.

The adaptation/translation of the selected couplets into modern Turkish has also been carried out by us. When needed, we have benefited from various dictionaries such as *Abuşka Lügatı* and Şeyh Süleyman Buhari's *Lügat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmânî* as well as from the glossaries added to the end of the editions prepared by Kemal Eraslan and Hayati Bice. Because *Divan-i Hikmet* has not been translated to Russian and English in this extent, this book will be a valuable source for those who know these two languages. In fact, not having the translations of the works of an esteemed figure like Ahmed Yasawi into various languages and not having him introduced to the world until now has been a loss. This book, which is both an artistic and scholarly work because it presents the translation of some verses from *Divan-i Hikmet* into various languages, its calligraphy, and miniatures, will also be an important contribution in introducing Ahmed Yasawi to the world. As the team who have contributed to the preparation of this book, we would like to extend our thanks to Khoca Akhmet Yassawi University.

*Minyatür: Cihangir Aşurov,
Ahmed Yesevi, İlahi Aşk*

*Миниатюра: Жихангир Ашуров,
Ахмет Яссауи, Аллага сүйіспеншілік*

*Миниатюра: Джихангир Ашуров,
Ахмет Ясауи, Божественная любовь*

*Miniature: Jikhangir Ashurov,
Ahmed Yasawi, Divine love*

Khoja Ahmed Yasawi

With the beginning of the spread of Islam in Central Asia after the 2nd century Hijrah (8th century CE), pious believers and Sufis started to appear in the region. Abdullah ibn Mubarak (d. 181/797) who was born in the city of Marw, which is located within the borders of today's Turkmenistan, was a scholar of hadith, a pious believer, and a Sufi. It is recorded in the sources that he established two tekkes (ribats or dervish lodges) in the city of Marw and there he guided people to the straight path. The cities of Nahshab (Qarshi) and Tirmidh within the borders of Uzbekistan were also places where many scholars and Sufis were raised. Abu Turab Nahshabi (d. 245/859-860) who said "nothing can darken a Sufi but everything becomes clear and lucid by him" and Hakim Tirmidhi (d. 320/932-933) who is known by his views about the sainthood in Islam and the author of many books on Sufism in Arabic are some of the most famous ones of these Sufis. Hakim Tirmidhi's tomb located in the city of Tirmidh is still among the important visiting places.

By the scholars and Sufis they raised, the cities of Bukhara and Samarkand were also among the most important cultural centers of Central Asia. Abu Bakr Muhammad b. Ishaq Kalabazi (d. 380/990), who lived Kalabaz (Kalabad) district of the city of Bukhara, compiled the teachings of Sufism in his Arabic book titled *al-Ta'arruf li Madhhabi Ahl al-Tasawwuf* and interpreted some hadiths related to Sufism in his book titled *Bahr al-Fawa'id*.

Abu Sa'id-i Abu al-Khayr (d. 440/1049) who established the manners of Sufi lodges (tekkes) and became famous by his recitation of poems in Sufi gatherings lived and passed away in the city of Meyhene located in today's Turkmenistan. He is known among Turkmen people by the nickname "Mene Baba." His sayings, life, and narrations have been transmitted to us by Muhammed b. Abu Rawh Lutfullah's (d. 541/1147) Persian book *Halat u Suhunan-ı Sheikh Abu Sa'id* and Muhammed b. Munawwar's *Asrar al-Tawhid fi Maqamat Sheikh Abu Sa'id*. The famous couplet attributed to Mevlana

Jalaladdn Rumi starting “Come, come, whoever you are, come again” can in fact be found among the poems of Abu Sa’id Abu al-Khayr who had lived two centuries before Mevlana.

Hujwiri (d. 465/1072), the author of *Kashf al-Mahjub*, narrates in his books that he met some Sufis in Fergana region who were called by the people as “Bab.” This is in fact true for the other regions of central Asia as well. Arslan Bab from Otrar (also called Farab), from whom Ahmed Yasawi took some lessons, and Karga Bab and Laçin Bab whose graves are located in the tomb of Arslan Bab had this title. It is mentioned in *Nesebnames* (the books of genealogy) that Ahmed Yasawi’s father, grandfather, and some other relatives were “Sufi masters.” This shows that Sufi movements had been significantly effective in this region before Yasawi. It is understood that this sheikh and dervishes taught and spread Islam and Sufi morals in plain Turkish among the people living on the banks of Syr Darya and steppes.

Central Asia was mostly under the influence of Khorasan Sufi culture which is known by its characteristics of *futuwwah* (generosity) and *malamah* (self-criticism). Moreover, this environment which had powerful madrasas and scholars in the cities

of Samarkand and Bukhara was not very suitable for the spread of wandering mendicant dervishes of Khorasan. Only a Sufi understanding that adhere strongly religious principles could develop and spread in that environment, which was what eventually happened. When Yusuf Hamadani, one of the Sufis who were raised in Khorasan Sufi culture, appointed some of his disciples as his *khalifas* (successors) and gave them permission to guide people, he also planted the seeds of two of the most important Sufi Schools in Central Asia.

Khoja Ahmed Yasawi and Abdulkhaliq Gujduni, two of the most important disciples of Yusuf Hamadani (d. 535/1140), later became the founders of two most widespread Sufi orders (*tariqahs*) of Central Asia, namely *Yasawiyya* and *Hajagan* (later known *Naqshibandiyya*). Yusuf Hamadani’s some books on Sufism have survived to this day. The most famous one of these is *Rutbat al-Hayat* written in Persian. Khoja Ahmed Yasawi, who returned to his hometown Yasi after completing his religious and Sufi education by Yusuf Hamadani and guided people there, is one of the important Sufis who left remarkable traces in the spiritual life of Central Asia.

The Biography of Khoja Ahmed Yasawi

Khoja Ahmed Yasawi was a Sufi master who was born in the town of Sayram near the city of Shymkent in today’s Kazakhstan. After completing his religious and Sufi training, he moved to the city of Yasi (today’s the city of Turkistan), became a guide for the people of the region for long years, and passed away in the same city. His father, Sheikh Ibrahim, was a well-known Sufi master with follow-

ers in the town of Sayram and its neighborhood. Khoja Ahmed Yasawi who lost both of his parents at a very young age stayed for a while with a Sufi master named Aslan Bab in the town of Otrar (also called Farab) and was spiritually raised by him. After the death of his master, he continued his training and education in other cities.

Ahmed Yasawi went to Bukhara, an important scholarly center of the time, and there he adhered to Yusuf Hamadani's (d. 535/1140-41) Sufi order and became one of his disciples. In some sources, it is recorded that Ahmed Yasawi also adhered to Shihabuddin Suhrawardi (d. 632/1234) or Abu Najib Suhrawardi (d. 563/1168) and received *ijazah* (authorization) from him to be a Sufi master and guide people. There were other Sufi masters among Ahmed Yasawi's relatives. Yasawi was also close to his father's successor (*khalifa*) Musa Khoja in Yasi. Thus, it is possible that he received significant Sufi training from his immediate relatives, as well.

Ahmed Yasawi, who established a lodge in Yasi and started to educate people spiritually and morally after completing his training, expressed his Sufi views through simple and plain poems in Turkish. In time, these poems known as *hikmet* (wisdom) have been compiled in his book titled *Divan-i Hikmet*. Even though in some hagiographic sources, it is stated that he used to make his living by selling wooden spoons, it appears that he, in fact, was coming from an affluent family. Based on the narrations about him, Yasawi was criticized by some contemporary scholars for the Sufi training methods he practiced in his lodge. He then criticized the insincere scholars and phony Sufis in his poems. The subjects that he often deals with in his poems and sermons are issues like love for God and the Prophet, protecting the poor and the orphans, observing the principles of religion, good morality, remembrance of Allah (*dhikr*), struggle against the carnal self, self-criticism (*malamah*), contemplating death, spiritual degrees and stations, and the evilness of those who claim to be a Sufi master without passing those spiritual stages.

According to the narrations, when Ahmed Yasawi reached the age of sixty-three, he built a small cell

under his lodge to retire there into seclusion. He spent the rest of his life in that cell by performing acts of worship and contemplating. Even though it is stated in some later sources that Ahmed Yasawi passed away in 562 *hijrah* (1166-67 CE), some researchers think that he probably died at a later date. Ahmed Yasawi had a son named Ibrahim, but he passed away before his father. Yasawi's lineage continued through his daughter Gevher. As in Turkistan, Central Asia, and Transoxiana, there have been many famous people in Anatolia who claimed themselves to be from Ahmed Yasawi's lineage. Sheikh Zekeriyya from Samarkand, the poet Ata from Uskub, and Evliya Çelebi are some of these names.

At the end of 14th century, Emir Timur visited Ahmed Yasawi's grave, whose fame and influence had spread throughout the steppes of Turkistan by then, and ordered a tomb to be built over the grave. In a couple of years, a complete building complex was founded there, consisting a mosque, the tomb, and a Sufi lodge. Today this tomb is one of the most visited places in Central Asia. The 100-metre distance between the room where Ahmed Yasawi retired for spiritual training (*çilehane*) and his tomb suggests that his first and original convent used to be near his *çilehane*. Because a big building complex was eventually built on and around the place where he was buried, a new and bigger convent including a library, soup kitchen, prayer house, and dervish rooms might have been developed in its place.

During the years that Ahmed Yasawi started to guide people in Yasi, there were widespread Sufi and Islamization movements in Central Asia. During this period, Yasawi had a great influence on nomad Turkish tribes living in the steppes of Tashkent and in the regions beyond the Syr Darya River. He taught the principles of Islam, good morals, man-

ners and principles of Sufism in a simple and plain language. In order to do this, he wrote his poems in syllabic meter woven by the folk literature techniques. His poems, called hikmet, were taken even to the Turkish tribes living in the farthest corners of the Muslim world by his disciples. In this way, Yasawi Sufi order spread among the Turks of Central Asia in a short time.

A statement of Ahmed Yasawi quoted by Sufi Muhammed Danishmand, one of Yasawi's disciples, in his Mir'at al-Qulub reads that "at the end of time, there will appear such sheikhs that even Satan will take lessons from them and they will do the Satan's work ... They will consider the mainstream Muslims (ahl al-Sunnah wa al-jama'ah) as their enemies and love the people of innovations and corruption (ahl bid'ah)." Together with this statement and his following lines existing in some copies of Divan-i Hikmet:

"He claims to be a Sufi master but does not know its requirements,

He does not know the differences between lawful and lawful, Sunnah (tradition) and Bid'ah (innovation),

He does not follow the School of Abu Hanifa, but follows the heretical ones!"

show that Ahmed Yasawi was a Sunni and Hanafi Muslim like the other Turks living in Central Asia.

One of the oldest books that contains Ahmed Yasawi's sayings is Sufi Muhammed Danishmand's Mir'at al-Qulub written in Chagatai Turkish. The oldest book that consists of narratives (manaqib) about Yasawi is a treatise written in Persian and attributed to Husamaddin Sighnaqi (d. 711/1311). Both of these works have been published by Necdet Tosun. Ahmed Yasawi became one of the greatest figures of Sufism in Central Asia by his views expressed in his hikmets and legendary life.

His Works

1. Divan-i Hikmet

Divan-i Hikmet is the title of a compilation that contains Yasawi's poems in Turkish. The copies of Divan-i Hikmet shows significant variations not only in their contents but also in linguistic aspects. This proves that hikmets were written or compiled by different persons. When hikmets, some of which have been lost or changed in time, were being compiled, new couplets were added and thus the original text was partially changed. At the foundation of all hikmets, however, there are Yasawi's ideas and thoughts as well as the principles of his Sufi order. Hikmets are very important because of the significant role they played in the development of the

unity of thoughts among Turks. Divan-i Hikmet has been published several times in Turkish, in both Roman and Arabic script.

2. Fakrname

This book written in Chagatai Turkish and attributed to Yasawi is included in some of the copies of Divan-i Hikmet published in Tashkent and Kazan. Fakrname, which is more like an introduction to Divan-i Hikmet than a separate treatise, has been published by Kemal Eraslan.

3. Risale der Adab-i Tarikat

This small Persian treatise, which has some manuscript copies in Tashkent, is about various issues such as the manners and degrees in Sufi order, the rules of relationship between the disciple and the master, being a dervish, knowing God, and divine love. It was translated into Kazakh Turkish and published by S. Mollakanagatuli in 2012 in Almaty.

4. Risala der Makamat-i Arba'in

is a small Persian manuscript attributed to Yasawi. It consists of a total of forty stations and principles about Shari'a, Sufi order, gnosis, and attaining the divine truth, ten stations and principles related to each one of these topics. The only known copy of this book is found in Kütahya, Tavşanlı Zeytinoğlu District Public Library (no. 1056, fol. 112a-113a).

His Manaqib (the Tales or Narratives about Him)

We have very limited information about the life of Ahmed Yasawi in the early sources. He has become known in the Turkish world through the tales and narratives about him rather than his real life. Some of these tales can actually give information about his life and thought, while some others are the products of people's imagination. Below are given some of the tales about him:

According to a narrative, Arslan Bab was one of the prominent Companions of the Prophet (The word Bab, which means sheikh, is spelled as Baba in some later sources.) In one of the battles of the Prophet, his Companions got hungry and came to the Prophet to ask some food. As soon as Allah's Messenger prayed God to bestow them some food, Gabriel brought a plate filled with dates. One of the dates fell to the ground. Archangel Gabriel said "this date is the share of a man named Ahmed Yasawi from your people." Because delivering something that is entrusted to a believer to its rightful owner was what would a good believer do, the Prophet wanted to put one of his companions in charge of this task. Thus, he placed the date in Arslan Bab's mouth and told him to take care of the spiritual training and educa-

tion of Ahmed Yasawi who was going to live centuries later. Arslan Bab, who lived four hundred and some years, came to Sayram or Yasi and fulfilled this task.

In some genealogical sources, Arslan Bab is presented as a relative of Ahmed Yasawi's father Ibrahim Sheikh. The above-mentioned incident about the date fruit, which was probably seen by Arslan Bab in a dream, was transformed through oral narrations and turned into a legend.

Ahmed Yasawi used to divide his time into three parts. In most of his day, he used to pray and keep himself busy with remembrance of Allah (dhikr). In the second part of his day, he used to teach the esoteric and exoteric sciences. In the third part of his day, he used to try to earn his life by making wooden spoons and selling them. According a narration, he had an ox on which he hung a saddlebag filled with wooden spoons and sent it to Yasi market. Whenever someone bought a spoon, he would put the money into the saddlebag. When someone did not pay for the spoon, the ox would follow that person wherever he went until he would pay the money. At night, the ox would return home.

***

There was a scholar called Imam Marwazi (in some sources Marghazi or Maraghi) who lived in the city of Urgenc in Harazm. He heard some inappropriate rumors about Ahmed Yasawi. Believing in those rumors, he took some of friends with him and came to Ahmed Yasawi in order to test him and clear his doubts about Yasawi. Marwazi learned that Yasawi had students from all around the country and thousands of them would always be present in his sermons. He thought, "I have memorized three thousand issues. I can ask him questions from these issues and test him." Ahmed Yasawi was in his lodge at the time. He told his disciple Sufi Muhammed Danishmand "would you look who is coming?" Danishmand looked and said that Marwazi was coming together with his friends accompanying him and three thousand issues in his memory. By Yasawi's command, Muhammed Danishmand erased one third of the three thousand issues from Marwazi's memory. Then Yasawi ordered the same thing to his another disciple Sulaiman Hakim Ata who did the same thing as Muhammed Danishmand. Marwazi arrived with the remaining one thousand issues in his memory. He came to Ahmed Yasawi's presence "are you the one who leads people astray?" Yasawi neither got upset nor gave a response. He just said, "Be our guests for three days, then we can have a conversation." Three days later a pulpit was set and Marwazi ascended it. Ahmed Yasawi ordered Halim Ata to erase the remaining one thousand issues from Marwazi's memory. Hakim Ata prayed God and the remaining one thousand issues in Marwazi's memory were erased. Marwazi wanted to talk about something from the pulpit, but realized that he had nothing in his memory. He wanted to open his books, check his notes and read from there, but saw that all of his notes were erased, too. The pages of his notebook were empty. Thus, Marwazi realized

his mistake, and repented. He became a disciple to Ahmed Yasawi and rose to high degrees in his training.

***

According to another tale, there was a town called Sawran near Yasi. Most of its residents were non-Muslims and enemies of the Muslim people of Yasi and Ahmed Yasawi. The more Ahmed Yasawi's greatness and his miracles spread and the more followers he had, the more the people of Sawran disturbed and the more their hostility increased. One day they wanted to defame Ahmed Yasawi. They gathered in a place, brought an ox, and slaughtered it. They left only the legs of the ox. The following day, they went to the judge and filed a complaint. They said someone stole their ox and slaughtered it. They followed the traces of blood and found out that their ox was in Ahmed Yasawi's lodge. After the judge permitted them to go and search Yasawi's lodge, they came to lodge, and directly went to the place where they had hid the ox the previous day. They thought that they reached their goal, but just then, all of those who lied about Yasawi were transformed into dogs by Yasawi's miracle. The dogs jumped over the ox meat and ate all of it. Those who were waiting outside witnessed this miracle and came to Ahmed Yasawi. They were filled with astonishment, fear, and terror. They expressed their regret and started to beg for his forgiveness. Yasawi showed mercy and prayed for them. So, they transformed back to their old shapes. According to another tale, the people of Sawran killed Yasawi's son, cut his head, wrapped it in a towel, and brought it to Yasawi saying that it was a melon.

***

According to a narrative, one day there were 99,000 disciples ready in Yasawi's lodge. Yasawi became the imam and they started to perform ritual prayer.

On his right side, there was Hakim Ata, and on his left was Sufi Muhammad Danishmand. During the prayer, Yasawi made a sound like breaking wind. The congregation stopped the prayer assuming that the imam's ablution had been nullified. Yasawi, however, did not pay attention and continued to lead the prayer. Hakim Ata continued to follow him without any hesitation. Sufi Muhammad Danishmand also continued to pray seeing that Hakim Ata did not stop praying. After finishing the prayer, Khoja Ahmed Yasawi said, "I made that sound intentionally to check your spiritual state. Otherwise, the sound you heard did not come from me, but from a piece of animal intestine (or hoof) that I hid in my clothes. It seems that only one and a half of my disciples have reached the perfection." Then he turned to Hakim Ata and said, "Tomorrow a camel will come to you at dawn. Get on it and wherever it stops that is the place where you will start guiding people." The next day at dawn, Hakim Ata got on the camel and let it go. The camel started to walk when it arrived to a place, it stopped and started to bellow. This is why the place it stopped was named Bakirgan (or Bağiran i.e. one that bellows).

***

According to another tale, one day Khoja Ahmed Yasawi was sitting in front of his convent. He saw a group of children passing by. They were going to mosque to study the Qur'an and carrying their Qur'an in bags hung on their shoulders except one of them who was carrying his Qur'an over his head out of his respect to it. When he was coming back from class, he walked backwards not to turn his back to his teacher. Ahmed Yasawi told the kid, "My Son! Ask your parents and come to my lessons." The kid got permission and came to Yasawi's convent. For long years, he studied religious sciences, became Yasawi's disciple and spiritually improved himself. This kid's name was Sulaiman. One day Yasawi sent

Sulaiman with his friends to collect wood from the prairie. With the wood they bring, food was going to be cooked and offered to the dervishes, students, and the guests. When the children was on their way back, it started to rain. Sulaiman took off his jacket and wrapped it around the wood. When they came to the lodge, all the wood brought by the students were wet and did not burn except the ones brought by Sulaiman. Upon this Yasawi said, "you did a thoughtful and wise thing. From now on let's your name become Hakim Sulaiman (Sulaiman the Wise)." The kid who later received permission and authorization from his master Yasawi to guide people settled in a place called Bakirgan. This is why he is also known by the name Sulaiman Bakirgani, but is mostly known by the name Hakim Ata.

***

Believing that his beloved Prophet passed away at the age of 63, Ahmed Yasawi did not want to walk around on earth after he reached the age of 63. He spent most of his time in a cell he built underneath his convent. Seyyid Mansur Ata, one of Yasawi's prominent students, got sad because of the scene he saw, when he first went down to this cell. He started crying thinking that his master was not comfortable in that small place. Then the spiritual curtains existing before his eyes were raised and he saw that the small cell was in reality a room extending from East to West. Thus, he realized what he had thought was wrong.

***

One day many disciples gathered in Ahmed Yasawi's house. Because it was a small place, the disciple sweated a lot and their sweat covered all over the house. They placed a jar under the room and took its lid off. The sweat leaking from the room filled the jar and then turned into a nice juice. The dervishes drank it. Later this jar became famous by the name "the Jar of Love (Hum-i Ashq)."

His Tomb

When Khoja Ahmed Yasawi passed away in 1166, he was buried 100 meters away from the place where his lodge and çilehane were located and a simple tomb was built over it. Even though this tomb soon became a visiting place for Muslims, Mongol invasion, which happened a short time later (at the beginning of 13th century), and its destructive effects affected the region negatively. Emir Tamerlane who destroyed the state of Golden Horde and captured the region chose Tükel Hanım, the daughter of Mongol Khan, as bride and set out to meet the bridal procession. On his way, he stopped at the city of Yasi and visited Khoja Ahmed Yasawi's tomb. It is reported that Tamerlane saw Ahmed Yasawi in his dream during his visit to the city of Yasi. Because Ahmed Yasawi gave Tamerlane the good news of victory in his dream, he ordered a big kulliya (building complex) constructed over his grave to express his gratitude to Yasawi. He put the famous architect Khoja Husayn Shirazi of the time in charge of the construction of this kulliya.

There is a big caldron in the middle part of the central section of rectangular shaped two-dome kulliya. There are certain prayers and information about its maker written around this caldron made from seven metals. It is recorded that at first slightly sweetened water would be filled into this caldron and this water would be offered to the visitors on Fridays. It was believed that this water had healing powers. With Stalin's orders in 1934, this caldron was taken to an exhibition in Leningrad Hermitage Museum in St. Petersburg and then was not brought back. However, later as a result of the efforts of Kazakh officials, it was brought back to the tomb in 1989. Around this central section over which has a big dome, there are

many sections such as a kitchen (halimhane), prayer house, library, dervish rooms (halvethanes), and a well room (kudukhane).

Next to the central section of the tomb, there is a tuğ (a pole with hairs of horse tail, a flag, and a banner) symbolizing the tombs of Central Asia and a door. This door opens to the room (Gurhane) where Ahmed Yasawi's grave is found. On one of the molded rings placed on the back of the wooden carved door, the year 797 (1395 CE) is written as the year of construction. There is a small dome over this burial chamber. Ahmed Yasawi's sarcophagus is built from light green stone. In some of the rooms located around the central section, there are other graves. After the 16th century, some high-ranking officials and administrators from Kazakh Turks were buried in those rooms.

Even though all sides of kulliya and its upper surface are decorated with tiles, its entrance side is not covered with tiles. This is explained with a theory that the construction of the kulliya, and thus its decoration with tiles, could not be completed in the lifetime of Tamerlane. It is recorded in the sources that even the arch above the main entrance could not be completed because of Tamerlane's death and it was later completed in 1000 hijrah (1591-92) with the orders and financial support of Abdullah Khan, the Amir of Bukhara. Some of the boards used in the platform built for the construction of the arch during Abdullah Khan's period have survived to this day.

There are verses from the Qur'an written on the three upper parts of the outer walls of the tomb in the form of a belt decorated with tiles. They are 59-

63 verses of chapter al-An'am (6: 59-63). Over the outer walls, there are also various words and phrases written in Kufi style calligraphy such as Allah, Muhammad, al-Hamdulillah, Allahu Akbar, La ilaha

illallah, etc. The small tomb located outside Ahmed Yasawi's tomb in the yard facing its entrance is the tomb of Rabia Sultan, who was Ulugh Bey's daughter and Abu al-Khayr's wife.

The Sufi Order of Yasawiyya

After Ahmed Yasawi, his views and Sufi order were eventually spread all over Central Asia thanks to his disciples. The name of their Sufi order is known as Yasawiyya. It is also known by the name Jahriyya because of their usage of jahri (out loud) dhikr methods as well as by the name Silsila-i Mashayih-i Turk (the chain of Turkish Sufi masters) because the majority of its adherents were Turkish. The most famous successors of Ahmed Yasawi were Mansur Ata, Said Ata, Sufi Muhammad Danishmand, and Hakim Ata. The Sufi Order of Yasawiyya was mainly continued through Hakim Ata and his disciples.

After completing his Sufi training, Hakim Ata (d. 582/1186), whose original name was Sulaiman Bakirgani, left Yasi area and moved to Harazm region. There he guided and educated people. Just like his master Ahmed Yasawi, Hakim Ata also wrote poems in Turkish and some of his poems have survived to this day in a treatise titled Bakirgan Kitabı. The life and tales about Hakim Ata, who has other poetry books titled Âhir Zaman Kitabı, Hazret-i Meryem Kitabı and Mi'râcnâme, were compiled in a unanimous book titled Hakim Ata Kitabı written in Turkish. His following statements are well-known "Barça yahşı biz yaman, barça buğday biz saman" meaning "everybody is good, we are bad; everybody is wheat (or valuable like wheat), we are straw" and

"Her gördüğünü Hızır bil, her geceyi Kadir bil" meaning "Know everybody Hızır, Know every night Qadir (Treat everybody you meet like Hızır, and spend every night like the Night of Power)." His grave is in the city of Kongrat in the autonomous region of Karakalpakstan in Uzbekistan.

The most important successor of Hakim Ata was Zengi Ata (d. 656/1258). It is narrated that Zengi Ata, who lived in Tashkent, made his living by working as a shepherd and, after his master Hakim Ata's death, married to his master's widow Anber Ana. Uzun Hasan Ata, Seyyid Ata, Sadr Ata and Bedr Ata are the four famous successors of Zengi Ata. There are narrations about that Seyyid Ata and Sadr Ata went to Sarayçık in Cumania (Deşt-i Kıpçak) and invited Özbek Khan, the ruler of Golden Horde Khanate, and Özbek Khan and his 70,000 men embraced Islam by Sadr Ata's miracle.

Ahmed Yasawi's another authorized disciple (successor) Sufi Muhammad Danishmand established his lodge and guided people in Otrar (also called Farab). Danishmand's most famous disciple was Sheikh Mustafa also known as Süzük Ata (recorded in some sources as Sükçük or Süksük). Sheikh Mustafa's successor were Ibrahim Ata and Ibrahim Ata's son Ismail Ata. Ismail Ata who was ten years old when his father died, continued his religious and Sufi training in Harezmi, Bukhara, and Samarkand

and then went to Hojand and got authorization and became the successor of Sheikh Maslahat Hocendi. He then started to guide people in his hometown Kazigurt. His son and successor Khoja Ishak speaks about his father Ismail Ata, some other Sufi masters, and the manners and principles of Yasawi Sufi Order in his Turkish book *Hadikatü'l-ârifin* that he wrote in the middle of the 15th century. The graves of Ismail Ata and his son Khoja Ishak are in the town of Turbat near Kazigurt. It is understood that Süzük Ata, who was mentioned above, authorized an administrator known as “Malik al-Dhuhhad” as his successor, and his Sufi chain continued through Ebu'n-Nur Süleyman Aşık b. Davud and Cemaleddin Muhammed Kaşgari.

After Sadr Ata, who was one of the disciples and khalifas (successors) of aforementioned Zengi Ata, respectively Elemin Baba (in some sources Eymen or Almin), Sheikh Ali Sheikh, and Mevdud Sheikh continued to guide the people. After Mevdud Sheikh, the Sufi chain of Yasawiyya divides into two branches: the first one of them starts with Kemal Sheikh İkani and the other with Hadim Sheikh. The former branch continues after Kemal Sheikh İkani as follows: Sheikh Aliabadi (Seyyid Ahmed), Şemseddin Özgendi, Abdal Sheikh (Sheikh Uveys), Sheikh Abdulvasi' and Sheikh Abdulmuhaymin. It is known that Sheikh Abdulmuhaymin lived in Tashkent in the 16th century. Şemseddin Özgendi in this chain wrote hikmet genre poems by “Şems-i Âsî” pen name.

The other branch of Yasawiyya starting with Hadim Sheikh continued by being divided into two sub-branches: the first one continues through Hadim Sheikh's khalifas Sheikh Cemaleddin Kaşgari Buhari, Süleyman Gaznavi, and Seyyid Mansur Belhi (d. 965/1557) and reaches a Naqshibandi and Yasawi Sufi master Ahmed b. Mahmud Hazini who visited

Istanbul during the Ottoman period. The books of Hazini are as follows: *Jawahir al-Abrar min Amwaj al-bihar*, *Manba' al-Abhar fi Riyaz al-Abrar*, *Hujjat al-Abrar*, *Tasalla al-Qulub*, *Jami' al-Murshidin* and *Diwan*. After Cemaleddin Kâşgarî Buhârî, another sub-branch in this chain continues through Sheikh Hudâydâd Buhârî Gazîregî (d. 939/1532), Mevlânâ Velî Kûh-i Zeri, Kâsım Şeyh Azîzân Kermînegî (d. 986/1578-79) and Pîrim Sheikh and then reaches Muhammed Alim Sıddîkî (d. 1043/1633) who is also known by the nickname Alim Sheikh (Scholar Sheikh). This sheikh provides important information about the Sufi masters of Yasawiyya starting from Ahmed Yasawi to his time in his Persian book titled *Lamahat min nafahat al-Quds*. Mevlânâ Muhammedî İmlâ (d. 1162/1749-1750) who adhered to Alim Sheikh's khalifa Mevlana Osman was a Sufi master authorized not only by Yasawiyya but also by Naqshibandiyya.

Muhammed Şerîf Buhârî (d. 1109/1697), one of Alim Sheikh's khalifas, not only provides proofs to show the lawfulness of open dhikr but also gives information about previous Sufi masters of Yasawiyya in his book *Hujjat al-Zakirin li Radd al-Munkirin*. He was a Sufi master authorized not only by Yasawiyya but also Naqshibandiyya. It is thought that he was the same person who wrote hikmet genre poems in Turkish by the pen name Kul Şerif. After his chain continues through Fethullah Azîzân and Lütfullah Azîzân and then reaches Şeyh Hudâydâd b. Taş Muhammed Buhârî (1216/1801). Turkish book titled *Bustanü'l-muhibbin* of Şeyh Hudâydâd, who penned many other books, is a source which consists of significant information about Yasawiyya Sufi manners and defends the lawfulness of open dhikr. His khalifa Ömer İşân was not only a follower of Yasawiyya but also Mujaddidiyya branch of Naqshibandi Order. Even though it was weakened

and melted in Naqshibandiyya, Yasawiyya the chain of which is known and the trace of which can be followed until the 19th century becomes untraceable in the written sources after that date. At the end of the 19th century, it completely disappears after Russians started to rule over Central Asia.

In addition to Yasawi Sufi masters mentioned above, there are other Yasawi followers about whom and whose Sufi chains we do not have much information in the sources. Some of them are Baba Maçın and Yaşlıg Yunus Ata two of the khalifas of Ahmed Yasawi; Otlug Yunus Ata Ismail Ata's disciple; Kus-em Şeyh, Halil Ata and Pehlivan Ata who Bahaaddin Naqshiband met; Kök Ata who met with Emir Kulâl's son; Tonguz Sheikh from Turkistan; a Yasawi Sheikh known by the name Türkçü Ata from Tashkent because he talked only in Turkish.

There were also people who did not take any Sufi training from a living Sheikh but claimed to have seen Ahmed Yasawi or another Sheikh from Yasawi chain in their dreams and become their khalifas by means of Uwaysi method. Seyyid Ahmed Beşîrî (d. 868/1463) who lived near Şehrisebz in the 15th century and was known by the name Hazret Beşîr and Muhammed Şerîf Buzurgvâr (d. 963/1556-57) who lived in the 16th century in East Turkistan and died Yarkend are some of those names. The life and narrations of Seyyid Ahmed Beşîrî were compiled by Nâsır b. Kâsım Türkistânî in his Persian book titled Heşt Hadîka or Hadâiku'l-cinân. The stories about Muhammed Şerîf Buzurgvâr were on the other hand compiled in a Turkish book with anonymous writer which has the same title with Muhammed Sıddîk Zelîlî's poetic Turkish book Tezkire-i Muhammed Şerîf Buzurgvâr.

In some sources, it is claimed that Biraş b. Abraş Sûfî who lived in Tatar and Bulgarian regions, Hü-

seyin Beg who had a grave near Ufa, Avşar Baba who had a tomb in the city of Niyazabad Azerbaijan and Gözlü Ata who lived in Turkmenistan were Yasawi Sufi masters of dervishes.

Even though Hacı Bektâş-ı Velî, an Anatolian Sufi, is directly or indirectly shown as one of the khalifas of Ahmed Yasawi in Vilâyetnâme, which is thought to have been written at the end of 15th century, it is clearly shown in earlier sources such as Eflâkî's Menâkıbü'l-ârifîn written in the 14th century and Âşıkpaşazâde's Târih written in 15th century that Hacı Bektâş-ı Velî that he was a khalifa of Baba Ilyâs-ı Horasânî, a sheikh of Vefaiyye order and known by the nickname Baba Rasûl. Geyikli Baba and Emirci Sultan (Emîr-i Çîn Osman), who are claimed to be Yasawi dervishes in Evliyâ Çelebi's Seyâhatnâme written in the 17th century, are stated among prominent khalifas of Baba Ilyâs a Sufi master of Vefaiyye order in earlier and trusted sources like Elvan Çelebi's Menâkıbü'l-kudsiyye and Âşıkpaşazâde's Târih. Showing some members of Vefaiyye as the members of Yasawiyya in some later sources with doubtful reliability like Vilâyetnâme and Seyâhatnâme should be directly related to social psychology developed as a result of uprising against Anatolian Seljukids started by Baba Ilyâs-ı Horasânî a Sufi master of Vefaiyye order in the 13th century. After this uprising known as Babais Rebellion was suppressed by the state, many Sufis from Vefaiyya order, especially those connected to Babais, should have kept the name of their tariqah secret and claimed that they were the followers of Yasawiyya in order to avoid to be blamed for uprising. In the following centuries, such claims were recorded in books like Vilâyetnâme and Seyâhatnâme. This is why without having trustworthy sources and original books on Sufi chains (silsilename), it is very difficult to speak about the existence of Yas-

awiyya in Anatolia and the Balkan. The connection of Laçis and Saçlı Îşâns, who were seen at the end of 19th century in Fergana valley in Central Asia

and Kirghiz regions, with Yasawiyya could not be proven, either. They should be the last members of Central Asian Kalenderis.

Sufi Training in Yasawi Sufi Order

Intisab

It means to enter the path of Sufism and adhere to it. The mystical training in Sufism begins with intisab. According to the information provided by Khoja Ishaq b. Ismail Ata in his book *Hadikat al-Arifin* written in the 14th century in Chagatai Turkish, the ceremony of intisab in Yasawiyya was performed as follows. Sheikh would hold the candidate's hand and advise him to repent and turn to Allah by reciting the following invocation of repentance three times: "Astaghfirullah alladhi la ilaha illa Hu al-Hayya al-Qayyum wa as'alu'hu't-tawbah." Then he would take a pair of scissors and recite the verse "Ya ayyuhalladhina amanu tubu ilallahi tawbatan nasuha (O you who believe! Turn to Allah a sincere turning) (al-Tahrim, 66: 8) and then cut a few hairs from right, left, and middle parts of the disciple's head. Cutting hair symbolizes that the disciple is required to cut the love for this world and the other worldly things out of his heart and turn himself to spirituality. After that, Sufi master would advise the disciple to perform voluntary prayers, to remember God continuously, and not to do anything without getting permission from the master first.

Dhikr

The ceremony of dhikr (remembering and chanting the names of God) performed out loud in congregation in the Order of Yasawiyya is called dhikr erre, which means in Persian "dhikr ceremony of

the saw." This is because at the proceeding stages of the ceremony, the words disappear and only a sound similar to a saw comes out of disciple's throat. It is reported that a Yasawi Sufi master Ismail Ata who lived at the end of the 13th and at beginning of the 14th centuries said about dhikr that: "Just as an ironsmith heats and forges the iron by a hammer, dervish should forge and purify his heart by the hammer of "hu" dhikr (by chanting "hu")." After advising his disciples to perform dhikr, Ismail Ata used to tell them "O Dervish! We have become brothers in Sufi order (tariqah). Accept my advice. Think this world as a green dome. Imagine that there is only you and the Truth the Almighty in this universe. You should remember Him so much that you forget yourself and leave only the Truth the Almighty." Khoja Ishaq b. Ismail Ata says that every Sufi master and spiritual guide would prefer one of the names of God for dhikr. For instance, Khoja Ahmed Yasawi used to advise the names "Allah" and "Hu" to his disciples, while Ismail Ata used to prefer performing dhikr by the name "Hu."

In an anonymous Chagatai Turkish book titled *Risale-i Zikr-i Hazret-i Sultân al-arifin*, it is stated that there were six types of dhikr in Yasawi Order: 1. Dhikr Ism-i Dhat: It is the remembrance (chanting) of the proper name of God i.e. "Allah." This dhikr is performed by the recitation and chanting the words, "Allah Hu, Allah Hu, Ya Hu, Allah Hu." 2. Dhikr-ism-i Sifat: It is the dhikr performed by saying "Hay

ah, Hay ah.” This dhikr is performed following the noon prayer and in a standing position (qiyami). When saying “Hay” and “ah,” the five fingers are closed. 3. Dhik-i Dusere: It is the type of dhikr performed by saying “Hay, ah, Allah, Hay, Hu” and “Hay, Hayyan, Hu Allah; Hay, Hayyan, Hu Allah.” 4. Dhikr-i Hu: It is the dhikr performed by saying “Hu, Hu, Hu Allah; Hu, Hu, Hu Allah.” 5. Dhikr-i Chayqun: it means to use an instrument like a rattle and make a chak chak sound to keep the rhythm, balance, and music together in harmony during dhikr. It is performed in the form of “Hu (chak), Hu (chak).” 6. Chahar darb: It is the dhikr performed by saying “Hay, ah ah ah, Hay, Hu; Hay, ah ah, ah, Hay, Hu.” In addition these six types of dhikr methods, there is also the method of “dhikr-i kebûter” (dove dhikr) performed by saying “Hu, Hu.”

Khalwat

It means spiritual retreat carried out by a dervish for a certain time to perform acts of worship and to contemplate. Khalwat is an important element is Yasawi Sufi training. There are some traditional rules and ceremony of khalwat in Yasawi Sufi Order. According to the information provided by Khazini in his book *Jawahir al-Abrar*, contrary to the common practice khalwat in Yasawi Order was done in groups. Adherents who will retreat for spiritual improvement start fasting the day before khalwat. Likewise, the day before khalwat, disciples increase their dhikr and say “Allahu Akbar” after the Dawn Prayer. The same day after the late afternoon prayer (Asr Prayer), all of the holes in the khalwat place are closed and disciples keep themselves busy with repentance and dhikr until sunset. After evening prayer, some warm water was brought and dervishes broke their fasting with it and they did not get any more water after that. Then, they were served the soup of khalwat made from dark millet. After those

who were in khalwat drank their soup, they might have a small water melon or ayran (yoghurt mixed with water) to satisfy their thirst. After dinner, a chapter of the Qur’an or some verses from it were recited. Dervishes would then stand up, form a row, and say Allahu Akbar three times. After that, they would stay awake until mid-night and keep themselves busy with dhikr. Meanwhile, they would chant hymns called “hikmet.” After that, they would have a haircut and say Allahu Akbar four times to each direction of the room. After that, they would continue to dhikr. After putting the candles out, they would rest for a few hours and relate their dreams to the master for his interpretation.

In this way, khalwat would continue for forty days and nights. At the end of the fortieth day, those who worked in the kitchen would leave the khalwat place before the rest of the dervishes and slaughter some animals. It was a tradition to bury the blood and bones of the sacrificed animals. Kebab made from the neck of the sacrificed animals would be served together with a cold drink to those who had been in khalwat. In that night, dervishes would rest in their homes and, the next day at Dawn Prayer, it was announced along with invocations and dhikr that the khalwat period was completely ended.

Sohbah (Talk - Preaching)

In order to express the significance of Sufi and moral preaching, some Yasawi masters said that “One can make up a missed ritual prayer but there is no making up of missed preaching.” It has been believed that heedless people and even the belongings of heedless people would break the state of spiritual tranquility of the Sufis. According to a narration, when Khoja Ahmed Yasawi did not achieve the spiritual power and tranquility in his talks, he told his adherents to search the lodge. After searching

the lodge, they found a heedless man had forgotten his staff in the lodge. Not until they took the staff out of the lodge, did they have a spiritually tranquil sohbah.

Khilafah (Succession)

A dervish who completes his Sufi training receives the authorization to guide people (ijazah) and becomes a successor. As a symbol of khilafah and ijazah in Yasawi Order, a staff would be gifted by the master to his disciple who completed his training. Just as a shepherd protects his herd from wolves by his staff, it was expected from a khalifah to educate his disciples and protect them from the traps of carnal self. It would be regarded inappropriate to give khilafah to a disciple who did not complete all the stages of his training. After completing all stages of his training, sometimes a basket would be hung on the disciple's neck and he was asked to panhandle for a while in order to understand whether he still had arrogance left in him or not. Those who received the staff of khilafah were expected to have high morals and not to forget Khoja Ahmed Yasawi in their prayers.

Service

The third chapter of Khoja Ishaq b. Ismail Ata's Hadiqat al-Arifin is about Sufi master and being a Sufi master. In that chapter, there are statements like "being a Sufi master means to invite people to the Truth," and "being a Sufi master means to be compassionate." When Ismail Ata was asked, "How many paths are there which take the people to the Truth the Exalted?" He gave the following response: "As many as the number of atoms of the beings, but none of them are as close and short as to take care of a believer's need and be beneficial to him."

In conclusion, Khoja Ahmed Yasawi was a friend of Allah who made great contributions to the spread of Islam, morality, and spirituality throughout Central Asia by his poems, ideas, and books. His poems in the form of hikmets might have reached Asia Minor in such a short time that Yunus Emre's poem with the reprise "You're the one I need, you're the one I crave" is like a repetition of Yasawi's poem "Menge sen ok kerek sen" (You are the only One whom I need) in meaning and form. It is known that poems from Divan-ı Hikmet used to be recited in the form of hymns in Uzbek lodges of the Naqshi Sufi Order during the Ottoman period. In the final period of Ottoman State, some hikmets were translated from Chagatai Turkish to Ottoman Turkish by Hacı Hasan Şükrü Efendi (d. 1327/1909), one of the Naqshi – Khalidi Sufi masters and published with the title Tercüme-i Dîvân-ı Ahmed-i Yesevî (Istanbul 1327/1909). All these prove that Khoja Ahmed Yasawi has not been forgotten for centuries and his views have been still influential in the lands thousands of kilometers away from Central Asia.

Ahmed Yasawi's hikmet style poems not only echo for centuries over the Kazakh steppes but also are repeated in the Kirghiz tents. Uzbeks call those who recite Yasawi hikmets in coffee houses as "Yesevihan." Those hikmets are recited in Fergana Valley especially among the women. It is known that the Kirghiz read Bakirgan Kitabı (the Book of Bakirgan), which consists of Divan-ı Hikmet and poems of Hakim Ata, to their children. The belief that Ahmed Yasawi will help the Kirghiz in the Hereafter shows Yasawiyya's effect on Kirghiz people. Today the fact that newly wedded couples in the city of Turkistan (formerly known as Yasi) visit and pray at Ahmed Yasawi's tomb is a manifestation of the power of those people of heart's influence, which goes beyond centuries.

Bibliography

- Babadjanov, Bakhtiyar, “Une Nouvelle Source sur les Rituels de la Tariqa Yasawiyya: Le Risâla-yi Dhikr-i Sultân al-‘Ârifin”, *Journal of the History of Sufism*, 3 (2001), p. 223-228.
- Bice, Hayati, Hoca Ahmed Yesevî, Istanbul 2011.
- Bukhari, Seyyid Zinde Ali, Samarat al-mashayih, Tashkent, Uzbekistan Science Academy Biruni Orientalism Institute Library, no. 1336, fol. 1a-291b.
- Bukhari, Şeyh Hudâydâd b. Taş Muhammed, Bustânü'l-muhibbin (ed. B. M. Babacanov- M. T. Kadırova), Turkistan 2006, p. 222-224.
- Candarbek, Zikiriya, Nasab-nama Nuskaları Cane Turki Tarihi, Almaty 2002.
- De Weese, Devin, Islamization and Native Religion in the Golden Horde.
- Baba Tükles and Conversion to Islam in Historical and Epic Tradition, Pennsylvania 1994, p. 567-573.
- De Weese, Devin, “The Mashâ'ikh-i Turk and the Khojagân: Rethinking the Links Between the Yasavî and Naqshbandî Sufi Traditions”, *Journal of Islamic Studies*, VII/2 (1996), p. 180-207.
- De Weese, Devin, “The Yasavî Order and Persian Hagiography in Seventeenth-Century Central Asia”, *The Heritage of Sufism III: Late Classical Persianate Sufism*, Oxford 2000, p. 389-414.
- DeWeese, Devin, “Yasaviya”, *İslam na Territorii Bivşey Rossiyskoy İmperii*, Moscow 2003, fascicule: 4, p. 35-38.
- Eraslan, Kemal, “Ahmed Yesevî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Istanbul 1989, II, 159-161.
- Hakîm Ata, Bakırgan Kitabı, Kazan 1884.
- Hoca İshâk b. İsmâil Ata, Hadikatü'l-ârifin, Taşkent, Uzbekistan Science Academy, Biruni Orientalism Institute Library, no. 11838, fol. 1b-131a.
- Hazini, Ahmed b. Mahmud, Cawahir al-Abrar min Amwaj al-Bihar, Istanbul Üniversitesi Library, TY, no. 3893, fol. 15a- 17b, 25b-26a.
- Huseyni, Muhammed Şerif, Hujjat al-Dhakirin li-Radd al-Munkirin, Süleymaniye Library, Reşid Efendi, no. 372, fol. 1b-203b.
- Kaya, Önal, Tezkire-I Hakîm Ata: Bir Yesevî Dervişinin Menakabevî Hayatı, Ankara 2007.
- Kenjetay, Dosay, Hoca Ahmet Yesevî'nin Düşünce Sistemi, Ankara 2003.
- Köprülü, Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1981.
- Mevlânâ Safiyyü'd-dîn, Neseb-nâme Tercümesi (ed. Kemal Eraslan), Istanbul 1996.
- Muminov, Aşirbek, et alia, İslamizatsiyai Sakralnie Rodoslovnie v Sentralnoy Azii, Almaty 2008, II, 188-193.
- Rafiu'ddin, Seyfuddin- Nadirhan Hasan, “Hazini'nin Câmiu'l-Mürşidin Adlı Eseri Hakkında”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, V/12 (2004), p. 159-166.
- Safi, Ali b. Hüseyin, Rashahat-ı Aynal-hayat (ed. Ali Asgar Mu'îniyân), Tehran 2536/1977, I, 17-34, 97, II, 370-372.
- Siddiqi, Muhammed Alim, Lamahat min nafahat al-Quds (ed. M. Nezîr Rânchâ), Islamabad 1986.
- Tekcan, Münevver, Hakîm Ata ve Bakırgan Kitabı, Selçuk Ün. Sosyal Bilimler Ens. Konya 1997 (Unpublished PhD Thesis).
- Tosun, Necdet, “Yesevîliğin İlk Dönemine Âid Bir Risâle: Mir'âtü'l-kulûb”, *İLAM Araştırma Dergisi*, II/2 (1997), p. 41-85.
- Tosun, Necdet, “Ahmed Yesevî'nin Menakıbı”, *İLAM Araştırma Dergisi*, III/1 (1998), p. 73-81.
- Tosun, Necdet, “Yeseviyye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Istanbul 2013, vol. 43, p. 487-490.
- Yasawi, Ahmed, Dîvân-ı Hikmet (ed. R. İsmâîlzâde, K. Kârî, G. Kambarbekova), Tehran 2000.
- Zarnuki, Sufi Muhammed Danishmand, Mir'at al-Qulub, Sweden, Uppsala University Library, no. 472, fol. 158b-177a.

*Миниатюра: Cihangir Aşurov,
Ahmed Yesevi, Zikir*

*Миниатюра: Жихангир Ашуров,
Ахмет Яссауи, Зікір*

*Миниатюра: Джихангир Ашуров,
Ахмет Ясауи, Зикр*

*Miniature: Jikhangir Ashurov,
Ahmed Yasawi, Zikr*

بسم الله ديب بيان يلاي حكمت ايتيب
طالب لاركا دزگو مر ساچتم منا
نمەساواش ۱۴۳۶

حكمت لار

Hikmetler
Хикметтер
Хикметы
Hikmets

Aşkın kıldı şeydâ meni cümle âlem bildi meni
Kaygum sensen tûni küni mence sen ok kereksen
Uçmah kirem cevân kılâm ne hûrlarga nazar kılâm
Anı muni men ne kılâm mence sen ok kereksen

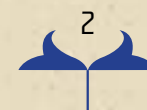
عشقنىڭ قىلدى شىداينى جملە عالم بىلدى مېنى
قايغوم سېنسىن تونى كۈنى مېنىڭ ساقاڭنىڭ كۈنى
اۈچۈڭ كۈم جۈلەن قىلام نە خورلارغە نەزەر قىلام
آنى مۇنى مېن نە قىلام مېنىڭ ساقاڭنىڭ كۈنى

Aşkın beni çılgına çevirdi, hezkes beni tanıdı,
Gece gündüz düşüncem sensin, bana sıtış sen gereksin.
Cennete gızıp ne dolaşayım, ne diye hüzileze bakayım,
Onu bunu ben ne edeyim, bana sıtış sen gereksin.

Махаббатың қылды мені есі ауысқан, бүкіл әлем мені есалаң деп таныған,
Күні түні қайғым сенсің, маған тек сен керексің,
Жәннәтқа да кірмей-ақ, хор қыздарды көрмей-ақ,
Анау-мынауды не қылам, маған тек сен керексің,

От любви к тебе я сошел с ума, это стало заметно всем.
И ночью, и днем мои мысли лишь о тебе. Ты - все, что мне нужно.
В чем улада от райа? На что прелесть райских дев?
Зачем мне любые утехи? Единственное, в чем у меня есть нужда - это ты.

Youz love has made me crazy, now everyone knows me
Day and night, all I think about is You; You are the only One I need
Why should I go to Paradise, why should I look at the houzis?
Why should I care for this and that, you are the only One whom I need.

Kul Hoca Ahmed zâhid bolma âşık bolgı
Bu yollarda bîbâk yürme sâdık bolgıl
Leylâ Mecnûn Ferhâd Şîrîn Vâmık bolgıl
Âşık bolmay Hak didârın körse bolmas

قول خواجە احمد زاہد بولمە عاشق بولكىل
بويوللار دەبى باك يورمە صادق بولكىل
لېلى مجنون فرھاد شیرين وامق بولكىل
عاشق بولماي حق ديدارين كورسە بولماس

Kul Hoca Ahmed zâhid olma, âşık ol,
Bu yollarda başıboş yürüme, sâdık ol,
Leylâ, Mecnûn, Ferhâd, Şîrîn, Vâmık ol,
Âşık olmadan Hakk cemâlini görmek olmaz.

Қул Қожа Ахмет тақуа болма ғашық бол
Бұл жолдарда босқа жүрме садық бол
Ләйлі Мәжнун, Фархад Шырын, Вәмык бол,
Ғашық болмай Хақ тағала дидарын көру болмас

Смертный Ахмед Ходжа, не будь невеждой, будь влюблен!
Не слоняйся по улицам с пустой головой, будь верен!
Бери пример с Лейли и Меджнуна, Ферхада и Ширин.
Цельзя познать красоту мира, не будучи влюбленным!

O Slave Khoja Ahmed! Do not be aesthetic; but be a lover
Do not walk adrift on this path; but be sincere
Be Leyla, be Mecnun, be Ferhad, be Şirin, be Vamık
Only until one becomes a lover, would he not see the beauty of God.

On sekkiz miñ âlemge server bolgan Muhammed
Ottuz üç miñ ashâbga rehber bolgan Muhammed
Yalangaç u açlıkka kanâatlıg Muhammed
Âsî câfi ümmetge şefâatlıg Muhammed

اون سیکیزمینک عالمغه سرور بولغان محمد
اوتوزاوچ یینک اصحابغه رهبر بولغان محمد
یلانچاق آچلیقغه قناعت لیغ محمد
عاصی جانی امتغه شفاعت لیغ محمد

On sekiz bin âleme önder olan Muhammed,
Otuz üç bin ashâba rehber olan Muhammed,
Fakizlik (çıplaklık) ve açlığa kanâatli Muhammed,
İsyankâr ümmetine şefâatli Muhammed...

Он сегіз мың ғаламға сәрүар болған Мұхаммед,
Отыз үш мың асхабқа сардар болған Мұхаммед!
Аш - жалаңаш жүргенге қанағат еткен Мұхаммед
Үмметіне рақым ғып шапағат берген Мұхаммед

Muhammad - глава 18 тысяч мечетей,
Muhammad - помощник 30 тысяч асхапов,
Muhammad - не чурающийся простоты и бедности,
Muhammad - заступник верующих

Muhammad, who is the leader of eighteen thousand universes
Muhammad, who is the guide of thirty three thousand Companions
Muhammad, who is abstinent before poverty and hunger
Muhammad, who intercedes for his disobedient nation

Her kim ümmetmen dise Rasûl işin koymasa
Şefâat küni bolsa mahrûm koymas Muhammed
Teñri Teâlâ sözün Rasûlullah sünnetin
İnanmagan ümmetin ümmet dimes Muhammed

هر کیم امت من دیسه رسول ایشین قویسه
شفاعت کونی بولسه محروم قویس محمد
تنگری تعالی سوزین رسول الله سنتین
اینانماکان امتین امت دیس محمد

Her kim "ümmetiym" desse ve onun yolunu terk etmezse,
Şefa'at günü olunca, mahrum bırakmaz Muhammed.
Allah Teâlâ'nın sözüne, Rasûl'ünün sünnetine
İnanmayan kişiye "ümmet" demez Muhammed.

Жолын қуып Расулдың, үмметімін дегенге,
Шапағат күні атқанда, құр қалдырмас Мұхаммед
Аллаһ Тағала сөзіне, Расулының сүннетіне
Иманы жоқ кісіге "Үммәт" демес Мұхаммед

Всякого, кто един с ним верой и неотступен от своих слов,
В Судный день Мухаммад не оставит.
Того же, кто не читает Сунны, не верит в Аллаха, среди прочих грехов,
Единоверцем своим Мухаммад не признает.

Whoever says "I am from his nation" and does not stray from his path
Muhammad does not abandon him on the day of intercession
Muhammad do not call those who do not believe "my nation"
In the Words of Allah the Exalted, in the sayings of His Messenger.

Bizdin dūrūd-i bisyâr yâ Mustafâ Muhammed
Tahiyyât-ı bî şumâr yâ Mustafâ Muhammed
Ümmetidin bolganlar şefâatin kulganlar
Ehl-i behişt bolganlar yâ Mustafâ Muhammed

بیزدن درود بسیار یا مصطفی محمد
تحيات بی شمار یا مصطفی محمد
امیدین بولغانلار شفاعتین قولغانلار
اہل بہشت بولغانلار یا مصطفی محمد

*Bizden bizçok selamlaz, yâ Mustafa Muhammed!
Sonsuz salât u selam, yâ Mustafa Muhammed!
Ümmetinden olanlaz, şefaatin alanlaz,
Cennet ehli olulaz yâ Mustafa Muhammed!*

*Бізден көптік сәлемет, Үә Мұстафа Мұхаммед
Сансыз сәлем салауат, Үә Мұстафа Мұхаммед
Ү.мметтіңнен болғандар, шапағатыңды алғандар
Жәннәттан орын алғандар Үә Мұстафа Мұхаммед*

*Приветствуем тебя, о, Мухаммад Мустафа,
Все наши молитвы о тебе, о, Мухаммад Мустафа,
И все твои единоверцы, достойные твоего заступничества,
Все будут в раю, о, Мухаммад Мустафа.*

*Many peace and blessings be upon you from us, O Mustafa Muhammad!
Endless praises to you, O Mustafa Muhammad!
Those who are from your nation, those who are blessed with your intercession
Become the dwellers of Paradise, O Mustafa Muhammad!*

Körgen zaman inangan Ebâbekr-i Siddik'dur
Üstün bolup tayangan Ebâbekr-i Siddik'dur
İkkinçisi yâr bolgan adâletlig Ömer'dür
Mü'minligde yâr bolgan adâletlig Ömer'dür

کورکان زمان اینانگان ابابکر صدیق دور
اوستون بولوب تیانگان ابابکر صدیق دور
ایکینچی سی یار بولغان عدالت لیغ عمر دور
مؤمن لیغ ده یار بولغان عدالت لیغ عمر دور

*Gözdüğü zaman inanan Ebûbekr-i Siddik'tiz.
Üstün olup dayanan Ebûbekr-i Siddik'tiz.
İkincisi dost olan adaletli Ömezdiz.
Müminlikte dost olan adaletli Ömezdiz.*

*Көрген бойда иман еткен Әбу Бәкір Садық
Асқан болып шыдаған Әбу Бәкір Садық
Екіншісі дос болған әділетті Омар
Мүминдікте дос болған әділетті Омар*

*Поверивший без сомнения, Абу Бакр Сиддик.
Ложь от истины отличающий, Абу Бакр Сиддик.
Друг второй - справедливый Умар.
Единовец справедливый Умар.*

*Abu Bakr al-Siddiq is the one who believes when he observes
Abu Bakr al-Siddiq is the one who endures while he precedes
The second friend is Omar who is Just
Omar the Just is the one who is the friend in faith*

Üçüncü dostı yâr bolgan Osmân-ı bâ hayâdur
Her nefesde yâr bolgan Osman-ı bâ hayâdur
Törtüncüsi yâr bolgan şîr-i Hudâ Ali'dür
Hem mi'râcda yâr bolgan şîr-i Hudâ Ali'dür

او چو نجي دوستي يار بولغان عثمان باحيادور
هر نفس ده يار بولغان عثمان باحيادور
تورتونچى سى يار بولغان شير خدا على دور
هم معراجده يار بولغان شير خدا على دور

Üçüncüsü dost olan hayâ sahibi (utangaç) Osman'dız,
Her nefeste yâr olan hayâ sahibi Osman'dız.
Dördüncüsü dost olan Allah azslanı Ali'diz,
Hem mîrâcda dost olan Allah azslanı Ali'diz.

Үчүнчүсү дос болган ыяң минезді Осман
Әр уақытта дос болган ыяң минезді Осман
Төртүнчүсү достардан Алла арыстаны Али
Ғәм миғражда дос болган Алла арыстаны Али

Третий друг - учтивый Осман.
В каждом деле помощник учтивый Осман.
Четвертый друг - Божий лев Али,
И после Вознесения друг, Божий лев Али.

The third friend is Uthman the Modest
Uthman the Modest is a friend in every single breath
The fourth friend is Ali, the lion of Allah
Ali, the lion of Allah, is the friend during the Ascension.

Kayda körseñ köñli sinuk merhem bolgı
Andag mazlum yolda kalsa hemdem bolgı
Ruz-i mahşer dergâhıga mahrem bolgı
Mâ vü menlik halayıkdan kaçtım mena

قىده كورسك كوئىلى سىنوك مرهم بولغىل
انداغ مظلوم يولده قالسه همدم بولغىل
روز محشر دكاھى كا محرم بولغىل
ما و من ليك خلايقدن قاشتيم منا

Netde görseñ gönli kızık, mezhem ol
Öyle mazlum yolda kalsa, yoldaş ol
Mahşer günü dergâhına yakın ol
Ben-benlik güden (kibizli) kişilerden kaçtım ben işte.

Қайдан көрсең көңлі сынық жәрдемші бол
Көңілізді жолда көрсең жолдасы бол
Махшар күні мешітіңе жақын бол
Осылайша менмендерден қаштым мен міне

Если увидишь измученную душу - будь для него лекарством,
Если на пути встретишь угнетенного - стань его попутчиком,
Будь близок к обителю в день Страшного Суда.
Ялут я избежал надменного народа.

Wherever you see someone with broken heart, fix his wounds
If the oppressed becomes stranded on his way, be a companion to him
Be near to your convent on Judgment Day
I avoided the arrogant, selfish people.

Garîb, fakîr, yetîmlerni Resûl sordı
Uşal tûni mî'râc çıkıp didâr kördi
Kaytıp tüşüp garîb fakîr hâlin sordı
Garîblerni izin izlep tüştüm menâ

غریب فقیر یتیم لارنی رسول سوردی
اوشال تونی معراج چقیب دیدار کوردی
قایتیب توشوب غریب فقیر حالین سوردی
غریب لارنی ایرین ایرلاب توشتوم منا

*Gazip, fakir, yetimlezi Resul sordu.
O gece mîrâca çıkıp Hakk cemalini gözdü.
Gezi gelip indiğinde fakirlerin hâlini sordu.
Gaziplerin izini izleyip indim ben işte.*

*Ғаріп, кедей, жетім халін сұраған пайғамбар
Сол түні Мұғраж етіп Дидар көрген пайғамбар
Кері қайтып кедейлердің қамын сұраған пайғамбар
Ғаріптердің ізін қуып жер астына түстім мен міне.*

*Пророк заботился о скитальцах, бедняках и сиротах.
Вознесясь на небеса, воистину узнал он о мира красотах.
Вернувшись обратно, он о бедных спросил.
Я же с их разрешения участь их разделил.*

*Allah's Messenger asked about the poor, the helpless, and the orphans
On that night, he ascended to the heavens and saw Allah's beauty
When he returned, he asked about the state of the poor
I descended searching for the traces of the helpless.*

Sünnet ermiş kâfir bolsa berme âzâr
Könli kattıg dil-âzârdın Hudâ bizâr
Allah hakkı andag kulga Siccîn tayyar
Dânâlardın eşitip bu söz aydım menâ

سنت ایریش کافر بولسه بیرمه آزار
کونخلی قلیغ دل آزار دین خدا بیزار
الله حقى آنداغ قل غه سحین طیار
دانالاردین ایشیب بوسوز ایدیم منا

*Sünnet imiş, kâfir de olsa, verme zarar (incitme).
Gönlü katı, gönül inciticiden Allah şikâyetçi;
Allah şahit, öyle kula Siccîn (Cehennem) hazır.
Bilgeleerden işitip bu sözü söyledim ben işte.*

*Сүннет екен кәпір де болса берме азар
Көңлі қатаң, діл азардан Құдай безер
Құдай ақы ондай құлға тозақ даяр
Даналардан естіген бұл сөзді айтып тұрмын мен міне*

*Сунна гласит: «Глустъ и неверный - не навреди!»
Эй, бездушный, у Аллаха на жестокость запреты!
Аллах свидетель, тирану дорога в ад впереди.
Знания эти - мудрецов и старцев заветы.*

*Do not harm anybody even if he is an unbeliever, which is the custom of the Prophet,
Even Allah complains about the cold-hearted and the breakers of hearts
For whom Sijjin (Hell) is ready, as Allah is the witness
I narrated these words having heard them from the wise.*

اسی کو نکل قیدیں کناہر کز پشمان بولمادیںک
صوفی میں دیب لاف اور وب طالب جانان بولمادیںک
حیف عمرو نک اوتی بیر خطہ کریان بولمادیںک
صوفی نقش بولدو نک ولی ہر کز مسلمان بولمادیںک

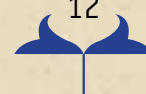
Ey gönül kıldın günâh, hergiz püşeymân bolmadın
Sûfî men dep lâf urup tâlib-i cânân bolmadın
Hayf ömrün ötti bir lahza giryân bolmadın
Sûfî-nakş boldun velî hergiz müselmân bolmadın

*Ey gönül! Günah işledin, aslâ pişman olmadın,
Ben sûfiyim diye konuştun ama Allah'ı azamadın,
Vah, ömrün geçti, biz an bile ağlamadın,
Gözünüze sûfi gibi oldun ama aslâ Müslüman olmadın.*

*Әй көңіл қылдың күнә, әйтсе де тіпті өкінбедің
Сопымын деп айттың, бірақ Алланы іздемедің
Қап, өтті өмір бір жас тамбай
Сопыдай боп көріндің, әйтсе де мұсылман болмадың*

*Эй, душа! Ты, согрешив, несколько об этом не пожалела.
«Я суфий», - кричала, но Аллаха познать ничуть не спешила. (но не искала)
Жизнь пролетела, а ты даже ни разу не пожалела, (не плакала)
С виду ты суфий, но мусульманином так и не стала!*

*O heart! You have sinned but never regretted
You have said that you ate a Sufi, but never searched for Allah
Alas! Your life has passed you by but you have cried not even a moment
You have appeared to be a Sufi but never become a real Muslim.*

بیادیلار ملالار انا الحق نی معنی سین
قال اعلی کا حال علمین حق کورمدی مناسب
روایت لاریتیددی حالین آنی بیادی
منصور دیک اولیانی قویدیلار دارغہ آسیب

Bilmediler mollâlar "Ene'l-Hak"nı ma'nâsın
Kâl ehline hâl ilmin Hak körmedi münâsib
Rivâyetler bitildi hâlin anı bilmedi
Mansûr dek evliyânı koydular dârğa asıp

*Mollâlar "Ene'l-Hak" ifâdesinin manasını anlamadılar,
Hak Teâlâ, zâhîr ehline manevî hâletini anlamayı nasip etmedi.
Rivâyetler yazıldı, kimse onun hâlini anlamadı,
Mansûz (Hallâc) gibi veliyi dâr ağacında astılar.*

*Білген жоқ қой молдалар «Әнә'л-Хақтың» мәнісін
Хақ тағала захири ілім әһліне рухани хәлді түсінуді нәсіп етпеді
Риваяттар жазылды, сонда да ешкім түсінбеді
Мансур Халладж секілді құрметті бір уәлиді дар ағашқа олар асыпты*

*Выражения «Ана-л-Хакк» (Я есть Истина) люди не смогли понять.
Всевишний этого им не позволил.
Трактатов написанных смысл не разобрать.
А такой святой, как Мансур, казнен был.*

*Mullas have not understood the real meaning of "Ana al-Haqq."
Truth the Almighty has not blessed the people of speech and appearance
with an understanding of the spiritual states.
Stories were written, nobody understood his state.
They hung at the gallows a friend of Allah like Hallaj al-Mansur.*

Âlimmen dep kitab okur ma'nâ okmaz
Köp âyetniň ma'nâsını hergiz bilmes
Tekebbür men-menlikni dîni tutmas
Âlim irmes, câhil turur dostlarım a

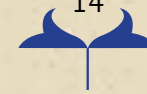
عالم مين ديب كتاب او قور معنى او قاس
كوب آيت نينك معنى سيني هر كز بيلماس
تكبر من من ليكني ديني توتاس
عالم ايرماس جاہل تورور دوستلار ما

"Ben âlimim" deyip kitap okuz ama mana (maneviyat) okumaz,
Bizçok âyetin anlamını bilmez,
Kibir ve bencilliği dine uymaz,
Âlim değil, câhildiz o, ey dostlatım.

Җалым.мын деп оқиды, мәнісине қарамай
Көп аяттың мағынасын бірақ білмес
Мен.мендік пен тәкаппарлық діннен болмас
Җалым емес, надандық ол, әй достарым

Себя ученым называя, текст читает, но его смыслу внимания не уделяет.
Значения многих аятов он не знает.
Высокомерие и эгоизм не соответствуют религии -
Он не ученый, он невежда, друзья мои.

He says, "I am a scholar," and reads books, but does not read spirituality
He does not know the meaning of many verses
His arrogance and egoism do not conform to the religion
My dear friends! He is not a scholar, but rather an ignoramus

İrâdetsiz icâzetsiz müşid bolmas
Tarikatniň yollarını hergiz bilmes
Mübtedi'dür iradetge lâýık irmes
Andaglardın yırag yırag kaçmak kirek

ارادت سیر اجازت سیر مرشد بولماس
طریقہ نیک یول لارینی هر كز بيلماس
بتدع دور ارادت کالایق ایرماس
آنداغ لار دین یراغ یراغ قاحاق کیراک

Müşid olmadan, icâzet almadan müşid olunmaz,
Bu kişiler tarikatın yollarını aslâ bilmez,
Bid'atçılar, kendisine bağlanmaya lâıık değildir,
Bu tür kişilerden uzak uzak kaçmak gerek.

Мурид болмай, ижазат (бата) алынбай мурид болмас,
Бұл кісілер тариқат жолын тіпті білмес,
Бидғатшы ол, муриттіке лайық емес,
Мұндайлардан алысқа қашу керек.

Не побывав муридом, не получив разрешение, нельзя муридом стать.
Не понимать этого значит принципов тариката не знать.
Бид'иты не достойны того, чтобы слушали их.
Аккуратным нужно быть и остерегаться людей таких.

Without being a disciple and receiving a certificate, one cannot be a Sufi master
Those people shall never know the ways of the Sufi order
They are innovators and do not deserve to be adhered to
It is necessary to flee from them.

Bişek bilin bu dünyâ barça halkdın öter a
İnanmagıl malınga bir kün koldın keter a
Ata ana karındaş kayan ketti fikir kıl
Tört ayaglıg çubın at bir kün senge yeter a

بیشک بیلنک بونیا برچه خلقدین اوتارا
اینا نکمیل بالینکابر کون قولدین کیتارا
آتما آناقرینداش قیان کیتی فکر قیل
تورت آیاغلیغ چوبین آطبر کون سکایتارا

Şüphesiz bilin bu dünya bütüin halktan geçez ha!
Güvenme hiç malına biz gün elden gider ha!
Baba, ana, kazdeşlez nezeze gitti, düşüin,
Dört ayaklı tahta at (yani tabut), biz gün sana yetez ha!

Шүбәсіз билип қойыңыз бұл дүние елден өтер ай
Сенбегін еш мал шүмкіңе, бір күні ол да қолдан кетер ай
Ата ана қарындас, қайда кетті бір ойлан
Төрт аяқты тақтамай ат, саған да бір күні жетер ай

Без сомнения знай, что все на свете смертны,
Нужно добро не стремись: оно также бренно.
Однажды подумай, куда ушли родственники твои.
Так и ты в один день с гробом останешься один.

See! You should know that this world passes all people by
Do not trust your wealth. See! You will lose it one day,
Think! Where did your father, mother, siblings go?
See! The four legged wooden horse (or coffin) will suffice you one day.

Ey dostlarım ölsem men bilmem ki hâlim ne bolur
Gürge kirip yatsam men bilmem ki hâlim ne bolur
İltip lahidge koysalar arkaga bakmay yansalar
Sorug suâlim sorsalar bilmem ki hâlim ne bolur

Ey kul Ahmed sen bu kün kılğıl ibâdet tün ü kün
Dimegil ömrümdür uzun bilmem ki hâlim ne bolur

ای دوستلاریم اولسام مین بیلیم که حالیم نه بولور
کور که کیریب یاتسام مین بیلیم که حالم نه بولور
ایلتیب سحرکا قویسه لار ارقدغه باقمای یانسه لار
سوروغ سؤالیم سورسه لار بلام که حالیم نه بولور

ای قول احمد سین بوکون قیلغیل عبادت تون کون
دیاکیل عروم دور اوزون بیلیم که حالیم نه بولور

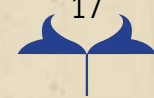
Ey dostlarım ölsem ben, bilmem ki hâlim nice olur,
Mezaza girip yatsam, bilmem ki hâlim nice olur.
Götüüip mezaza koysalar, arkaya bakmadan dönüp gitseler,
Soru suâlim sorsalar, bilmem ki hâlim nice olur.
Ey kul Ahmed sen bugün, gece gündüz ibâdet et,
Ömrüm uzun deme, bilmem ki hâlim nice olur.

Әй достарым өлсем мен, білмеймін халім не болар
Көрге кіріп жатсам мен, білмеймін халім не болар
Апарып мені мазарға, артқа қарамай кеткенде олар
Сұрақ сауал сұраса білмеймін халім не болар
Әй Құлы Ахметтің сен бүгін ет гибадат күні-түні
Өмірім ұзақ деп айтпа, білмеймін халім не болар

Друзья мои, я не знаю, что со мной будет, когда я умру.
Я лягу в могилу, и что со мной будет, я не знаю.
В могилу положат меня и, не обернувшись, уйдут,
Вы меня спросите, но отвечу я: что со мной будет, не знаю.
Смертный Ахмед Ходжа, молись день и ночь!
Не говори, что много времени впереди - что с нами будет, не знаем.

My friends! When I die, what shall happen to me?
When I enter a grave, what shall happen to me?
When they take me to the grave and return without looking behind
When they question me, I do not know what shall happen to me.
O Slave Ahmed! Worship now day and night,
Do not say my life is long. I do not know what shall happen to me.

Hû halkası kuruldu ey dervişler kelinler
Hak sofrası yayıldı andın ülüş alınlar
Kâl ilmini okuban hâl ilmige yetiban
Yokluk içre yatıban barlıklardın alınlar

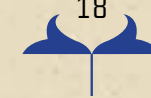
هوحلقه سی قورولدی ای درویشلار کیلینک لار
حق سفره سی یایلدی آذین اولوش آکینک لار
قال علمنی اوقوبان حال علمی کایتیبان
یوقلوق ایچره یاتیبان بارلیق لار دین آکینک لار

Qû zikrinin halkası kuruldu, ey derişler geliniz,
Hak sořzası açılıp yayıldı, ondan nasip alınız.
Zâhizî ilmi okuyarak manevî ilme ulaşarak
Benlikten geçip yokluğa ulaşarak manevî varlık kazanınız.

«Ху» алқасы қурылды, ей дәрүіштер келіңдер,
Хақ дастархан жайылды, нәсібіңді алыңдар,
Захири ілімді үйреніп, рухани ілім жетілідір
Жоқшылықтың ішінен рухани азық алыңдар

Ху! Дервиши, в круг зикра войдем,
Готовые для нас яства божественные вкусим.
Мир материальный изучая, духовный мир поймем!
Избавляясь от личностного, пути Аллаха изучим!

O dervishes! Come and join! The circle of remembrance of Allah has been established,
The table of Allah has been laid, benefit from it,
By studying the external sciences, by achieving the internal sciences
By passing from the ego, by reaching the non-existence. Acquire the spiritual existence.

Ne hoş tatlık Hak yâdi seher vakti bolganda
Baldın süçük Hû atı seher vakti bolganda
Seher vakti turganlar cânın fedâ kılganlar
Aşk otıda köygenler seher vakti bolganda

نه خوش تاتلیق حق یادی سحروقتی بولغانده
بالدین سچوک هو آتی سحروقتی بولغانده
سحروقتی تورغانلار جانین فدا قیلغانلار
عشق اوتیده کویکانلار سحروقتی بولغانده

Seher vakti olunca Hak Teâlâ'yı zikretmek ne tatlıdır,
Seher vakti Qû diye zikretmek baldan daha tatlıdır.
Seher vakti (yatağından) kalkanlar, canını (rahatını) fedâ edenler,
İlâhî aşk ateşiyle yanarlar, seher vakti olunca.

Чедеген керемет нұр жауды, таң сәресі атқанда
Балдан да тәтті "Ху" зікірі таң сәресі атқанда.
Таң сәресі тұрғандар, жанын пида қылғандар,
Ғашық отына күйеді таң сәресі атқанда

Ha zare radение совершать как прекрасно!
Дервишей призывать на рассвете слаще меда!
Праведники, встающие на рассвете, жертвуют своим покоем, но
Пылают они божественной любовью. Это правда.

How wonderful the remembrance of Allah the Almighty becomes at dawn,
It is sweeter than honey to remember Allah by saying "Qû",
Those who wake up at dawn, those who sacrifice their lives (comfort)
Are burned by the fire of love at dawn.

Âsî câfî kulun keldi dergâhına
Kolum tutup yolga salgıl ente'l-Hâdî
Erklik kâdir yıǵlap keldim bârgâhına
Kolum tutup yolga salgıl ente'l-Hâdî

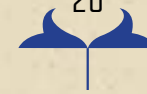
İsyankâz ve zâlim kulun kapına geldi,
Elimi tutup doğzu yola ilet, hidâyet edici sensin.
Güçlü ve kâdir olan Allahım, ağlayıp geldim katına,
Elimi tut, doğzu yola ilet, hidâyet edici sensin.

Сотқар зәлім қыың түр алдыңда
Қолынан ұстап дұрыс жолға салар сенсің
Күдіретті Ұлы Аллаһым жылап тұрмын алдыңда
Қолынан ұстап дұрыс жолға салар өзіңсің

Мятежник и тиран возле двери раба твоего.
Возьми меня за руку, укажи истинный путь!
Всемогущий и Вселогущий Аллах, плача обращаюсь к тебе,
Возьми меня за руку, укажи истинный путь!

Your disobedient and cruel slave has come to Your gate,
Hold my hand, lead me to the straight path. You are the Guide,
O Omnipotent and All-Powerful Allah! I came to Your presence
Hold my hand, lead me to the straight path. You are the Guide.

عاصی جانی قلوئک کیدی درگاهت کا
قولوم توتوب یولغہ ساکلیل انت الہادی
ایرک لیک قادر یغلاب کیدیم بارگاهت کا
قولوم توتوب یولغہ ساکلیل انت الہادی

Günâhım bara bara hadden aştı
Kıyâmet kün meni şermende kılma
Başım yastukda ve canım kiterde
Tenim barıp lahid içre yatar da

Sırât atlık güzergâhdın öterde
Kıyâmet kün meni şermende kılma

Günahım azta azta sınırı geçti, çoğaldı.
Kıyâmet günü beni mahcup etme Allah'im.
Başım yastıkta (ölüm döşğinde), canım çıkarken
Cesedim mezar içinde yatazken
Sırât isimli köprüden geçerken
Kıyâmet günü beni utandıрма Allah'im.

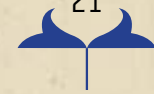
Қуналарым бара бара шектен шықты
Қиямет күні мені қаһарыңа қиыратпа Аллаһым
Жатырмын жаным шығып барады
Тәнім мазар ішінде жатады
Сират көпірінен өтерде
Қиямет күні мені қаһарыңа қиыратпа Аллаһым

Число моих грехов бесстыдно велико!
Не пристыди меня, Всевишний, в день Страшного Суда.
Когда на смертном ложе моя душа уйдет,
Тело мое - в могиле,
Я же - на мосту Сират.
Не пристыди меня, Всевишний, в день Страшного Суда!

My sins increased and increased and exceeded the limits,
Deaz Allah! Please do not make me ashamed on Judgment Day
When my head is on the pillow about to give my last breath
When my body is lying in the grave,
When passing over the bridge called sirat
Deaz Allah! Please do not make me ashamed on Judgment Day

کناہم بارہ بارہ حدین آشتی
قیامت کون منی شرمندہ قیلہ
باشیم یاستوقدہ وجانیم کیتردہ
تیم باریب سدا پچرہ یاردہ
صراط اتلیق کزار کاہدین اوتاردہ
قیامت کون منی شرمندہ قیلہ

Hoş kudretlig Perverdigâr Bir u Barım
Kolum tutup yolga salgıl "Ente'l-Hâdî"
Zâtı ulug Rahmân igem hem Cebbâr'ım
Kolum tutup yolga salgıl "Ente'l-Hâdî"

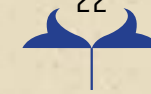
خوش قدر تليغ پروردگار سیر و باریم
قولوم توتوب یولغا ساکلیل انت الهادی
ذاتی اولوغ رحمن ای کام هم جباریم
قولوم توتوب یولغا ساکلیل انت الهادی

Hoş kudretli yaratıcım, Biz ve Vaz'ım,
Elimi tutup doğzu yola ilet, hidâyet edici sensin,
Zâtı yüce Rahmân Rabbim, hem Cebbâz'ım,
Elimi tutup doğzu yola ilet, hidâyet edici sensin.

Қош қүдіретті жаратушым, Жалғыз Барым
Қолымнан ұстап сап тура жолыңа, Сен хидаят етушісің
Заты Ұлы Раһман Раббім, һәм Жаппарым
Қолымнан ұстап сап тура жолыңа, Сен хидаят етушісің

Всевишний Творец, единый и сущий!
Возьми меня за руку, укажи истинный путь!
Господь Всемилосливый и Всемогущий,
Возьми меня за руку, укажи истинный путь!

My Good All-Powerful Creator, Who exists and is One,
Hold my hand, lead me to the straight path. You are the Guide,
My dear Exalted, All-Compassionate Lord, Who is the Irresistible,
Hold my hand, lead me to the straight path. You are the Guide.

Ente'l-Hâdî ente'l-Hak'nı zikri dilde
Bilmes nâdân zikrin ayıtb zâhir tilde
Men men digen şeyh-i zamân âb u gilde
Kolum tutup yolga salgıl ente'l-Hâdî

انت الهادی انت الحق فی ذکرى دلده
بىلاس نادان ذکرین ایتیب ظاهر تیلده
مین مین دیکان شیخ زمان آب و گیلده
قولوم توتوب یولغا ساکلیل انت الهادی

"Ente'l-Ħlâdî ente'l-Ħlak" zikri kalptediz,
Câhillêz dil ile zikzedez ama ne dediğini bilmez,
Ben ben deyip kibizlenen zamâne şeyhi bedende kalız,
Elimi tutup doğzu yola ulaştız, hidâyet edici sensin.

"Әнтәл һади, әнтәл Һақ" зікрі ділде
Білімес надандар зікр айтар захир тілде
Менмендеген уақытта шейхтің тек тәні қалар
Қолымнан ұстап сап тура жолыңа, Сен хидаят етушісің

Глубокое выражение «Антал-Хади, Антал-Хақ»
Чевежды говорят, не задумываясь о смысле.
Возгордившиеся шейхи превратятся лишь в прах,
Помоги и укажи мне истинный путь, Всевишний.

"Anta al-Ħlâdî Anta al-Ħlaq" is a remembrance in the heart,
The ignorant remember Allah with their tongue but do not know what they say
Today's Sufi master who boasts by saying "I", "I" remains in a body of water and dust
Hold my hand, lead me to the straight path. You are the Guide.

Ente'l-Hâdî ente'l-Hak'nı zikri ulug
Hak zikrini vird eylegen körli sinug
Vird eylemey şeyh-men dise câyi tamug
Kolum tutub yolga salgıl ente'l-Hâdî

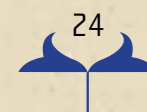
انت الهادی انت الحق فی ذکرى اولوغ
حق ذکرینی وردایلاکان کونخلی سوغ
وردایلامای شیخ مین دیسه جایی تموغ
قولوم توتوب یولغہ ساکلیل انت الهادی

"Ente'l-Hâdî ente'l-Hak" büyük bir zikirdir,
Hak zikrini vird eyleyenin gönlü kızık (mütevâzı) olur,
Vird eylemeyip "ben şeyhim" dese, yeri Cehennemdir,
Elimi tutup doğru yola ulaştı, hidâyet edici sensin.

«Энтәл хади, әнтәл Хақ» зикрі uly
Хақ зикрді салғанның көңлі муңды
Вирд етпеген "шейхпын"десе жері тозақ
Қолынан ұстап сал тура жолыңа, Сен хидаят етушісің.

«Антал-Хади, Антал-Хақ» - великое выражение!
Душа его произносящего очищается, без сомнения.
Плот же, кто его не произносит - пусть и шейх, его место в аду.
Возьми меня за руку, Премудрый Всевышний. Тогда путь верный я найду.

"Anta al-Hâdî Anta al-Haqq" is a great remembrance
The one who constantly repeats the remembrance of Allah shall have a broken (modest) heart
If he does not remember and say I am "a Sufi master," Hell will be his dwelling
Hold my hand, lead me to the straight path. You are the Guide.

Râhat taşlap cân mihnetin hoşlagenler
Seherlerde cânın kaynap aşlagenler
Hây u heves mâ vü menni taşlagenler
Çin âşıkdur hergiz anı yalğanı yok

راحت تاشلاب جان محنتین خوشلاکانلار
سحرلارده جانین قیناب اشلاکانلار
های هوس ماو مین فی تاشلاکانلار
چین عاشق دور هرگز آنی یالغانی یوق

Rahatı bırakıp sıkıntıdan hoşlananlar,
Seherlerde can kaynatıp aş kılanlar,
Boş hevesler ve kibri terk edenler,
Gerçek âşiktir, aslâ onun yalanı yok.

Рахатынан бас тартып, муңаюды таңдағандар,
Тлаң сәреде өз жандарын қайнатып ас қылғандар,
Бос әуеспен менмендіктен бас тартқандар,
Шын махаббат осыларда, жалғаны жоқ.

Праведники, уютом и комфортом пожертвовавшие,
На рассвете питающиеся лишь пищей духовной,
Пустые желания и надменность прошедшие,
Совершенно честны и полны огня любовного.

Those who leave comfort and like hardship
Those who are enthused and get carried away at dawn
Those who leave empty whims and arrogance
Are the true lovers who never lie.

Aşk dardını bî-derdlerge ayıp bolmas
Bu yollarnı akbesi köp ötüp bolmas
Aşk gevherin her nâmerdge satıp bolmas
Bî-haberler aşk kadrini bilgeni yok

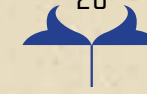
عشق در دینی بی درد لار کا ایستب بولماس
بویول لارنی عقبه سی کوب او توب بولماس
عشق کوهرین هر نامرد کا سائیب بولماس
بی خبر لار عشق قدرینی بیلکانی یوق

Aşk dardını dertsizleze demek olmaz,
Bu yollazın engeli çok, geçmek olmaz,
Aşk cevherini her nâmerde satmak olmaz,
Gâfilletden aşkın kıymetini bilen yoktur.

Ғашық дертін дертсізге айта алмас
Бұл жолдардың бөгелі көп, бітіп болмас,
Ғашық жауһарын әр кімдерге сату болмас
Бейхабардың ғашықтыққа кәдірі болмас

Не рассказать о любовных мучениях не страдавшему,
На любовном пути много препятствий - не пройти.
Бриллиант любви не продать ее не познавшему,
Невежды не знают ценности любви.

To those who are untroubled, it would not be appropriate to tell the pain of love
Obstacles on this path are many, it would be impossible to pass them
It would not be appropriate to sell the jewel of love to those who are vile
There is no one among the heedless who knows the true value of love.

Aşka tüştün otka tüştün köyüp öldün
Pervâne dek candın kiçip ahker boldun
Derdge toldun gamge toldun tilbe boldun
Aşk dardını sorsan hergiz dermanı yok

عشق توشتونک اوتقه توشتونک کو یوب اولدونک
پروانه دیک جان دین کیچیب اھکر بولدونک
درد کا تولدونک غم کا تولدونک تیلبه بولدونک
عشق در دینی سورساک هرگز درمانی یوق

Aşka düştün, ateşe düştün, yanıp öldün,
Kelebek gibi candan geçip kız ateş oldun,
Derdle doldun, gamla doldun, deli oldun,
Aşk dardını sorsan aslâ dermanı yok.

Махаббатқа түстің, отқа түстің күйіп өлдің
Көбелектей жаның шығып жанған оттай болдың
Дертке толдың, мұңға толдың, асау болдың
Махаббатқа еш сұрасаң еш дәрімені жоқ

Душа влюбленного, словно, в огне, сгорая, погибает,
Он как мотылек, попав в огонь, крылья опалает.
Влюбленный горем, грустью и печалью наполняется,
Но от любовной хандры никак не избавиться.

You fall in love, you fall into fire, you are burned, and die
Transcending life, you become an ember like a butterfly
Filled with pain and suffering, you become insane
If you ask about the pain of love, it, by no means, has a remedy.

Zâhid bolma âbid bolma âşık bolgıl
Mihnet tartıp aşk yolında sâdık bolgıl
Nefsni tîfip dergâhıga lâıyk bolgıl
Aşksızlarnı hem cânı yok îmânı yok

*Zâhid olma, âbid olma, âşık ol,
Mihnet çekip aşk yolunda sâdık ol,
Neşsi tepip Allah'ın huzuruna lâıyk ol,
Aşksızlarnı hem cânı yok, îmânı yok.*

*Диндар болма, тақуа болма, ғашық бол,
Қана болып, ғашықтықтың жолында садық бол,
Непсінді тийіп, Аллаһ жолына лайық бол,
Махаббатсызда жан да жоқ иман да жоқ.*

*Не будь отшельником, не будь набожным, будь влюбленным!
На жизненном пути, пережив тяготы, будь предан любви.
Преодолевая свои страсти, заслужи божественное спокойствие.
У любви нет личности и нет верования (религии).*

*Do not be an ascetic, do not be pious; be a lover,
Suffer and be faithful on the path of love,
Leave your inner self and be worthy of Allah's presence,
Those who are not a lover have neither love nor faith.*

زاهد بولمه عابد بولمه عاشق بولمکيل
مخت تارتيب عشق يولیده صادق بولمکيل
نفسنی تيفيب درگاهي غه لایق بولمکيل
عشق سیرلارنی هم جانی یوق ایمانی یوق

Uluğ kiçik yârânların edeb ketti
Kız u za'îf civânların hayâ ketti
"el-Hayâü minel-îman" dep Resûl ayttı
Hayâsız kavm acâyibler boldı dostlar

*Büyük küçük yâzânlarдан edeb gitti
Kız ve zaıf gençlerden hayâ gitti
"Hayâ imandandır." diye Rasûl dedi
Hayâsız toplum biz acayip oldu dostlar*

*Улкен кіші достардан әдеп кеткен
Қыз және жігіт жастардан қят кеткен
"Қят Иманнан келеді" деп Расулымыз айтқан екен
Әдепсіз қауым бір ғажап болды достар*

*Перестали быть учтивыми друзья,
Скромной быть молодежь перестала...
«Скромность - признак веры», - пророка слова.
Наше общество ужасную вещь, бесстыдство, познало.*

*Manners are lost for our friends, young and old
Modesty is gone from the youth, boys and girls
"Modesty is from faith" said the Messenger
Community without manners has become so strange, O friends!*

اولوغ كچيك يارانلاردين ادب كيتتى
قنير و ضعيف جوانلاردين حيا كيتتى
الحياء من الايمان ديب رسول ايتى
حياسيز قوم عجيب لار بولدى دوستلار

Âkil irseñ garîblerni köñlin avla
Mustafâ dek ilni kizip yetim kavla
Dünya-perest nâ-cinslerdin boyun tavlâ
Boyun tavlâp deryâ bolup taştım menâ

*Âkıllı isen, gaziplerin gönlinü avla,
Mustafa gibi ili gezip yetim aza,
Dünyaya tapan soysuzlardan yüzünü çevir,
Yüz çevizerek derya olup taşım, ben işte.*

*Ақылың болса, ғәріптердің көңілін жаула
Мұстафадай жер кезіп жетім таула
Дүние қуған азғындардан мойын бұра
Мойын бұрап дәрия болып тастым мен мін*

*Если ты умён, сиротам помогай.
Как Мустафа странствуй в поисках сирот.
Что как бездушные ты не поступаешь,
За сострадательность благодарен будет тебе народ.*

*If you are smart, gain the hearts of the helpless,
Like Mustafa, travel the land and search for the orphans,
Avoid the ignoble who worship the world
Avoiding them, I have turned into a sea and flooded.*

عاقل ایرسئک غریب لارنی کو نخلین آوله
مصطفی دیک ایل نی کنزیرب یتیم کاوله
دنیا پرست نابخس لار دین بویون تاوله
بویون تاولاب دریا بولوب تاشتم منا

Garîb fakîr yetimlerni her kim sorar
Râzı bolur ol bendedin Perverdigâr
Ey bî-haber sen bir sebep özi asrar
Hak Mustafâ pendin iştip aydım menâ

*Gazip, fakir, yetimleri her kim sorar,
Razi olur o kulundan Allah Teâlâ.
Ey gafil, sen sebep ol, Allah onlari korus,
Hak Mustafa ogudunu isitip dedim ben ishte.*

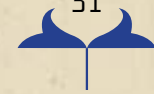
*Ғәріп пақыр жетімдердің жағдайын кім сұраса
Разы болар сол қымына Аллах Тағала
Ей аңғал досым сен бол сол себепші, Аллах Тағала қорғайды оларды
Хақ Мұстафа сөзін естіп айтып тұрмын мен міне*

*Пусть спросит любой, скажу, что Великий Аллах,
Сирот, бродяг, бедняков благословляет.
Эй, невежда, от тебя защищает он тех бедолаг.
Мустафы наставление тому поучает.*

*Whoever asks about the helpless, needy, and orphans,
With them Allah the Almighty becomes pleased,
O Heedless! Be the means, Allah the Almighty protects them,
Listening to Mustafa's advice, I delivered it (the message) to you.*

غریب فقیر یتیم لارنی هر کیم سورار
راضی بولور اول بنده دین پروردگار
ای بی خبر سن بیر سبب اوزی اسرار
حق مصطفی پن دین ایشیب ایدیم منا

Muhammed aydılar her kim yetimdür
Bilinler ol meni hâs ümmetimdür
Yetimni körseniz ağrıtmayızlar
Garibni körseniz dağ etmenizler

*Muhammed dedilez: "Qlez kim yetimdiz,
Biliniz, o benim has ümmetimdiz."
Yetimi görseniz, incitmeyiniz,
Gazibi görseniz, ağlatmayınız.*

*Мухаммед айтқан былай деп: "Кимде ким жетім болса,
Біліп қойыңыз ол менің нағыз ұмметім болады."
Жетім көрсеңіз ренжітпегің;
Ғәріпті көрсеңіз қалықтырмаңыз.*

*Это сказал Мухаммад: «Всякий сирота -
Мой истинный единоверец».
Увидите сироту - не обижайте!
Увидите бродягу - не причиняйте душевную боль!*

*Muhammad said, "Whoever is an orphan,
Know that they are special ones in my nation."
When you see the orphans, do not harm them.
When you see the helpless, do not keep them waiting.*

محمد ايدىلار هر كيم يتيم دور

بىلىنك لار اول مېنى خاص اتيم دور
يتيم نى كور سىنيز آغرىتمىسكىز لار
غريب نى كور سىنيز داغ اتمىسكىز لار

Tünler yatıp uyumas, tilâvetlig Muhammed
Garib birle yetimga mürüvvetlig Muhammed
Yoldın azgan gümrâhga hidâyetlig Muhammed
Mühim tüşse her kimge kiyâfetlig Muhammed

*Geceleri yatıp uyumas, tilâvetli Muhammed,
Gazip ile yetime mürüvvetli Muhammed,
Yoldan çıkan günahkâza hidâyetli Muhammed,
Muhtaç düşen herkeşe, kiyâyetli Muhammed.*

*Түні бойы көз ілмей таң атырған Мухаммед,
Ғәріп пенен жетімге жанашыр болған Мухаммед!
Жолда жолдан тайғандар тағылым көрген Мухаммед,
Зәру бол келген адамдар қайырым көрген Мухаммед!*

*В меру спящий, Коран от сердца читающий Мухаммад,
В отношении несчастных и сирот великодушный Мухаммад,
На грешников, сошедших с верного пути, рассерженный Мухаммад,
Пуждающихся потребности утешающий Мухаммад.*

*Chanting (the Holy Book), Muhammad stayed awake at nights.
For the helpless and the orphan, Muhammad was generous.
For those who went astray, Muhammad became a guide.
For all those who were in need, Muhammad was sufficient.*

تونلار ياتيب ايموس تلاوت ليغ محمد

غريب بىرلەيتيم غە مروت ليغ محمد

يولدين آزغان كمره غە ھدايت ليغ محمد

مهم توشسە هر كيمكا كفائت ليغ محمد

Tüni küni uhlamay Hû zikrini aytkanlar
Melâyikler hemrâhı Arş'ni üstide kördüm
Hayr u sehâ kılğanlar yetim köñlin alğanlar
Çehâr-yârlar hemrâhı Kevser lebinde kördüm

تونى كۈنى اۇھلاماى ھۇ ذكرىنى ايتقانلار
ملائىك لار ھمراھى عرشى اوستيده كوردوم
خير سخا قىلغانلار تيم كو نخلين آلغانلار
چار يارلار ھمراھى كوثر لىبنده كوردوم

Gece gündüz uyumadan Hû zikri söyleyenleri,
Meleklerin yoldaşı, Arş'ın üstünde gördüm.
Hayır, cömertlik eyleyen, yetim gönlü alanları,
Çehâz-yâzın (dört halîfenin) yoldaşı, Kevser başında gördüm.

Күні түні ұйқтамай "Ху" зікірін салғандарды
Періштенің жолдасы, Әл-Аршының үстінде көрдім
Қайырлы, жомарт, мейірімді болғандарды
Төрт Халифа жолдасы, Кәусәр бұлақ үстінде көрдім

И ночью и днем не спящие, к Алаху обращающиеся
Спутники ангелов. Я видел их на троне Алаха.
Щедрость и благо творящие, сиротам помогающие
Спутники халифов. Я видел их у берегов Каусара.

I saw those who stay awake day and night to chant "Hû"
As the companions of angels above the Throne
I saw those who show generosity and placate the orphan
As the companions of Çehâz-yâzın (the Four Caliphs) by the Kawthar fountain.

Ehl-i dünyâ halkımızda sehâvet yok
Pâdişâhlarda vezirlerde adâlet yok
Dervîşlerni duâsıda icâbet yok
Türlük belâ halk üstige yağdı dostlar

اھل دنيا خلقىمىزدە سخاوت يوق
پادشاھلار دە وزيرلار دە عدالت يوق
درويشلارنى دعا سىدە اجابت يوق
تۈرلۈك بلا خلىق اوستىغە ياغدى دوستلار

Dünya ehli halkımızda cömertlik yok,
Padişahlarda vezirlerde adâlet yok,
Dervişlerin duasının kabulü yok,
Türlük belâ halk üstüne yağdı dostlar.

Дүние әһлі халқымызда жомарттық жоқ
Патша мен үзiрлерде әділет жоқ
Дәрүіштердің тілегінің қабылы жоқ
Түрлі бәле халқымызға жауды достар

В этом мире среди людей нет щедрости,
А у визирей падишаха нет справедливости,
У молитв дервишей нет воплощения -
На головы народа свалились разные неприятности.

Our people of the world have no generosity
Sultans and viziers have no justice
Prayers of the dervishes are not accepted
Dear friends! Many a disaster befell the people.

Resûl aydı Sahâbeler behil bolun
Âhiretke ulanduk siz anuk bilin
Rûze tutun namaz okun zekât birin
Cehennem'din özni âzâd kılmak üçün

رسول ایدی صحابه لار بحیل بولونک
آخرتقه اولاندوق سیرانوق بیلینک
روزه توتونک نماز او تونک زکوٰۃ بیرینک
جهنمین اوزنی آزاد قیماق اوچون

Rasûl dedi: "Sahabelez, hakkınızı helal edin,
Âhirete yollandık siz iyi bilin,
Oruç tutun, namaz kılın, zekât verin,
Cehennem'den kendinizi kurtarmak için».

Расул айтқан: "Сахабалар, ақыңыз менде адал болсын"
Ақыретке жөнелдік, сіздер анық біліңіз
Ораза ұстап, намаз оқып, зекет беріңіз
Плозак отынан өзіңізді құтқару үшін".

Пророк сказал: «Подвизники, ближних своих простите!
Чтобы жить после смерти, посланы мы.
Соблюдайте пост, совершайте намаз, зякат раздавайте,
Спассти чтобы себя от адского пламени».

The Messenger said, "O Companions! Forgive your rights;
Know it well that we are on our way to the Hereafter;
Fast, perform your prayers, and give alms
In order to save yourselves from the Hell-fire."

Ba'zı kişi namâz kadrin kaçan bilür
Her namâzda îmân başdan tâze bolur
Salât dise gâfil başın burkâb uyur
Gâfillikdin ömrin yılge satar bolgay

بعضی کیشی نماز قدرین قاچان بیلور
هر نمازده ایمان باشدین تازه بولور
صلوة دسه غافل باشین بورکاب او یور
غافل لیت دین عمرین ییل کاساتار بولغای

Bazı kişiler namazın kıymetini nezedden biliz,
Her namazda iman baştan tazeleniz,
"Haydi namaza" denince gâfil kişi başını çevirip uyuz,
Gâfillikten ötürü ömrünü yele veriz, boşa geçiziz.

Кей кісілер намаз қадірін қайдан білсін,
Әр намазда иманың қиғейеді әу бастан,
"Кел намазға" дегенде аңғал кісі қықыға мойын бұрады,
Аңғалдығы былай тұрсын, өмірі босқа кетеді.

Некоторые люди не понимают намаза необходимости:
С каждой молитвой жизнь начинается с чистого листа.
Услышав призыв на намаз, лишь невежда не пробудится ото сна,
Он пускает свою жизнь на самотек из-за невежественности.

How do some people know the value of prayer?
Because, faith renews itself with every prayer,
The heedless man turns his head and sleeps when "come to the prayer" is announced
Because of heedlessness, he gives his life to the wind, he wastes it.

Bu yollarda hârlık-zârlık derkâr irmiş
 Tesbîh tehlîl rûze namâz bîkâr irmiş
 Yalgançıdın Hüdâ Resûl bîzâr irmiş
 Yalğan namâz riyâları taşlasam men

*Bu yollarda tevâzu, ağlama lâzım imiş,
 Tesbîh, tehlîl, ozuç, namaz kâz etmezmiş,
 Yalancıdan Allah, Rasul şikâyetçiymiş,
 Sahte namaz ve ziyâlatı bızaksam ben.*

*Бұл жолдарда шын пейілді көз жасы керек екен
 Тәсби, зікір, ораза, намаздың пайдалары аз екен
 Жалғаныштан Аллах, Расул шағымышы екен
 Жалған намаз бен рияқорлықтан құтылсам мен*

*В этом мире скромность и искренность познать нужно.
 Тасби́х и тахмил, пост и намаз - не ширма для верующего.
 Лжеца́м и лгуна́м нет оправдания ни перед Алла́хом, ни перед проро́ком!
 Брошу́-ка я притворный намаз и лицемерие.*

*On this path, one needs to cry and be modest
 Otherwise, sending blessings, saying praises, fasting and performing prayers are of no use
 Allah and His Messenger complain about the liar
 I should give up fake prayers and hypocrisy.*

Буйолларде харлиқ зарлиқ деркар ирмیش
 تسبیح تهلیل روزه نماز بیکار ویرمیش
 یالغانچیدین خدا رسول بیزار ویرمیش
 یالغان نماز ریالارنی تاشلاسام مین

Çın köñülde namâz kılğıl Hüdâ bilsün
 Halk içinde rüsvâ bolğıl âlem külsün
 Tufrak sıfat hârlık tartkıl nefsin ölsün
 Himmet birsen nefsim yığıp yığlasam men

*Gezcek gönülde namaz kıl ki Allah bilsin,
 Halk içinde rüsvâ ol ki âlem gülsün,
 Toprak gibi hoş gözün ki nefsin ölsün,
 Himmet etsen nefsimi yenip ağlasam ben.*

*Шын көңілімен намаз оқы Аллах білсін
 Халық ішінде масқара бол әлем күлсін
 Жерге кіпер қорлық көр нәпсің өлсін
 Ғиммет берсең нәпсінді жеңіп жыласам мен.*

*Искренне молись - пусть Аллах это знает,
 Будь пристыженным - пусть народ посмеется,
 Будь презренным как земля - пусть твое эго растает.
 Помоги мне, и слезы преодолевая, сознание мое божественным светом нальется.*

*Perform your prayer with a sincere heart so that Allah knows it
 Get yourself publicly disgraced so that people laugh at you
 Be humble like the earth so that your carnal self dies
 Help me so that I can beat my carnal self and cry.*

چىن كۆنل ده نماز قىلغىل خدا بىلسون
 خلق ايچىن ده رسوا بولغىل عالم كۆلسون
 تفرق صفت خارلىق تارتقىل نەفسك اولسون
 ھەمت بىرسىك نەفسىم يىغىپ يىغلاسام مەن

Rûze tutub namâz okub tevbe kılğan
Seher turub Allah teyu kulluk kılğan
Meşâyıhlar hidmetini tamâm kılğan
Andag kullar Hak didârın körer irmiş

روزه توتوب نماز او قوب توبه قیلغان
سحر توروب الله یو قولوق قیلغان
مشایخ لار خدمتی نی تمام قیلغان
آنداغ قول لار حق دیدارین کورار ایریش

Ozuç tutup namaz kılıp tevbe eyleyen,
Seherlerde kalkıp Allah diye kulluk eyleyen,
Meşâyıhın hizmetini tamam eyleyen,
Böyle kullar Hak cemâlini gözüz imiş.

Ораза ұстап, намаз оқып тәубе қылған
Сәресінде Аллаға құлдық қылған
Мейхтерге бұжытпай қызмет қылған
Осы құлдар Хақ Тағала дидарын көреді екен.

Те, кто с постом и молитвой по жизни идут,
С молитвы Аллаху рассвет начинают,
Кто шейхам служению себя посвящают,
Милость Всевышнего Аллаха познают.

Those who fast, perform prayers, and repent
Wake up at dawn, remember, and worship Allah
Serve their master and complete the path.
Such servants will see the beauty of Allah.

"El-Kezzâbu lâ ümmet" dedi bilin Muhammed
Yalğançılar kavmini ümmet dimes Muhammed
Toğrı yürgen kulını Haknı izlep yolını
Râst yürgen kulını ümmet digey Muhammed

الکذاب لا امتی دیدی بیلینک محمد
یالغانچی لار قومی نی امت دیمس محمد
توغری یورکان قولینی حقنی ایرلاب یولی نی
راست یورکان قولینی امت دیکای محمد

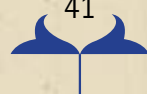
"Yalancılar ümmetim değildir" dedi, bilin Muhammed,
Yalancılar kavmine "ümmet" demez Muhammed.
Doğru giden kuluna, Hak'ın yolunu arayana,
Doğru yürüyen kullara "ümmet" diyecek Muhammed.

«Жалғанышлар үмметімен болмайды» деді, біліңдер Мұхаммед,
Жалғанышлар қауымына "үммет" демес Мұхаммед.
Тура жүрген қылына, Хақ жолын іздеуіңізге
Тура жүрген қылдарына «үммет» деген Мұхаммед.

«Лжецы не мои единовѣрцы» - Мухаммада слова.
Лжецов Мухаммад друзьями не называл.
Кого мысли чисты, об Аллахе болит кого голова,
Таких людей Мухаммад друзьями признал.

Know that "liars are not from my nation," said Muhammad.
Muhammad shall not address the lying people as "my nation."
Those who are righteous and search for the straight path,
Those who walk on the straight path, Muhammad will address them as "my nation".

Gâfillerge dñnyâ kerek âkılgerge ukbâ kerek
Vâizlerge minber kerek menge sen ok kereksen
Hoca Ahmed benim adım, gece gündüz yanar ateşim,
İkki cihânda ümidim menge sen ok kereksen

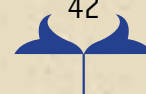
غافل لارکا دنیا کیراک عاقل لارغه عتبی کیراک
واعظ لارغه نبر کیراک ینکاسن اوق کرکسن
خواجہ احمد منم آتم تونی کونی ینار اوتم
ایکی جهانده امیدیم ینکاسن اوق کرکسن

Gâfillere dünya lâzım, âkıllılara âhizet lâzım,
Vâizlere minber lâzım, bana sadece sen lâzımsın (Allah'im).
Hoca Ahmed benim adım, gece gündüz yanar ateşim,
İki cihanda ümidim, bana sadece sen lâzımsın.

Аңғалдарға дүние керек, ақылы барларға ахирет керек,
Уағыздарға мінбер керек, ал маған тек Сен керексің Аллаһым.
Қожа Ахмет менің атым, күндіз түні шығар жаным
Екі дүниеде бар үмітім, маған тек Сен керексің Аллаһым.

Человеда.и нужен этот мир, мудрецам - мир после смерти,
Проповедника.и нужен минбар, мне же только ты (мой Аллах).
Меня зовут Ахмед Ходжа, и днем и ночью размышляю,
Надеюсь на твою любовь - мне нужен только ты.

The heedless people need this world, the smart ones need the hereafter
The preachers need a pulpit, but I only need You (O Allah)
My name is Khoja Ahmad. Day and night a fire burns in me
You are my hope in both worlds; You are the only thing that I need.

Teâlallah âşıklarga birdi aşkın
Şâkir bolup ortap yanıp küydüm mena
İkki âlem közlerimge haşhâş dâne
Körünmedi yalguz Hak'nı süydüm mena

تعالی اللہ عاشق لارکا سیردی عشقین
شاگر بولوب اورتاپ یانیب کویدوم منا
ایکی عالم کوزلاریمغه خشخاش دانہ
کوروندی یالغوز حقنی سویدوم منا

Allah Teâla âşıklara verdi aşkını
Şükreden olup tutuşup yandım ben işte.
İki âlem gözlerimde haşhaş tanesi (kadat bile)
Gözünmedi, yalnız Hak'ı sevdim ben işte.

Алла Тағала ғашықтарға берді махаббатын
Шүкір етіп тұтып жанып отырмын мен мінекей.
Екі дүние көздеріме көкнардың тұқымындай
Көрінбеді, тек Хақ Тағаланы сүйдім мен мінекей.

Всевышний любовью наградил влюбленного,
Вознося благодарности Аллаху, запалило мое нутро,
И все мирские желания - всего лишь маковое зернышко
В глазах моих. Всем сердцем возлюбил я Всевышнего.

Allah the Almighty bestowed His love on the lovers
Praising Him, I am burned and consumed with His love
Two worlds were not even as big as a poppy seed
Seen in my eyes, I have only loved the Truth.

"Kul Huvallah Sübhân Allah" din kamçısı
Rûze namâz tesbîh tehlîl Hak elçisi
Pîr-i mugân tâliblerni yol başçısı
Kolum tutup yolga salgıl "Ente'l-Hâdî"

قل هو الله سبحانه الله دين قمحي سى
روزه نماز تسبیح تهلیل حق ایلمچی سى
پیرمغان طالب لارنى يول باشچی سى
قولوم توتوب يولغا سالکىل انت الهادى

"Kul Huvallah, Sübhânallah" din kamçısı,
Ozuç, namaz, tespih, tehlîl Qakk elçisi,
Pîz-i kâmil tâliplezin yol başçısı (önderi),
Elimi tutup yola koy "Entel-Qâdî" (doğru yolu gösteren sensin).

«Кул хуваллах, Субхан Аллах» дин қамчысы
Ораза, намаз, тәспі, зікір Хақ елшісі
Пір кемелі талаптардың жол басшысы
Қолынан ұстап жол көрсетуші өзінсің

Выражение «Куф Аллах, Субханаллах» - верующего помощник,
Пост, намаз, тасбих и тахмилъ - Творца проводники.
Пир - праведника в действиях наставник.
Аллах, направь меня, молю, плача от тоски.

"Qul huwa Allah, Subhân Allah" are the stimulants of religion,
Fasting, Prayer, Praising, Saying La ilaha illa Allah are the messengers of the Almighty
The perfect master is the leader of the disciples
Hold my hand and guide me to the path, "Anta al-Qâdî" (You are the Guide).

Pîr-i mugân nazar kılşa bergey devâ
Hây u heves mâ vü menlik bolgay edâ
Andın sonra Şeytan la'în sendin cüdâ
Tar lahidde îmân birlen yattı bolgay

پیرمغان نظر قیلسه بیرکای دوا
های هوس ما و من لیک بولغای ادا
آندین سو نکره شیطان لعین سیندین جدا
تار لحدده ایمان برلان یاتی بولغای

Pîz-i kâmil nazar eylese vezîr devâ,
Yok oluz heves, kibiz ve hevâ,
Sonza lânetli Şeytan senden uzak oluz,
Daz kabizde iman ile yatış mümkün oluz.

Пір кәмілі назар қылса берер дауа
Көкірек, менменсінген шығар жоққа
Бұдан кейін лағынет Ыбіс тұрар сенен ызақ
Пар қабірде иманмен жату мүмкін болар

От глаза излечит мудрый пир,
В душе останутся лишь покой и мир.
Проклятый Майтан к тебе не приблизится.
В могиле спокойно лежать возможность появится.

If the spiritual master looks at a thing, he heals it.
Desires, whims, and arrogance disappears.
Then, the accursed Satan avoids you,
Thanks to faith, it will be possible to lie in the small grave.

On sekkiz mîñ âlemde hayrân bolgan âşıklar
Tapmay ma'sûk çerâğın sersân bolgan âşıklar
Her dem başı örkülüp közi halka tilmürüp
"Hû-Hû" tiyü çörgülüp giryân bolgan âşıklar

اون سیکز مینک عالمده حیران بولغان عاشقلار
تابامای معشوق چراغین سرسان بولغان عاشقلار
هر دم باشی اور کولوب کوزی حلقه تیلروب
هو هوتو جور کولوب کریان بولغان عاشقلار

On sekiz bin âlemde hayrân olan âşıklar,
Bulamayıp sevgilinin ışığını sezsem olan âşıklar,
Her an başı döñezek, gözü halka çevrilip,
"Hû-Hû" diye kavzulup giryân olan (ağlayan) âşıklar.

Он сегіз мың ғаламға қайран болған ғашықтар,
Таппай ғашық шырағын дел-сал болған ғашықтар,
Әрдайымы басы айналып, көзі елге телміріп,
«Ху-Ху» айта жалындап, көз жасын төккен ғашықтар.

В 18 тысячах мирах восторгающиеся влюбленные,
Не найдя света любимого, сходящие с ума влюбленные,
Всякий раз, обращаясь к народу,
«Ху, ху!», - через слезы произносящие влюбленные.

Lovers who are astonished in the eighteen thousand universes
Lovers who could not find the light of the beloved and got confused
Always feeling dizzy, turning their gaze to the people
Burned by the chant "Hu, Hu," lovers who cry.

Köyüp yanıp kül bolgan aşkıda bülbül bolgan
Kimni körse kul bolgan merdân bolgan âşıklar
Yol üstide hâk bolgan sîneleri çâk bolgan
Zikrin aytıp pâk bolgan nâlân bolgan âşıklar

کویوب یانوب کل بولغان عشقیده بلبل بولغان
کیمنی کورسه قول بولغان مردان بولغان عاشقلار
یول اوستیده خاک بولغان سینه لاری چاک بولغان
ذکرین ایتیب پاک بولغان نالان بولغان عاشقلار

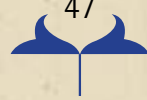
Tutusup yanıp kül olan, aşkıda bülbül olan,
Kimi görse kul olan, mert (yiğit) olan âşıklar,
Yol üstünde toprak olan, göğüsleri parçalanan,
Zikrini söyleyip temiz olan, ağlayıp inleyen âşıklar.

Күйіп жанып күл болған, махаббатта бұлбұл болған,
Кімді көрсе құл болған, мәрт болған ғашықтар,
Жол үстінде топырақ болған, кеуделері бөлшектеніп,
Зікір салып пәк болған, жылап- сықтаған ғашықтар.

Do nepla sgorayushie, v lyubvi rasцветayushie,
Skromnye, no otvazhnye vлюбленные.
Ob egoizme ne dумayushie, sobой жертвующие,
С чистой душой молящиеся, от слез стонущие влюбленные.

Lovers who are burned and turned into ashes, and become nightingales with Your love
Lovers who turn into brave slaves in the presence of anyone they meet
Lovers who become the dust on the path, who tear their hearts out
Lovers who remember You and purify themselves, lovers who cry and wail.

İzzet u ikrâm-ı Kur'ân'ı becâ keltürmesem
Bî-edeblik bî-ibâlig mendin ölse afv kıl
Hazretinde men kebi kulnı hatâsı köp irür
Rû siyâhlık her hatâlar mendin ölse afv kıl

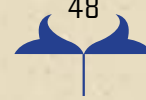
غزت اکرام قرآن فی بجا کیلتور مسام
بی ادب لیک بی ابالیغ یندین اوتسه عفو قیل
حضرتینده من کبی قولنی خطاسی کوب ایرور
روسیاه لیک هر خطالار یندین اوتسه عفو قیل

Kur'ân'ın izzet ve ikzamını yezine getizemesem,
Edepsizlik, akılsızlık benden vukû bulsa, affeyle!
Huzûrunda benim gibi kulun hatası çoktuz,
Yüz kazası hez ne hatalar benden olduysa affeyle!

Құранның ізетімен мен құрметін білдірмесем
Әдепсіздік, ақылсыздық менен кетсе гафу сұраймын
Құзырыңда мендей құлдың қатесі көп болар
Үлкен қателер менен кетсе гафу сұраймын

Если я когда-либо не жил с Кораном в соответствии,
Мои невоспитанность и глупость прости.
В этом мире у тысяч людей как у меня грехи.
В сотнях земель все, что я неправильно сделал - прости!

If I am not able to fulfill the blessings of the Qur'an,
If bad manners and foolishness derive from me, please forgive me
A servant like me has many mistakes in Your presence
Whatever mistakes and shameful acts I have committed, please forgive me.

Behişt düzah talaşur talaşmakda beyân bar
Dûzah aytur "Men artuk, mende Fir'avn Hâmân bar"
Behişt aytur "Ne dırsın, sözni bilmey aytursın
Sende Fir'avun bolsa mende Yûsuf Ken'ân bar"

بہشت دوزخ تلاشور تلاشمقده بیان بار
دوزخ ایتور من آرتوق منده فرعون ہامان بار
بہشت ایتور نہ دیر سین سؤزنی بیلامی ایتور سین
سینده فرعون بولسه منده یوسف کنعان بار

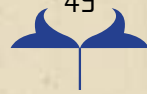
Cennet cehennem çekişiz, çekişmekte beyan var,
Cehennem der: "Ben üstünüm, bende Fir'avn, Hâmân var."
Cennet der ki: "Ne dırsın, sözü bilmez söyleysin,
Sende Fir'avun varsa, bende Yûsuf Ken'ân var."

Лейиш тозақ таласар, таласуда не мән бар
Тозақ айтар: "Мен қүшті, Ферғауын, Хаман менде бар"
Лейиш айтар: "Не деп тұрсың, білмей айту жөн болмас,
Сенде болса Ферғауын, Жүсіп, Ханаан менде бар"

Друг с другом ругаются Ад и Рай.
Ад говорит: «Я важнее: со мной и фараон, и Хаман!»
«Что бы ты ни сказал, все не так», - отвечает Рай, -
«Пусть с тобой фараон, со мной же Йусуф Кенан».

Hell and Paradise argue, there is a declazation in the argument,
Hell says, "I am superior for I host the Phazaoh Hâman"
Paradise says, "What are you saying? You do not know what you say
If you have the Phazaoh, I host Joseph of Canaan."

Dûzah aytur "Men artuk, bahîl kullar mende bar
Bahîllerniñ boynıda otlug zencîr kişen bar"
Behîşt aytur "Men artuk peygamberler mende bar
Peygamberler aldıda Kevser hûr u gilmân bar"

دوزخ ایتور من آرتوق نجیل قول لار منده بار
نجیل لارنی بوینی ده او تلوغ زنجیر کشان بار
بهشت ایتور من آرتوق پیغمبرلار منده بار
پیغمبرلار آلدیده کوثر حور و غلمان بار

Cehennem deŕ: "Ben üstiün, cimzi kullar bende vaŕ,
Cimzilezin boynunda ateşli zincir kelepce vaŕ."
Cennet deŕ ki: "Ben üstiün, peygamberler bende vaŕ,
Peygamberler öniünde Kevser, hûzi, gılman vaŕ."

Плозақ айтар: "Мен қимті, менде сараң қындар бар
Сараңдардың мойнында отты шынжыр кісен бар"
Пейіш айтар сол кезде: "Мен қимті, Тайғамбарлар менде бар
Тайғамбарлар алдында кәусәр суы, хор қыздары, ғылман бар"

Ад говорит: «Я важнее: со мной жадины и сквердяи.
Вокруг шеи у них сплетены горящие цепи».
На что Рай отвечает: «У меня же пророки
Сидят пред рекой Каусар, юноши и гурии».

Hell says "I am superior for I host the stingy servants;
The stingy have burning collars of iron chains around their necks."
Paradise says, "I am superior for I host the prophets
Before the prophets is the fountain of Kawthar, male and female servants."

Dûzah aytur "Men artuk tersâ, cuhûd mende bar
Cuhûd tersâ aldıda türlük azâb-sûzân bar"
Behîşt aytur "Men artuk, mü'min kullar mende bar
Mü'minlerni aldıda türlük ni'met-elvân bar"

دوزخ ایتور من آرتوق ترسا جهود منده بار
جهود ترسا آلدیده تور لوک عذاب سوزان بار
بهشت ایتور من آرتوق مؤمن قول لار منده بار
مؤمن لارنی آلدیده تور لوک نعمت الوان بار

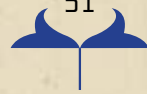
Cehennem deŕ: "Ben üstiün, Hıristiyan, Yahudi bende vaŕ,
Yahudi, Hıristiyan öniünde tüzlü yakıcı azap vaŕ."
Cennet deŕ: "Ben üstiünüm, mü'min kullar bende vaŕ,
Müminlerin öniünde tüzlü tüzlü nimet vaŕ."

Плозақ айтар: "Мен қимті, кәпір, дінсіз менде бар
Дінсіз, кәпір алдында түрлі азап, жанып қыю бар"
Пейіш айтар сол кезде: "Мен қимті, мұмин қындар менде бар
Мұминдердің алдында түрлі нығмет рызык бар"

Рай говорит: «Я важнее: со мной христиане и иудеи,
Проходящие через жаркие муки».
Рай же в ответ: «Я важнее: со мной мусульмане,
Вознаграждены которые всяческими дарами».

Hell says, "I am superior for I host the Christians, the Jews;
Before the Christians and Jews await various types of burning torments."
Paradise says, "I am superior for I host the believing servants
Before the believers await manifold blessings."

Dûzah aytur "Men artuk zâlim kullar mende bar
Zâlimlerge berürge zehr ü zakkûm çendân bar"
Behişt aytur "Men artuk âlim kullar mende bar
Âlimlerni könlide âyet hadîs Kur'ân bar"

دوزخ ایتور من آرتوق ظالم قول لار منده بار
ظالم لار کا بیور کا زهر ز قوم چندان بار
بهشت ایتور من آرتوق عالم قول لار منده بار
عالم لارنی کونخلی ده آیت حدیث قرآن بار

Cehennem der: "Ben üstün, zâlim kullar bende var,
Zâlimlere vermeye zehir, zakkum çokça var."
Cennet der: "Ben üstünüm, âlim kullar bende var,
Âlimlerin gönlünde âyet, hadis, Kur'an var."

Позақ айтар: "Мен қиімі, зәлім қлдар менде бар
Зәлімдерге беруге у-заһардай зындан бар"
Пейіш айтар сол кезде: "Мен қиімі, ғалым қлдар менде бар
Ғалымдардың көңлінде аят Хадис, Қуран бар"

Ад говорит: «Я важнее: со мною тираны.
Яд и мучения для них уже готовы».
Рай говорит: «Я важнее: со мною ученые,
В их душах звучат хадисы, суры и аяты Корана».

Hell says, "I am superior for I host the oppressor servants;
For the oppressors are many types of poisons and unpleasant foods."
Paradise says, "I am superior for I host the scholarly servants.
In the hearts of scholars are the verses, hadiths, and the Qur'an."

Dûzah aytur "Men artuk münâfıklar mende bar
Münâfıklar boynıda otdın işkel-kişen bar"
Behişt aytur "Men artuk zâkir kullar mende bar
Zâkirlerni könlide zikrullâh-ı Sübhân bar"

دوزخ ایتور من آرتوق منافقار منده بار
منافق لار بوینی ده اوتدین ایشکل کیشان بار
بهشت ایتور من آرتوق ذاکر قول لار منده بار
ذاکر لارنی کونخلی ده ذکر الہی سبحان بار

Cehennem der: "Ben üstün, münâfıklar bende var,
Münâfıklar boynunda ateşten tasma kelepçe var."
Cennet der: "Ben üstünüm, zâkir kullar bende var,
Zâkirlerin gönlünde Hak Teâlâ zikri var."

Позақ айтар: "Мен қиімі, мұнафықтар менде бар
Мұнафықтың мойнында от боп жанған кісен бар"
Пейіш айтар: "Мен қиімі зікір еткен менде бар
Зікірінің көңлінде Хақ Тағала зікір бар."

Ад говорит: «Я важнее: со мной клеветники и смутьяны,
На шеях которых горящие кольца пылают».
Рай говорит же: «Со мной поэты славные,
Всевышнего Аллаха они восхваляют».

Hell says, "I am superior for I host the hypocrites.
The hypocrites have collars of burning chains around their necks."
Paradise says, "I am superior for I host the remembering servants.
In the hearts of the remembering servants are the chants of the Truth of the Almighty."

Dûzah aytur "Men artuk bî-namâzlar mende bar
Bî-namâzlar boynıda yılan bilen çıyan bar"
Behişt aytur "Men artuk didâr körmek mende bar
Didârını körsetürge Rahîm atlıg Rahmân bar"

Dûzah anda tek turdı behişt öwrini aydı
Kul Hoca Ahmed ne bildi bildürgüçi Yezdân bar

*Cehennem dez: "Ben üstün, namazsızlar bende var,
Namazsızlar boynunda yılan ile çıyan var."
Cennet dez ki: "Ben üstün, cemâl görmek bende var
Cemâlini göstermeye Rahim adlı Rahmân var.
Cehennem ozada duzdu, Cennet'ten özüz diledi,
Kul Hoca Ahmed ne bildi, bildirici Allah var.*

*Җолақ айтар: "Мен қимти, бейнамаз менде бар
Җамазы жоқтың мойнында жылан менен шаян бар"
Җейиш айтар: "Мен қимти, дидаар көру менде бар
Дидаар нұрын көрсетер Рахым атты Рахман бар.
Җолақ сонда жеңилди, пейиштен ғапу өтінди,
Қып Қожа Ахмет не билди, билдирүи Алла бар.*

*Ад говорит: «Я важнее: со мной не молящиеся,
Ча их плечах змеи и насекомые».
Рай говорит же: «У меня красоты мира искрящиеся.
Имя им Господь Милосердный».*

*Ад, что сказать, не нашёл, лишь прощенья у Рая просил.
Об этом поведал Аллах, а не Ходжа Ахмед Ясави.*

*Hell says, "I am superior for I host those who do not perform heiz prayers
Around their necks are snakes and centipedes."
Paradise says, "I am superior for seeing the beauty of God in me
To show His beauty, there is the Beneficent, the Merciful."
Hell stopped there and apologized to Paradise,
What the slave Khoja knows is that there is Allah Who lets him know."*

دوزخ ايتور من ارتوق بى نازلار منده بار
بى نازلار بويى ده يىلان بىلان چيان بار
بهشت ايتور من آرتوق ديدار كورمك منده بار
ديدارينى كورساتورغى رحيم آتليغ رحمن بار
دوزخ انده تيك توردى بهشت عذرينى ايدى
قول خواجه احمد نه بيلدى بيلدور كوي نيزدان بار

Dünya üçün gam yime hakdın özgeni dime
Kişi malını yime Sırât üzre tutar a
Ehl ü ıyâl karındaş hiçkim bolmaydur yoldaş
Merdâne bol garîb bâş ömrün yel dek öter a

*Dünya malını yeme, doğrudan başkanı deme,
Kişi malını yeme, Sırât üzre tutar hâ!
Aile ve kardeşler, hiç kimse olmaz yoldaş,
Yiğit ol, gazip ol, ömrün yel gibi geçer hâ!*

*Дүние үшін қам жеме, ақысына өзгенің тиме
Кісі малын жемегін, Сират үстінде ұстайды - ау
Жанця аға қарындас, ешкім жолдас бола алмас,
Ер жірек бол, гәріп бол, өмірің желдей өтеді - ау*

*Не транжирь, не лги, не воруй,
А то не пройдешь ты мост Сират!
Чи семьи, ни друзей рядом не будет!
Будь отважным и скромным. Время летит как ветер.*

*Do not consume the wealth of this world; Say nothing but the truth,
Do not consume the rights of others for it would hold you over sirat!
Nobody, neither family nor sibling, would become a companion
Be brave, be a stranger, your lifetime will pass like the wind."*

دنیا او چون غم یه حقدین اوزکانی دیمه
کشی مالی نی ییمه صراط اوزره توتارا
اهل عیال قریندش بیچکیم بولمایدور یولداش
مردانه بول غریب باش عمرینک یلدیگ اوتارا

Könül birmey dünyâga şurû' kılma' harâmga
Hak'nı söygen âşıklar halâyıkdan kiçmişler
Haram yigen hâkimler rüşvet alıp yigenler
Öz barmakın tişleben korkup turup kalmışlar

كونىل بىرماي دىناغە شروع قىلماي حرام غە
حقنى سويگان عاشق لار خلائىدىن كىچىمشلار
حرام يگان حاكم لار رشوت آلىب يگانلار
اوز بارماقنى تىشلابان قورقوب توروب قالىشلار

Gönül vezmez dünyaya, el uzatmaz harâma,
Hakk'ı seven âşıkla, insanla'dan geçmişler.
Harâm yigen hâkimler, rüşvet alıp yigenler,
Parmagını dişleyip, korkup durup kalmışlar.

Көңіл бөлмей дүниеге, қол тигізбей харамға,
Хақты білген ғашықтар, өзге жұрттан артықтар.
Харам жеген әкімдер, пара алып жегендер,
Бармақ тістеп, қорқып тұрып қалғандар.

Любящие Господа праведники
Не связаны земными страстями.
Судьи же, берущие взятки,
В страхе пребывают целыми днями.

They do not fall in love with wealth, nor incline to the unlawful
The lovers of the Truth renounce being among people
Judges who consume the unlawful, those who accept bribes,
Biting their nails, they are scared stiff.

Ömrüm âhir bolganda ne kılgaymen Hudâ'yâ
Cân alıncı keldiğinde ne kılgaymen Hudâ'yâ
Cân bermekni vehmidin Azâzil'ni zahmidin
Şefkat bolmasa sendin ne kılgaymen Hudâ'yâ

عمريم آخر بولغانده نه قىلغايمن خدايا
جان آلفوچى كىلگانده نه قىلغايمن خدايا
جان بىرمانى وەمىدىن عزازىل نى زخمى دىن
شفقت بولمىسە سىدىن نه قىلغايمن خدايا

Ömrüm sona erdiğinde ne eylerim Allah'im?
Cân alıcı geldiğinde ne eylerim Allah'im?
Cân vermenin vehminden, Şeytan'ın zahmetinden,
Şefkat olmasa senden, ne eylerim Allah'im?

Өмірім ақыр болганда не қылайын Аллаһым?
Жан алушы келгенде не қылайын Аллаһым?
Жан тапсыру иңынан, Әзәзілдің зақымынан,
Болмаса сенен шапағат, не қылайын Аллаһым?

Kогда моя жизнь подойдет к концу, что делать мне, Аллах?
Когда ангелы придут за моей душой, что делать мне, Аллах?
Как побороть страх смерти - изыскания Шайтана?
Без твоего сострадания, что делать мне, Аллах?

When my life ends, what am I going to do? O Allah!
When the angel of death comes, what am I going to do? O Allah!
Before the fear of death, against the hardships of Satan,
Without Your compassion, what would I do? O Allah!

Cân bermek işi düşvâr âsân kılğıl yâ Cebbâr
Sendin özge yok gamhâr ne kılğaymen Hudâ'yâ
Cânım cüdâ bolganda tenim munda kalganda
Tahta üzre alganda ne kılğaymen Hudâ'yâ

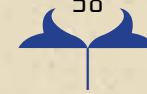
جان بىرىك ايشى دىشوار آسان قىلغىل يا جبار
سندىن اوزكايوق غمخوار نه قىلغايمن خدايا
جانىم جدا بولغانده تنىم مونده قالغانده
تخته اوزره آلغانده نه قىلغايمن خدايا

Can vermek işi zor, kolay eyle Allâh'im,
Senden başka yok gam gideren, ne eyletim Allâh'im?
Ruhum ayrıldığında, bedenim bütada kaldığında,
Tahta (tenesiz) üzerine aldığında ne eyletim Allâh'im?

Жан тапсыру бір душар, жеңілдік бер Аллаһым,
Сенен өзге жоқ мұң кетірет, не қылайын Құдайым?
Жаным жүдеу болғанда, тәнім мұнда қалғанда,
Табытқа мені салғанда не қылайын Аллаһым?

Дух испускать - сложная работа, сделай ее проще, мой Аллах!
Кроме тебя, никто не развеет эту печаль. Что мне делать, Аллах?
Когда моя душа отделится, а тело останется здесь,
Положенное на доски, что делать мне, Аллах?

It is difficult to give life, make it easy O Allah!
There is no one who could drive the cares away save You, what shall I do? O Allah!
When my soul's leaves and my body is placed
On the wooden (funeral) bench, what am I going to do? O Allah!

Âciz bolup yatkanda ferîşteler kîrgende
"Men Rabbük" dep sorganda ne kılğaymen Hudâ'yâ
İltip gürge koyganda yetti kadem yanganda
Sorguçılar kîrgende ne kılğaymen Hudâ'yâ

عاجز بولوب ياتقاندە فرشتەلار كىركاندە
من ربك دىب سوركاندە نه قىلغايمن خدايا
اىلتىب كوركاقويناغده تى قدم يانغانده
سورغوچىلار كىركاندە نه قىلغايمن خدايا

Âciz olup yattığımda, melekler yanıma geldiğinde,
«Rabbim kimiz?» dediğinde ne eyletim Allah'im?
Götüüp kabre koydukları ve yedi adım uzaklaştıklarında,
Sorguçılar yanıma geldiğinde ne eyletim Allah'im?

Әсіз болып жатқанда, періштелер келгенде,
"Раббің кім?" деп сұрағанда, не қылайын Аллаһым?
Апарып көрге қойғанда, жеті қадам алыстан,
Сұраушылар келгенде не қылайын Аллаһым?

Когда неможен я буду и придут ко мне ангелы,
«Кто твой Господь», - когда спросят, что делать мне, Аллах?
Когда положат меня в могилу и отдалятся на семь шагов,
Ангелы будут спрашивать меня. Что мне делать, мой Аллах?

When I get weak, and angels come to me
When I am asked, "Who is your Lord?" what shall I do? O Allah!
When they take me and put me in a grave, and leave seven steps away,
When the questioners come to me, what shall I do? O Allah!

"Men Rabbük" dep turganda kara kündür oşende
Rabbin kimdür degende ne kılaymen Hudâ'yâ
Kul Hoca Ahmed sen bende nefş elkide şermende
Maşşer küni bolganda ne kılğaymen Hudâ'yâ

من ربك دیب تورغانده قراکوندور او شنده
رینک کدور دیکانده نه قیلغایمن خدایا
قول خواجه احمد سن بنده نفس ایلکیده شرمنده
محشر کونی بولغانده نه قیلغایمن خدایا

"Rabbin kimdiz?" deyip sorduğunda, kaza gündüz o anda,
"Rabbin kimdiz?" dediğinde ne eyletim Allah'im?
Kul Hoca Ahmed sen kulsun, neşs elinde pişmansın,
Maşşer günü olduğunda ne eyletim Allah'im

«Раббиң кім?» деп сұраса, қара күндер үстінде
Қайта сұраса "Раббиң Кім?" деп, не қымайын Аллаһым
Құл Қожа Ахмет сен пенде, нәпсісіне өкіне,
Махшар күні келгенде не қымайын Аллаһым

День, когда спросят: «Кто твой Господь?» - в жизни день черный.
Когда зададут мне этот вопрос, что же делать, Аллах?
Смертный Ахмет Ходжа, жизнь твоя бrenна, раскаян в грехах ты.
В этот день, в день Страшного Суда, что мне делать, Аллах?

The moment I am asked, "Who is your Lord?" is a dark day,
When I am asked, "Who is your Lord?" what am I going to do? O Allah!
O Slave Khoja! You are a slave, regretful in the hands of the inner self,
On Judgment Day, what am I going to do? O Allah!

Hoş gâybın yetüştü yahşı sözüm teberrük
Âşık bolsañ ey tâlib riyâzetde belin бүк
Tün keçeler uhlamay yaş orniga kanın tök
Arslan Babam sözlerin işitiniz teberrük

خوش غایب دین یوشتی یخشى سوزوم تبرک
عاشق بولسک ای طالب ریاضت ده بیلینک بوک
تون کچه لار او خلامای یاش اورنی غه قانینک توک
ارسلان بابام سوزلارین ایشیتینکز تبرک

Hoş gâipten geldi, iyi sözüüm teberrük (bezaket olsun diye),
Âşık isen ey tâlib, riyâzetde belin бүк.
Gecelezi uyumayıp gözünden yaş üzerine kan dök,
Arslan Babam sözlerini işitiniz teberrük.

Хош гайыптан жолдаган жақсы сөзім - тәбәрік,
Ғашық болсаң, ай, шәкірт, түн қыңыңды ада қыл,
Ғибадатқа белін бүк, жас орнына қан ағып,
Арыстан бабам сөздерін есітіңіз - тәбәрік.

Благие слова изложены ясно:
Влюблен если ты, воздержание приятно.
Ночами молись откровенно и искренне.
Да будут слова Арыстан-Баба услышаны!

My pleasant words came from the unknown as a blessing,
O Disciple! If you are a lover, go through the austerities of asceticism,
Stay up at night and shed blood instead of tears from your eyes,
Hear the words of Arslan Babam as a blessing.

Arslan Babam aydılar tâliblerde yok ihlâs
Pîriñ hâzır bolganda ne hacet Hızır u İlyâs
Pirge kadem koyganda yâd itme gavsü'l-gıyâs
Arslan Babam sözlerin işitiniz teberrük

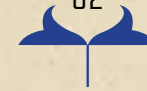
ارسلان بابام ايدىلار طالب لارده يوق اخلاص
پيرىك حاضر بولغانده نه حاجت خضر و الياس
پيرغه قدم قويغانده ياد ايتمه غوث الغياث
ارسلان بابام سوزلارين ايشيتىڭىز تبرك

*Azslan Babam dedilez: Derişlerde yok ihlâs,
Pîzin mevcud olunca, ne gezek Qızır İlyas,
Pîz yoluna gizince anmayın gavsü'l-gıyâs (kutbü'l-aktâbı bile)
Azslan Babam sözlezini işitiniz teberrük.*

*Арыстан баба м дәрүиштерде ықылас жоқ деген еді,
Пірің бар болса, Қыдыр, Ілияс не керек?
Жеті кәміл пірге де айтыпас және жебе деп
Арыстан баба м сөздерін есітіңіз - тәбәрік.*

*Сказал Арыстан-Баба: «Нет среди дервишей искренности.
Когда путь к пиру открыт, в Хызыр-Ильясе нет надобности.
На пути на том не вспоминайте нравоучений ненужных».
К словам Арыстан-Баба прислушайтесь.*

*Azslan Babam said derwishes have no sincerity
As long as you have a guiding master, why would you need Qızır İlyas?
When you enter the path of a guiding master, stop remembering ghaws al-gıyas
(not even qutb al-aqtab),
Hear the words of Azslan Babam as a blessing.*

Tâlibmen dep ayturlar vallâh billâh nâ-insâf
Nâ-mahremge bakarlar közleride yok insâf
Kişi mâlin yiyürler çün dilleri imes sâf
Arslan Babam sözlerin işitiniz teberrük

طالب مين ديب ايتورلار والله بالله نا انصاف
نامحرم غه باقارلار كوزلار يده يوق انصاف
كيشي مالن يورلار چون دل لاري ايماس صاف
ارسلان بابام سوزلارين ايشيتىڭىز تبرك

*Derişim ben derlez, vallah billah yok insaf (ve samimiyet),
Nâ-mahreme bakarlaz gözlerinde yok insaf (ve takvâ),
İnsanların mallarını yerler, gönüllerini değil saf,
Azslan Babam sözlezini işitiniz teberrük.*

*Мәкіртнін дер олаһи өздерінде нысап жоқ,
Көрингенге темірген көздерінде нысап жоқ,
Кісі малын жейді олар -кісәпірлік мысал боп,
Арыстан баба м сөздерін есітіңіз - тәбәрік.*

*Себя дервишами называют, но, ей-богу, милосердия не знают,
На запрещенное взоры бессовестные свои устремляют,
Жадничают и транжирят - у каждого из них душа нечиста.
Люди, да услышьте слова Арыстан-Баба!*

*They say, "We are derwishes." By Allah, they have no justice (nor sincerity)
They gaze at the unlawful, their eyes have no justice (nor piety)
They consume people's wealth, their souls are not pure,
Hear the words of Azslan Babam as a blessing.*

Pir hizmetin kılduk dep tâlibmen dep yürerler
Yiyip harâm harışnı kûlbârığa urarlar
Közleride nemi yok halka içre kirekler
Arslan Babam sözlerin işitiniz teberrük

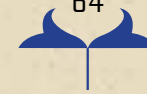
سپرخدمتن قیلدوق دیب طالب من دیب یورارلار
سیب حرام حریشنی کولباریغہ اورارلار
کوزلاریدہ نمی یوق حلقہ ایچرہ کیرارلار
ارسلان بابام سوزلارین ایشیتکنیز تبرک

"Şeyhe hizmet ettik." deyip "Ben derişim." derler,
Yiyip hazam ve mekzuhu tozbalazına dolduruzlar,
Gözlerinde yaş yok, zikir halkasına gizerler,
Arslan Babam sözlerini işitiniz teberrük.

Пір қызметін қылдық деп, талмапын деп жүргендер
Жеген харам мәкрүхті, қалташары толғандар
Көздерінде жасы жоқ, зikir тобына кіргендер
Арыстан Баба сөздерін тыңдасаңыз тәбәрік

Оттого, что указанья шейха выполняют, дервишами себя считают,
Мысли же свои дурными помыслами наполняют.
В круг зикра без слез входят на глазах.
Истина скрыта в Арыстан-Баба словах!

They say, "We serve the master," "We are dervishes"
They consume the unlawful and fill their sacks with the reprehensible
Their eyes shed no tears, they join the chanting circles,
Hear the words of Arslan Babam as a blessing.

Zâkirmen dep zûr urar çıkmas köziden yaşı
Dilleride gamı yok nâgeh agrıgay başı
Mekr ü hile kılurlar ma'lûm Hudâ'ga işi
Arslan Babam sözlerin işitiniz teberrük

ذاکر من دیب زور اورار چیقماں کوزیدین یاشی
دل لاریدہ غمی یوق ناکہ آغریغای باشی
مکرو حیلہ قیلورلار معلوم خداغہ ایشی
ارسلان بابام سوزلارین ایشیتکنیز تبرک

Zâkirim deyip yalan söylet, çıkmaz gözünden yaşı,
Gönüllerinde derdi yok, ansızın ağzın başı,
Tuzak, hile kuzatlar, Allâh'a ma'lûm (onlatın) işi,
Arslan Babam sözlerini işitiniz teberrük.

Зікір сарнап қиенсе, көзден жасы шықпайды,
Басы неге ауырсын көңілінде жоқ түк қайғы.
Құдай айла шарғылды біледі ау деп ұқпайды,
Арыстан баба сөздерін есітіңіз - тәбәрік.

«Я помню об Аллахе», - говорят, но слова их ложны.
Живут они беспечно, их мысли ничтожны.
Обманивают и лгут, но Аллаху известны их дела.
Прислушайтесь люди к словам Арыстан-Баба.

They lie by saying that they remember (Allah) without shedding tears
They have no worries to make them suddenly concerned,
They set traps and cheat, but Allah knows what they do
Hear the words of Arslan Babam as a blessing.

Tâlibmen dep ayturlar könlide yok zerre nûr
Çin tâlibni sorsanız içi taşı gevherdür
Hakk'a ayân sırları yemişleri safâ nûr
Arslan Babam sözlerin işitiniz teberrük

طالب مين ديب ايتورلار كونخلیده يوق ذره نور
چين طالب نى سور سکنيز ايچي تاشى کوهر دور
حقه عيان سرلارى ييميش لارى صفا نور
ارسلان بابام سوزلارين ايشيتيكنيز تبرک

Derişim derlez, gönüllezinde hiç yok nûr,
Gezcek derişisi sozsanz içi dışı cevherdiz,
Sızlatı Allah'a ma'lûm, gıdâlatı safâ, nûr,
Arslan Babam sözlezini işitiniz teberrük.

Көкірегі көрсоқыр талапкермін деген кім,
Шын шәкіртті сұрасаң іші тысы кемел дүр.
Аллаға аян сырлары, адал, таза жеген нұр,
Арыстан бабам сөздерін есітіңіз - тәбәрік.

Души их грешны, но зовут себя дервишами.
Истинный дервиш душой и плотью непорочен,
Плайн его хранитель - Аллах, пища его - дела благие.
Плак сказал Арыстан-Баб, в определении истины он точен.

They say, "We are derwishes," but their hearts have no light.
Whereas the real derwish is a jewel in and out,
Their secrets are known to Allah, their nourishment is purity and light
Hear the words of Arslan Babam as a blessing.

Sûretleri sûfi-nakş kıyâmetdin korkmaslar
Fısk u fücür hâsılı günâhlardın hürkmesler
Riyâ tesbih ilginde yığlap yaşın tökmesler
Arslan Babam sözlerin işitiniz teberrük

صورتلاری صوفی نقش قیامت دین قورماس لار
فسق فجور حاصلی کناه لار دین هورکماس لار
ریا تسبیح ایلکینده یغلاب یاشین توکماس لار
ارسلان بابام سوزلارين ايشيتيكنيز تبرک

Gözünişlezi sûfi kılıklı, kıyâmetten korkmazlar,
Fısk u fücür işlezerler, günahlarından üzmezler,
Riyâ tesbihi elde, ağlayıp yaş dökmeler,
Arslan Babam sözlezini işitiniz teberrük.

Қисандаған сопыдай қыямет деп өтпейді,
Шірік, пасық шімірікпес құнам қыруар көп, дейді
Не қолына тәспі ұстап, жылап жасын төкпейді.
Арыстан бабам сөздерін есітіңіз - тәбәрік.

Внешне похожи на суфиев, но Судного дня не боятся,
Бесстыдств не страшатся, грехов не чуются.
Молитвы их ложны и слезы притворны.
Это сказал Арыстан-Баб. И слова его верны.

Their appearance seems like a derwish, but they have no fear of Judgment Day
They commit evil and vice, and are not afraid of sins
They are hypocrites who do not cry and shed tears
Hear the words of Arslan Babam as a blessing.

Erenlerni kılğanlarnı kılalmasañ
Pîrsiz yörüp vird u evrâd bilelmesañ
İsti'ânet tilep duâ alalmasañ
Hâs buzurglar seni ne dep duâ kılsun

ایرانلارنی قیلغان لارنی قیلامسک
پیرسز یوروب ورد اوراد بیلامسک
استعانت تیلاب دعا آلامسک
خاص بزرگ لار سینی نه دیب دعا قیلسون

Ezenlezin yaptığını yapamasan,
Şeyhsiz gezip vîrd ve evrâd bilemesen,
Yazdım dileyip hayız duâ alamasan,
Seçkin kullar sana ne diye dua etsin.

Жарандардың жасағанын жасамасаң,
Пірсіз жүріп зікір тәсіп біле алмасаң,
Көлек сұрап қайыр дұға ала алмасаң,
Сүйген құлдар саған не деп дұға қылсын

Коль праведной жизнью жить ты не стремишься,
Слов праведных не знаешь, шейха избегаешь,
Молясь о желании - молитву неискренне читаешь,
От прочих грешников чем же ты отличаешься?

If you do not do the things that deevishes do
If you walk azound without a master and do not know
what it means to be a disciple and remember (Allah)
If you do not ask for help and receive good prayers
Why would the distinguished servants pray for you?

Dâm-ı tezvîr koyup halkı yoldın urduñ
Şeyhlig kılıp riya birle dükkân kurdun
İşret kılıp Şeytân birle devrân sürdün
Dîdânga seni ne dep revâ kılsun

دام تزوير قيوب خلقنى يولدين اوردونك
شيخ ليغ قليب ريارله دوكان قوردونك
عشرت قليب شيطان برله دوران سوردونك
ديدارنغ سيني نه ديپ روا قيلسون

Yalan tuzağı kuzup halkı yoldan çıkazdın,
Şeyhlik yapıp ziyâ ile dükkân kuzdun,
Eğlenip Şeytan ile gün geçizdin,
Cemâline seni niye lâıyk kılın.

Айла-тұзақ құрдырып елді жолдан тайдырдың,
Шейхпын деген жалғанмен дүние шүлкін алдырдың,
Маттық қуып шайтанменен өз уақытыңды өткіздің,
Жамалына неге сені лайық қылсын

Народ обманув, в своих целях использовал,
Лавку открыл, титул шейха использовав,
В пустых потехах проводишь время свое -
Плак от чего же Господь будет милостив к тебе?

You set a trap of lies and mislead the people
Pretend to be a master and opened your store through hypocrisy
Enjoyed yourself and spent your days with Satan
Why would He (Allah) make you worthy of His beauty?

Tevbe kılıp Hakk'a yangan âşıklarga
Uçmah içre dört arıgda şerbeti bar
Tevbe kılmay Hakk'a yanmagan gâfillerge
Tar lahidde katıg azâb hasreti bar

*Tevbe edip Hakk'a dönen âşıklara,
Cennet içinde dört pınarda şerbeti var,
Tevbe edip Hakk'a dönmeyen gâfillere,
Dağ kabirde katı azap hüstanlığı var.*

*Тәүбә етпәй Җаҡҡы тапқан ғашықтарға,
Жымақтағы төрт арықта шәрбәті бар
Тәүбә етпәй Җаҡтан тайған ақымақтарға
Җаһ қабірде қатаң азап қасіреті бар*

*Для тех, кто обет даѳ, исполнил его,
В раю четыре шербетных источника бьют.
Того же, кто слова не исполнил своего,
В могиле мученья жестокие ждут.*

*For the lovers who repent and turn towards the Truth
There will be sherbet in Paradise flowing from four fountains
For the heedless who do not repent and turn towards the Truth
There will be the disappointment of being punished in a small grave.*

توبہ قلیب حقہ یانغان عاشق لارغا

اوچاخ ایچره تور ت اریغ ده شربت بار

توبہ قیلمای حقہ یانماکان غافل لارغه

تار محده قلیغ عذاب حسرتی بار

Uçmah mülkin uman kullar tevbe kılsun
Tevbe kılıp hazretige yavuk bolsun
Hûr u kusûr gılmân vildân hâdim bolsun
Elvân elvân kiyer teşrîf hil'atı bar

*Cenneti uman kullar tevbe etsin,
Tevbe edip Allah'a yakın olsun,
Hûzî, köşklez, Cennet çocukları hizmet etsin,
Tüzlü tüzlü giyeceği şereş elbisesi var.*

*Жымақ мүлкін білген қулар тәүбә қылсын,
Тәүбә қылып Аллаға жақын болсын,
Хор қыздары, сарай нөкерлері қызмет етпн,
Алуан түрлі жымақ шапандары болсын.*

*Мечтающие о рае пусть обет дадут.
Обет выполняя, духовно очистятся.
В раю таких грешников райские деѳы ждут,
На плечи же их одежды почета опустятся.*

*Let the servants who hope for Paradise repent
By repenting, let them be close to Allah
Let the housis, mansions, and servants of Paradise serve them
They have various clothes of honor to wear.*

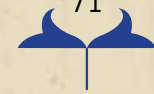
اوچاخ ملکین اومان قول لار توبہ قیلسون

توبہ قلیب حضرتی غه یاق بولسون

خور قصور علان ولدان خادم بولسون

الوان الوان کیار تشریف خلعتی بار

Tevbe kılğan âşıklarga nûr irür
Tüni küni sâim bolsa köñli yarur
Kaçan ölüp gûrga kirse gûrı kiñrür
Ugan İzi'm Rahîm Rahmân rahmeti bar

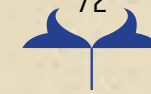
توبه قىلغان عاشق لارغە نورى ايرور
تونى كونى صايم بولسە كونخلى يارور
تچان اولوب كوركا كيرسە كورى كىنگرور
اوغان ايدىم رحيم رحمن رحمتى بار

*Tevbe eden âşıklara nûru erer,
Gece gündüz ozuç tutsa kalbi parlar,
Ölüp mezara güzince kabri genişler,
Kâdir Rabbim, mezhmetli zahmeti var.*

*Тәүбә еткен ғашықтарға нұр түсер
Күні түні ораза ұстаса көңілі толар
Қашан кірсе мазарға қабірі кеңейер
Оған лайық Рахым Рахман рахметі бар*

*Души светлеют исполняющих обет,
Пост держащих сердца очищаются.
После смерти с миром они покоятся.
Милость Господня с ними прибывает.*

*Light reaches those lovers who repent
If they fast day and night, their heart glitters
When they die and enter the grave, their grave widens
My Omnipotent All-Merciful Lord have mercy.*

Namâz rûze tevbe üzre barganlarga
Hak yoliga kirip kadem koyganlarga
Uş bu tevbe birle anda barganlarga
Yarlıkanmış kullar birle sohbeti bar

Наз рوزه тوبه اوزره بارغانلارغە
حق يوليغە كىرىپ قدم قويغانلارغە
اوشبو توبه برله آندە بارغانلارغە
يارلقانمىش قوللار برلان صحبتى بار

*Namaz, ozuç, tevbe üzre gidenlere
Hak yoluna güzip yüzüyenlere,
Bu tevbeyle âhizete gidenlere,
Bağıslanmış kullar ile sohbeti var.*

*Ораза, намаз, тәүбеменен жүргендерге
Хақ жолына бұрылып келгендерге
Тәүбеменен ақыретке кеткендерге
Жарыққанған құлдарменен сұхбаты бар*

*Те, кто пост и обет исполняют,
Праведной дорогой по жизни идут,
Зарок выполняя, к Ахирату приближаются,
Аллахом услышаны, милость его найдут.*

*For those who perform prayers, fast, and repent
For those who enter and walk on the straight path
For those who go to the hereafter by repenting
There will be conversations with the forgiven servants.*

Sendin burun yârânların kayan kitti
Bu dünyâğa meyl kılma yığlay ötti
Ömrin âhir boldı nevbet sangâ yetti
Günâhına tevbe kılğıl ey bed-kirdâr

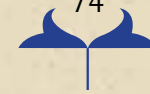
سندین بورون یارالارینک قیان کیتی
بودنیانیه میل قیلمای یغلاب اوتی
عمرینک آخر بولدی نوبت سکایتی
کنه‌سک کاتوبه قیلکیل ای بد کردار

Senden önceki dostların ne yana gitti?
Bu dünyaya meyl etmeyip ağlayıp göçtü,
Ömrün sona etdi, sıra sana geldi,
Günâhına tevbe et, ey günâhkâr!

Сенен бұрын достарың қайда кетті,
Бұл дүниеде амал қылмай жылап өтті,
Өміріңнің соңы келіп, кезек саған да жетті,
Құналарға тәубе қылғын, әй күнаһар

Где же друзья твои, куда они ушли?
Плеча, с этим миром распрощались они.
Вот, и твоя жизнь подходит к концу.
Эй, грешник, обет исполнить будет тебе к лицу.

Where did the friends who lived before you go?
They did not incline to this world and left this world crying
Your life has come to an end, now it is your turn
O Sinner! Repent for your sins

Aşkı tigse köydürgüsi cân u tenni
Aşkı tigse vîrân kılur mâ vü menni
Aşk bolmasa tanıp bolmas Mevlâ'm seni
Her ne kılсан âşık kılğıl Perverdigâr

عشتی تیکسه کویدور کوسی جان وتن نی
عشتی تیکسه ویران قیلور ماو من نی
عشق بولمه تاینب بولمس مولام سنی
هرنه قیلنسک عاشق قیلغیل پروردکار

Aşkı deĝse yakıp yıkat canı, teni,
Aşkı deĝse vîzân edez kibzi, benliĝi,
Aşk olmasa kimse tanıyamaz Mevlâm seni,
Her ne kılсан, beni âşık eyle Rabbim.

Ғашықтығы тигсе от боп жанар жан мен тәні
Ғашықтығы тигсе жоқ қылады тәкәппарлық пен менмендікті
Ғашықтық болмаса, біле алмайды Мәулам ешкім сені
Не қылсаң да ғашық ет Раббым мені.

Если любовь прикоснется, и тело, и дух запыхают,
Если любовь прикоснется, надменность и гордость растают.
О, Всевышний, невозможно познать тебя без любви.
Что бы ни было, быть мне влюбленным всегда помоги.

When His love touches, it burns the soul and flesh
When His love touches, it destroys arrogance and conceit
O Allah! If there were not love, nobody would know You
Dear Lord! Whatever You do, make me fall in love with You.

Aşk bâzârı ulug bâzâr sevdâ harâm
Âşıklarga sendin özge gavgâ harâm
Aşk yolına kirgenlerge dünyâ harâm
Her ne kılсан âşık kılğıl Perverdigâr

*Aşk pazarı ulu pazar, ozada ticaret hazam,
Âşıklara senden başka şeyler için kavga hazam,
Aşk yoluna gizenlere dünya hazam,
Her ne etsen, âşık eyle beni Rabbim!*

*Ғашық базары uly базар, ол базарда сауда харам,
Ғашықтарға сенен басқа өзге нәрсе ойлау харам,
Ғашық жолына кіргендерге дүние харам,
Не қылсаң да, ғашық қылғын Раббым мені.*

*Любовь - великий рынок, торгу там места нет.
Ссорам и распрям разным на рынке том запрет.
Не к лицу влюбленным по плотским утехам тоска.
Что бы ни было, помоги мне быть влюбленным всегда.*

*The market of love is a sublime one where trade is forbidden
For the lovers, fighting for anything other than You is forbidden
For those who adhere to the path of love, this world is forbidden
Dear Lord! Whatever You do, make me fall in love with You*

عشق بازاری اولوغ بازار سودا حرام
عشق لارکاسنین اوزکا غوغا حرام
عشق یولینغه کیرکانلارکا دنیا حرام
هرنه قیلسک عاشق قیلغیل پروردگار

Aşk sırrını beyân kılsam âşıklarga
Tâkat kılmay başın alıp kiter dostlar
Tag u taşka başın urup bî-hod bolup
Ehl ü iyâl hânımâdın öter dostlar

*Aşk sırrını açıklasam âşıklara,
Gücü yetmez, başını alıp gider, dostlar!
Dağa taş başını vurup meczup olup
Çoluk çocuk, ev bazktan geçez dostlar.*

*Ғашық сырын мәлім етсең ғашықтарға,
Күші жетпес, басын ұстап кетер достар
Тауға тасқа басын ұрып ақылынан адасар,
Бала шаға, жарынан кетер достар.*

*По секрету скажу вам, друзья:
Против любви мы бессильны.
Ей противоление приводит к безумию.
Нет силы сильнее любви к Всевышнему.*

*If I explain the secret of love to the lovers,
They would not be able to cope with and leave, dear friends!
Obsessed with the Divine love, they would walk all around
Leave their children and family and give up their homes.*

عشق سیرینی بیان قیلسام عاشق لارکا
طاقت قیلمای باشین آلیب کیتار دوستلار
تاغ و تاشقه باشین اوروب ییخود بولوب
اهل و عیال خانامدین اوتار دوستلار

Dîdâr üçün cânı kurbân kılmağunça
İsmâîl dek dîdâr ârzû kılmañ dostlar
Candın kiçip tarîkatka kirmegünçe
Âşık men dep yalğan da'vâ kılmañ dostlar

دیدار اوچون جان نی قربان قیلاکونچه
اسماعیل دیک دیدار آرزو قیلماک دوستلار
جاندین کیچیب طریقت کاکیریاکونچه
عاشق من دیب یالغان دعوی قیلماک دوستلار

*Allah'ı görmek için canı kurbân etmedikçe,
İsmâîl (a.s) gibi cemâlullahı azzulamayın, dostlar!
Candan geçip tazîkate girmeyince,
Âşığım diye yalan iddiada bulunmayın dostlar!*

*Дидар үшін жанын қурбан қылмайынша,
Исмаилдей Алла нұрын тілемейдер достар,
Жанын кешіп тариқатқа кірмегенше,
Ғашықпын деп жалған дауа қылмаң достар,*

*Не потрудившись, Аллаха увидеть,
Милость его как Исмаил получить
Вы не мечтайте. В тарикат не войдя,
«Я верующий», - говоря, не лгите, друзья.*

*Unless you sacrifice your life to see Allah
Do not desire to see Allah's beauty like Ishmael (pbuh), dear friends!
Unless you give up life and adhere to the Sufi path,
Do not make the false claim of being lovers, dear friends!*

Kul Hoca Ahmed özün kiçmey da'vâ kılma
Halk içinde âşık men dep tilge alma
Âşıklığı ulug işdür gâfil bolma
Gâfil bolup Hak dîdârın körmeñ dostlar

قول خواجه احمد اوزدين كچماي دعوى قيلم
خلق ايچيده عاشق من ديب تيلكا آلم
عاشق ليغني اولوغ ايشدور غافل بولم
غافل بولوب حق ديدارين كورمنك دوستلار

*Kul Hoca Ahmed, kendinden geçmeden iddiaya kalkışma,
Halk içinde "âşığım" diye dile alma,
Allah aşkı büyük istiz, gâfil olma,
Gâfil olup Hak cemâli gözülmez dostlar.*

*Кул Қожа Ахмет өзің білмей дауға түспе,
"Ғашықпын" деп ел ішінде ауызға алма,
Аллаға ғашықтық ulyқ іс, ақымақ болма,
Ақымақтар Хақ дидарды көрмес достар.*

*Не хвались любовью своею, смертный Ахмед Ходжа,
Не кричи и не хвастай о ней средь народа.
Любовь - это дело большое, не терпит невежества.
Иначе закрыта к ней будет дорога.*

*O servant Khoja Ahmed! Do not make such claims unless you give yourself up,
Do not say "I am a lover" among the people,
Allah's love is a great matter, do not be heedless,
Allah's beauty cannot be seen by being heedless.*

Âşık bolsañ Bâyezîd dek özün satkıl
Vallâh billâh dünyâ harâm taşlap atkıl
Kanlar töküp közlerindin tünler katkıl
Bir lahzada Şeytân mülki vîrân bolur

عاشق بولسڭ بايزيد ديك اوزونك ساتقىل
والله بالله دنيا حرام تاشلاپ آتقىل
قانلار توكوب كوزلار يىگىدىن تونلار قاتقىل
بىر لحظه ده شيطان ملكى ويران بولور

Âşık isen Bâyezîd gibi kendini sat,
Vallah billah dünya hazam, fırlatıp at,
Kanlar döküp gözlelerinden geceye kat,
Biz anda Şeytan mülkü (dünya) hazâb oluz.

Ғашық болсаң Баязыттай өзіңді сат,
Мыны керек дүние хараи лақтырып ат,
Қан төгіліп көзіңді ілмей түндер қатқыл,
Бір мезетте шайтан мүлкі ойран болар

Если влюблен ты, выбери Баязида дорогу.
Оставь этот мир и его страсти, ей-богу!
Стремись к духа развитию, сознание очищай.
Пожитки и страсти - все бренно, так и знай.

If you are in love like Bayezid, sell yourself,
By Allah, the world is prohibited, throw it away
Shed blood from your eyes and mix it with the night
Satan's property (this world) will become devastated in an instant.

Bu dünyâda fakîrlikni âdet kılğan
Hârîk tartıp meşakkatni râhat bilgen
Kul Hoca Ahmed yahşılarga hizmet kılğan
Kıyâmet kün andag kişi sultân bolur

بودنياده فقيرلىقنى عادت قىلگان
خوارلىق تارتىپ مشقتنى راحت بىلگان
قول خواجه احمد نخشى لار کا خدمت قىلگان
قيامت کون انداغ کشى سلطان بولور

Bu dünyada fakizliğe alışan,
Hoş gözülen, sıkıntıyı rahatlık bilen,
Kul Hoca Ahmed, iyilere hizmet eden,
Kıyâmet günü böyle kişi sultan oluz

Бул пәниде кедейлікті әдет қылған,
Ғарлық көріп машақатты рахат білген,
Құл Қожа Ахмет, жақсыларға қызмет берген,
Қияметте бул кісілер сұлтан болар.

Ходжа Ахмед к бедности привык,
Большие трудности и лишения претерпел,
Ради дел благих трудиться не отвыл.
В Судный день вознагражденным быть - таких людей удел.

Those who get used to poverty in this world,
Who are belittled and who consider hardship as comfort
Who serve the good people, O servant Khoja Ahmed!
Such people become sultans on Judgment Day.

Âşık bolsañ kiçe kündüz aşk istegil
Tâat kılğıl kiçe kopup hîç yatmagil
Âkıl bolsañ nâdânlarga sır aytmagil
Çın dervişler tâatların pinhân kılur

عاشق بولساک کیچه کوندوز عشق استاکیل
طاعت قیلکیل کیچه قوپوب ییچ یاتماکیل
عاقل بولساک نادانلار کاسرا یتماکیل
چین درویشلار طاعت لارین پنهان قیلور

Âşık isen gece gündüz aşk iste,
İbâdet et, gece gündüz hiç yatma,
Akıllıysan câhillere sır verme,
Gezcek deriş ibâdeti gizli yapar.

Ғашық болсаң күндіз түні ғашық тіле,
Ғибадат ет күндіз түні көз ілместен
Ақымың болса надандарға сыр айтпағын
Шын дәруіштер ғибадатын тыным жасар.

Если ты влюблен, помни об этом и ночью и днем,
Сутки на пролет в молитве проводи.
Болигунаи тайн своих не доверяй, если ты умён.
Истинный дервиш молится один.

If you are in love, ask for love day and night
Performs acts of worship, do not sleep day and night
If you are smart, do not reveal your secrets to the ignorant
A true derish performs his acts of worship secretly.

Derviş men dep tâat kılur halk içinde
Riyâ kılıp yügürüp yörer anda munda
Allah üçün tâat kılğan derviş kanda
Çın dervişler tag u çölü mekân kılur

درویش مین دیب طاعت قیلور خلق ایچنده
ریا قیلیب یوکوروب یورار انده مونده
الله اوچون طاعت قیلکان درویش قنده
چین درویش لار تاغ چول نی مکان قیلور

"Ben derişim." deyip halk içinde ibâdet eder,
Riyâ içinde ozada buzada dolaşır,
Allah için ibâdet eden deriş nerede?
Gezcek deriş dağı, çölü mekân eylez.

Däruşinin dep ғибадат етер дей ел ішінде,
Рия жасап анда мында жүзіріп,
Алла үшін қылдық қылған дәруіш қайда,
Шын дәруіштер тау мен шөлі мекен етер.

Молясь средь народа, «Я дервиш», - он говорит,
С куцыми мыслями беспечно по окрестностям бродит.
Где же дервиш, что в мыслях о Господе время проводит?
Такой в уединении в горах и пустынях сидит.

Saying "I am derish", [he] performs acts of worship in public,
Wanders here and there in hypocrisy,
Where is the derish who worships for the sake of Allah?
A true derish accepts mountains and deserts as his abode.

Kuruk zâhid Hak aşkını közge ilmes
Cennet izlep dîdârını talep kılmas
Âşıklarnı nâlesige kulak salmas
Bu dünyânı arka taşlap atkanı yok

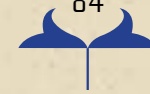
قروق زاهد حق عشقنى كوزكا ايلماس
جنت اينرلاب ديدارينى طلب قيلماس
عاشق لارنى ناله سيغه قولاق سالماس
بودنيانى ارقه تاشلاب اتقانى يوق

Kuru zâhid Hak aşkını azamaz,
Cennet'i ister, Hak cemâlini talep etmez,
Âşıklazın inleyişine kulak vezmez,
Bu dünyayı arkaya atıp vaz geçemez.

Қыр тақуа Хақ ғашығын іздемес,
Жұмақ тілер, Хақ жамалын тілемес,
Ғашықтардың көз жасына мән бермес,
Бұқ пәніден бастартып хаққа келмес

Плот, кто не искренен, Богослужения лишь только формы соблюдает,
В рай попасть хочет - В раю его лишь дарованья привлекают.
На зовы праведников вниманья он не обращает.
Плотские страсти в этом мире его прельщают.

A rigid ascetic does not look for the love of the Truth,
He asks for Paradise, but not the beauty of the Truth
He does not listen to the lamentations of the lovers
He can not give up and leave this world behind.

Keliñ yiglin zâkir kullar zikr itelük
Zâkirlerni Hudâ bî-şek söyler irmiş
Aşksızlarnı imânı yok ey yârânlar
Dûzah içre tınmay dâyim köyer irmiş

كېلىنك يىغلىنك ذاكِر قول لار ذكِر ايتالوك
ذاكرلارنى خدا بىشك سويار ايريش
عشق سيزلارنى ايمانى يوق اى يارانلار
دوزخ ايچره تينماي داييم كويار ايريش

Gelin toplanın zâkir kullar zikredelim,
Zikredenleri Allah şüphesiz sevez imiş,
Aşksızlarnı imanı yok ey dostlar,
Cehennem'de süzekli bunlar yanar imiş.

Келіңдер жығылайық зікіріміз зікірге,
Зікіріміні Алла еш қиынсыз кешер екен,
Ғашықсыздың иманы жоқ ей достар,
Плозакта тынбай олар жанады екен.

На зикр соберемся, друзья мои!
Зикра совершение - показатель истинной любви.
У нелюбящих, друзья, веры нет.
В аду они горят тысячу лет.

O Remembering servants! Let's gather around and remember Allah,
Undoubtedly, Allah loves those who remember Him,
Dear friends! Those who are not in love have no faith,
They are the ones who will forever burn in Hell.

قراكوندور او شال ساعت كه دنيا دىن سفر قىلسانك
زن فرزند مال ملكك بار سدىن كذر قىلسانك
سنى قويماس اجل هرگز نيچه حكمنك روان بولسه
حكومت برله عالمى اكر زىروز بر قىلسانك

Kara kündür uşal sâat ki dünyâdın sefer kılsañ
Zen u ferzend mâl u mülkîñ barısındın güzër kılsañ
Seni koymas ecel hergiz niçe hükmiñ revân bolsa
Hükûmet birle âlemni eger zîr u zeber kılsañ

*Bu dünyadan sefer edip öleceğin vakit, kaça gündüz,
Kadın, çocuk, mal, mülk hepsinden vazgeçtiğin gündüz,
Ne kadar hükmün geçse, gücün olsa da ecel seni serbest bırakmaz,
Devleti ve dünyayı alt üst etsen bile, o gün ölüm gündündür.*

*Уақыт келіп қара күні бұл пәніден сапар қылсаң,
Әйел, перзент мал мülкің артта қалса,
Қаншалықты қүшті болғым ажал қоймассені,
Дәулетті де дүниені де қылсаң да астан кетсең, ол күн сенің өлім күнің.*

*День, когда простишься с этим миром, ты отойдешь в мир иной - день черный,
Это время, когда ты оставишь все: жену, детей, нажитое - об этом помни!
Насколько бы ни простиралась твоя власть, смертный час тебя не отпустит.
Даже если ты перевернешь с ног на голову весь мир - час смерти наступит.*

*The day you die and leave this world will be a dark day,
It is the day that you will give up all women, children, property and goods,
No matter how powerful and influential you are, death will not let you go
Even if you turn the world and the state upside down, it is your day of death.*

هوآره سين آلبان نفس باشيغه ساليان
تونى كونى طالب لار جان نى قربان قىلىنك لار
حلقه ايچره هودى نكيز عشق اوتىغه يانكيز
تن جان برلان طالب لار تكبير باشلاب ايئينك لار

Hû erresin alıban nefis başıga salıban
Tüni küni tâlibler cânı kurbân kılınlar
Halka içre Hû diniz aşk otıga yanınız
Ten cân birlen tâlibler tekbr başlap ayınlar

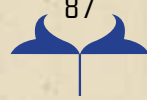
*Qû bıçısını alarak nefsin başına koyarak
Gece gündüz derişler, canı kurbân ediniz.
Halkada Qû deyiniz, aşk ateşine yanınız,
Ey derişler, beden ve ruh ile önce tekbr getiriniz.*

*Ху пышағын алып аб напси басына қойып аб,
Күні түні дервиштер жаның құрбан етіңдер.
Зікірде ХУ дейіңіз, ғашық отына күйіңіз,
Тән жан менен талаптар тәкбір бастап айтыңдар.*

*В жертву Господу себя принося,
И днем и ночью дервиши молятся.
Пусть все присоединятся к пламени любви!
Единый и Суций Амах, молим, нам помоги!*

*Take the saw of "Qû" and place it over the head of the carnal self,
O dervishes! Day and night, sacrifice your carnal selves.
Say "Qû" in the circles and burn in the fire of love,
O Dervishes! First pronounce the takbr with flesh and soul.*

Meni hikmetlerim kim tutsa muhkem
Hudâ kılğay anı elbette bî-gam
Kırer Cennet içige şâd u handân
Hudâyim eylegey mesrur u şâdân

مینی حکمت لاریم کیم توتسه محکم
خدا قیلغای آنی البتہ بی غم
کرار بنت ایچکاشاد و خندان
خدایم ایلاکای مسرور و شادان

Kim benim hikmetlerimi sağlam tutar, uygular,
Allah onu gam ve tasadan uzak tutar.
O kişi Cennet'e mutlu olarak girer,
Allahım onu mutlu ve mesûd eylez.

Хикметі.мді кімде кім тұтса бекем,
Алла оны еш муңсыз қылса екен.
Кіреп жұмақ ішіне шадыманмен,
Аллахым бөлесін оны бақытпенен

Того, кто прислушается к моим словам,
Аллах сохранит от печалей и драм.
Будет его душа с легкостью принята в рай.
Аллах, таким людям счастья и любви большой дай!

Whoever holds onto my wisdom and applies it,
Allah keeps him away from worries and concerns
He happily enters Paradise
Allah makes him blissful and happy.

Çerâğ bolup öçmegen din yolıdın yanmagan
Nâ-hak işni itmegen adâletlig Ömer'dür
Miskîn Ahmed kılğıl yâd kılğıl aczıñni bünyâd
Şâyed rûhı şâd kılğay adâletlig Ömer'dür

چراغ بولوب اوچماكان دین یولیدین یانماكان
ناحق ایش نی ایتماكان عدالت لیغ عمر دور
مسکین احمد قیلکیل یاد قیلکیل عجزینکنی بنیاد
شاید روحی شاد قیلکای عدالت لیغ عمر دور

Kandil olup sönmeyen, din yolundan ayrılmayan,
Haksız bir iş yapmayan, adâletli Ömer'diz.
Fakîr Ahmed yâd eyle, aczini itizâf eyle,
Belki zuhu şâd oluz, adâletli Ömer'diz.

Болып өшпеген, дін жолынан таймаған
Қара ниет білмеген, әділетті Омар ғой.
Міскін Ахмет жадыңа ал, әлсіздерге көмек бол,
Мүмкін рухы шат қылар, әділетті Омар ғой.

Честный и справедливый Омар
Как негаснущая свеча, не сходил с Аллаха пути.
Признайся в своей слабости, Ахмед,
И, может, верный Омар счастье поможет тебе найти.

He does not become a candle that dies; he does not leave the path of religion
He does not do injustice; he is Umar the Just.
O poor Ahmed! Remember him, admit your weakness,
Maybe his soul will be happy, he is Umar the Just.

Kahhâr atlıg kahrından korkup yığlar Hoca Ahmed
Rahmân atlıg rahmindin ümîd tutar Hoca Ahmed
Günâhım köp ilâhım kiçürgey sen günâhım
Barça kullar içinde âsî kuldur Hoca Ahmed

قهار آتلیغ قهرینکدین قورقوب ییغلار خواجه احمد
رحمن آتلیغ رحیمکدین امیدتوتار خواجه احمد
کناهیم کوب الهم کچورکای سن کناهیم
برجه قول لار ایچیده عاصی قول دور خواجه احمد

Kahhâr adlı kahrından korkup ağlar Hoca Ahmed,
Rahmân adlı meşhâmetinden ümitlidiz Hoca Ahmed.
Günâhım çok Allahım, bağışla sen günâhım,
Bütün kullar içinde, âsî kuldur Hoca Ahmed.

Қаһар атты қаһардан қорқып жылар Қожа Ахмет,
Рахман атты рахмет күтпін үміт етер Қожа Ахмет.
Күнәм жетед, кешірім өтінем Аллаһым,
Барша құлдың ішінде, қүнәхары Қожа Ахмет.

Пред Господствующей силой склонился Ахмед Ходжа,
На Милостивое сострадание надеется Ахмед Ходжа,
Моих грехов слишком много, Аллах, прошу, их прости,
Быть праведным смертным прошу меня научи.

Khoja Ahmad waits in fear of the suppression of the Subduer,
Khoja Ahmad is in hope of the mercy of the All-Compassionate,
O Allah! I have numerous sins, please forgive me my sins,
Khoja Ahmad is the disobedient one among all servants.

Bidâr bolgı ey mü'min seher vakti içinde
Kotkar özini otdın seher vakti içinde
Seherlerde ol güller senâ aytur bülbüller
Kim aytur kim Bir u Bar seher vakti içinde

بیدار بولغیل ای مؤمن سحروقتی ایچنده
قوتقار اوزونکنی اوتدین سحروقتی ایچنده
سحرلاردا اول کل لار شنا ایتور بلبل لار
کیم ایتور کیم بیروبار سحروقتی ایچنده

Ey mü'min, uyan seher vaktinde,
Kendini kurtar cehennemden seher vaktinde.
Seherlerde o güller, senâ edip övez bülbüller,
Kim Biz ve Vaz (Allahım) der ise seher vaktinde.

Эй Мушмин оян сәре уақыты ішінде,
Өзіңді құтқар тозақтан сәре уақыты ішінде,
Сәреде гүлдер ашылып, бұлбұл сайрайды,
Бір Аллаға сиынып сәре уақыты ішінде.

Эй, мушмин, проснись на заре!
Спаси свою душу - Аллаху помолись!
Розы распускаются у тех в душе,
Кто молится Аллаху на заре.

O believez! Wake up at dawn,
Save yourself from Hell at dawn
Roses and nightingales praise at dawn
Whoever says (He is) One and Exists at dawn.

Erenler cemâl körer dervişler sohbetinde
Erenler meclisinde nûr yağar sohbetinde
Ne tilese ol bulur dervişler sohbetinde
Her sırlar zâhir bolur dervişler sohbetinde

ایرانلار جمال کورار درویشلار صحبتنده
ایرانلار مجلسینده نوریاغار صحبتنده
نه تیلسه اول بولور درویشلار صحبتنده
هر سرلار ظاهر بولور درویشلار صحبتنده

Erenler cemâl görür dervişler sohbetinde,
Erenler meclisinde nûr yağar sohbetinde,
Ne dilese onu bulur dervişler sohbetinde,
Her sırlar zâhir bolur dervişler sohbetinde.

Ерендер жамал көрер дәрүіштер сұхбатында
Ерендер мәжіліс етсе нұр жауар сұхбатында
Не тілесе сол болар дәрүіштер сұхбатында
Бүкіл сырлар ашылар дервиштер сұхбатында

В разговоре святых священный лик проявляется,
В разговоре святых священный свет зажигается.
Что ни пожелают, найдут - дервиши благодостовенные.
С помощью беседы дервишей истины проявлены.

Those who have attained the Divine Truth see beauty in dervish gath ezings
Light showers in the gatherings of those who have attained the Divine Truth.
Whatever they desire, they find it in dervish gatherings
All secrets become appazent in dervish gatherings.

Halâyıkñın mezârına barıp bir bir temâşâ kıl
Ölüglerdin alıp ibret kerek bağrın kebâb kılсан
Hemîşe yahşılık kılğıl kiterisin uşbu dünyâdın
Kıyâmet âb-ı rûyığa kerek hûn-i ciğer kılсан

خلايقتىنىڭ مزارىغە بارىپ بىر بىر تەماشائىل
اولوكلاردىن آلوب عبرت كىراك بغرنىك كباب قىلسانك
ھىمىشە تەخلىق قىلغىل كىترىن اوشودنيادىن
قيامت آب رويىغە كىراك خون چكر قىلسانك

İnsanların mezarlarına gidip tek tek bak,
Ölülerden ibret alıp bağrını kebab eyle (dertlen),
Dâimâ iyilik yap, (sonunda) gidersin bu dünyadan,
Kıyâmetin yüzüğüne ciğer kanı dökmelisin (çok çalışıp hazırlanmalısın).

Халайықтың мазарына барып қара,
Өлімдерден ғибрат алып, бауырыңмен мұңдасқын,
Әрдайымы игілік қыл, соңында өтерсің бұл дүниеден,
Қияметте абырой керек бауырыңның қанын төксең.

Посетите кладбище - умерших приют,
Пусть смертные таким образом важную вещь для себя поймут.
Делайте добро, ведь однажды и мы уйдем из этого мира.
Давайте подготовимся и уйдем красиво.

Go and look at the people's graves one by one
Take heed from the dead and burn your heart (be sorry)
Always do good; (in the end) you will leave this world
For the Hereafter, you should have your liver bleed (strive hard to be prepared)

Niyyet kılduk Ka'bege rızâ boluñ dostlarım
Ya ölgeymiz kelgeymiz rızâ boluñ dostlarım
Niyyet kılduk Ka'bege hak Mustafâ ravzasına
Nasīb kılğıl barçağa rızâ boluñ dostlarım

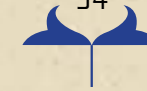
نیت قیلدوق کعبه کارضا بولونک دوستلاریم
یا اولکایمیز کیلکایمیز رضا بولونک دوستلاریم
نیت قیلدوق کعبه کا حق مصطفی روضه کا
نصیب قیلغای بارجه کارضا بولونک دوستلاریم

Niyyet ettik Kâbe'ye râzî olun dostlarım,
Ya ölüziñiz, ya geliziz râzî olun dostlarım,
Niyyet ettik Kâbe'ye, hak Mustafa ravzasına,
Nasip kılın herkes, râzî olun dostlarım.

Ниет қылдық Қағбаға риза болғын достарым,
Өле өлгейміз, не қалғаймыз риза болғын достарым,
Ниет қылдық Қағбаға, Хақ Мұстафа раузасын,
Нәсіп етсін бәріне, риза болғын достарым.

Ниет-намерение прочитай, Аллаху подчинишься.
Будем жить или же умрем - Господу покоримся.
Ниет-намерение перед Каабой прочитай.
Пусть каждый сможет это сделать, друзья мои.

We set out for the Ka'bah, be contented my dear friends!
We either die or come, be contented my dear friends!
We set out for the Ka'bah, for the garden of Mustafa
May He bestow it upon everybody! Be contented, my dear friends!

Ka'be sarı köçelük zâlimlerdin kaçaluk
Oğul kızdın kiçelük rızâ boluñ dostlarım
Tilim sorsam karar yok garib ölse sorar yok
Yimişlerde helâl yok rızâ boluñ dostlarım

کعبه ساری کوچالوک ظالم لار دین قاجالوک
اوغل قیز دین کچالوک رضا بولونک دوستلاریم
تیلیم سورسام قرار یوق غریب اولسه سورار یوق
ییمیشلارده حلال یوق رضا بولونک دوستلاریم

Kâbe'ye doğru göçelim, zâlimlerden kaçalım,
Oğul kızdın vaz geçelim, râzî olun dostlarım.
Dilimden istesem duramaz, biz gazip ölse soğan olmaz,
Yiyecelerde helâl kalmadı, (gidişime) râzî olun dostlarım.

Қағбаға қарай көшейік, зәлімдерден қашайық,
Ұл қыздардан кетейік, разы болғын достарым,
Тілімінен сұрасам тоқтау жоқ, пақыр өлсе сұрау жоқ,
Жеген де халал қалмады, кетемін, разы болғын достарым.

Уйду я к Каабе, уйду от тиранов.
Оставлю привязанности, буду покорным.
Проститься хочу, смерти час не заметят.
Я мир оставляю. Люди, это примите.

Let's migrate towards the Ka'bah, escape from the oppressors,
Let's give sons and daughters up, be contented my dear friends!
My tongue shall not stop, even if I so wanted. Nobody shall ask when a stranger dies
No lawful food is left, be contented (with my departure) my dear friends!

Allah digen bendeni câyin Cennet'de kördüm
Hûr u gilmân cümlesin karşı aldıda kördüm
Tüni küni uhlamay Hû zikrini aytkanlar
Melâikler hemrâhı Arş'nı üstide kördüm

الله دىكان بندەنى جاين جنتدە كوردوم
خور غلمان جملە سىن قارشو آلدیدە كوردوم
تونى كونى او حلامى هو ذكرىنى ايتقانلار
ملائك لار همراهى عرشى او ستیدە كوردوم

"Allah" diyen kulun mekânını cennette gözdüm,
Hûzî gılman hepsini onun huzutunda gözdüm.
Gece gündüz yatmayıp Hû zikri söyleyenlezi,
Meleklerle birlikte Azs'in üstünde gözdüm.

Алла деген қылының мекенін көрдім жұмақта,
Хор қыздар мен ғылмандар бәрі соның алдында,
Күні түні көз ілмей "Ху" зікірін сөйлеген,
Періштенің жанында қылы Аршын үстінде.

Трешник, говорящий: «Аллах», - в рай попал,
Прислуживание гурий и юношей там познал.
Ночью и днем не спящих, зикр произносящих
У подножия трона Аллаха с ангелами я видал.

I saw the abode of the servants who say "Allah" in Paradise
I saw male and female servants in their presence
I saw those who stay awake and say "Hu" all night
Together with angels above the Throne.

Hayır sehâ kılğanlar yetim körñlin alğanlar
Çehâr yârlar hemrâhı Kevser lebinde kördüm
Kâdî bolğan âlimler para rüşvet yigenler
Andag âlim câyını nâr-ı Sekar'da kördüm

خىر سىخا قىلغانلار يتيم كو نىلىن آلغانلار
چار يارلار همراهى كوثر لىندە كوردوم
قاضى بولغان عالملار پارە رشوت يىگانلار
انداغ عالم جايىنى نار سقرده كوردوم

Hayır, cömertlik yapan, yetim gönñünü alanı,
Dört halifeyle bezabet Kevser başında gözdüm.
Kadı olan âlimler, para-rüşvet yiyenler,
Öyle âlim yerini, Cehennem ateşi gözdüm.

Қайыр, жоларт, жетім көңілін аулаған,
Төрт халифа жанында, Кәусар бұлағы басында,
Жауыз болған ғалымдар, парақорлық қылғандар,
Мұндай ғалым мекені, тозақ отына жанғандар

Праведники, добро и щедрость творящие,
С четырьмя халифами у берегов Каусара.
Кадии же, взятки берущие,
Сгорают в пламени ада.

I saw those who do goodness, give charity, and gain the orphans' hearts
Together with the four caliphs by the fountain of Kawthar
The scholars who became judges, those who accept bribes,
I saw their abode as Hell fires.

Müfti bolgan âlimler, nâ-hak fetvâ bergenler
Andag müftî câynı Sırât köfrükte kördüm
Cemâatge barmayın terk-i namâz kılğanlar
Şeytan birle bir yerde derk-i esfelde kördüm

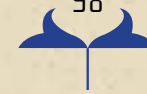
مفتی بولغان عالم لار ناحق فتویٰ بیرکانلار
انداغ مفتی جایی نی صراط کو فرو کده کوردوم
جماعت کابار مین ترک نماز قیلغانلار
شیطان برله بیرسیره درک اسفل ده کوردوم

Müftü olan ve haksız fetvâ veren âlimlezi,
Böyle müftüleziñ yerini Sırât köprüsünde gözdüm.
Câmiye cemaate gitmeyip namazı terk edenlezi,
Şeytan ile aynı yerde, Cehennem çıkızında gözdüm

Мүфти болган ғалымдар, әділетсіз пәтуа бергендер,
Мүндай мүфтилер мекенін сират көпірінде көрдім мен.
Мешит-жамаатқа бармайтын намаздан бас тартқандар,
Әзәзіммен бір жерде, тозақ түбінде көрдім мен.

Мүфтиев и судий, несправедливые фетвы выносящих,
На мосту Сират я видал.
Трешник же намаз не совершающий и в мечеть не приходящий
В преисподнюю Дьявола попал.

I saw the scholars as judges who issued unjust opinions
I saw the places of those muftis on the bridge of Sırat
I saw those who did not go to the mosque and attend the congregation al prayer
Together with Satan in the pits of Hell.

Zâlim olup zulm itken mü'minlerni ağrıtkan
Kara yüzlük mahşerde kolin arkada kördüm
Kul Hoca Ahmed kân açtı dürr ü güherni saçtı
Tınlamagan bu sözni gâflet içinde kördüm

ظالم بولوب ظلم ایسکان مؤمن لارنی آغریسکان
قرا یوزلук محشرده قولىن آرقده کوردوم
قول خواجه احمد کان آحتی در کوهرنی ساحتی
تینکلامکان بوسوزنی غفلت ایچنده کوردوم

Zâlim olup zulm eden, mü'minlezi inciten,
Kaza yüzlü mahşerde kolu arkaya dönmüş gözdüm.
Kul Hoca Ahmed hazîne açtı, inci ve cevhez saçtı,
Bu sözü dinlemeyeni gâflet içinde gözdüm.

Залям болып зүлымдық еткен, мүміндерді жылатқанды,
Қара жүзді Махшарда қолын артта көрдім мен,
Құл Қожа Ахмет қазына ашты, гауһар менен інжу шашты,
Мән бермегенді бұл сөзге қапаланғанын көрдім мен.

Тиранов, народ угнетающих, муминов унижающих,
С руками связанными видел я в день Страшного Суда.
Эти слова Ахмеда Ходжа драгоценный камень для знающих -
Слов же этих смысл не понимать для праведников беда.

I saw oppressors who persecuted and harmed the believers
With dark faces and their arms twisted behind in the gathering places of the hereafter
The servant Khoja Ahmad opened treasuries and spread pearls and jewels
I saw those who did not listen to these words in heedlessness.

Hak kulları dervişler hakikatı bilmişler
Hakk'a âşık bolganlar Hak yolıga kirmişler
Hak yolıga kirgenler Allah tiyü yörgerler
Erenler izin izlep memleketdin kiçmişler

حق قول لاری درویش لار حقیقتنی بیلمیش لار

حقه عاشق بولغانلار حق یولیغه کیرمیشلار

حق یولیغه کرکانلار الله تیوورکانلار

ایرانلار ایرین ایرلاب مملکتدین کیچمیشلار

Hak kulları dervişler, hakikatı bilmişler,
Hakk'a âşık olanlar, Hak yoluna gizmişler.
Hak yoluna gizenler, Allah deyip gidenler,
Erenleri izleyip mâl ü mülkten geçmişler.

Хақ қўлдары дәрвиштер, ақиқатты білпті,
Хаққа ғашық болғандар, хақ жолына кіріпті.
Хақ жолына түскендер, Аллаһы деп жүргендер,
Ерендерді көрген соң мал мүліктен кеткендер.

Слуги Аллаха, дервиши, истину знают.
Они праведники, в Господа влюбленные,
Праведники, с Аллахом уединенные.
Со святых пример взяв, о страстях земных не помышляют.

Dezvishes who are the servants of the Truth know the Truth
Those who love the Truth enter the path of the Truth
Those who enter the path of the Truth and depart saying Allah
Follow those who have attained the Divine Truth and give up goods and possessions.

Könül birmey dünyâğa şurû' kılmay harâmğa
Hak'nı söygen âşıklar halâyıkdan kiçmişler
Dünyâ meniñ digenler cihân mâlin alğanlar
Kerges kuş dek boluban ol harâmğa batmışlar

كونخل بىرماي دىناغه شروع قىلماي حرام غه

حقنى سويكان عاشق لار خلايىقدىن كىچميشلار

دىنامىنىك دىكانلار جهان مالين آلغانلار

كر كس قوش دىك بولوبان اول حرامغه باتميشلار

Gönül vermez dünyaya, el uzatmaz harâma,
Hakk'i seven âşıkla, helâlinden yemişler.
Dünya benim diyenler, dünya malını alanlar,
Akaba kusu gibi, o harâma dalmışlar.

Көңіл бөлмей дүниеге, қол тигізбей арама,
Хаққа ғашық болғандар, адал астан жегендер.
Дүние менің дегендер, пәни малын алғандар,
Құзғын құстай арама белшесінен батқандар.

К страстям земным не привязанные,
В Аллаха влюбленные праведники здоровую пищу едят.
Безбожники, взятки берущие, и грешники, деньги крадущие,
О пожитках своих размышляя, ночи напролет не спят.

They do not value this world and extend their hands to the unlawful
Those who love the Truth consume from that which is lawful
Those who say this world is ours and take the goods of this world
Like vultures, have dived into the unlawful.

Mollâ müftî bolganlar nâ-hak da'vâ kılğanlar
Akıı kara kılğanlar ol tamugga kirmişler
Tatlıg tatlıg yigenler türlü türük kiygenler
Altın taht oturğanlar tofrak astın kalmışlar

ملا مفتی بولغانلار ناحق دعوی قیلغانلار
آق نی قرا قیلغانلار اول تموغه کیریشلار
تاتلیغ تاتلیغ ییگنلار تور لوک تور لوک کیکانلار
آلتون تخت اولتورکانلار تفریق آستین قالمیشلار

Molla, müftü olanlar, haksız dava gözenler,
Akı kaza yapanlar, cehennem girmişler.
Tatlı tatlı yiyenler, türlü türlü giyenler,
Altın tahta otuzanlar, toprak altında kalmışlar.

Молла, муфти болгандар, әділетсіз дау қылгандар,
Ақты қара қылгандар, тозаққа олар кіргендер.
Тәтті тәтті жегендер, түрлі түрлі кигендер,
Алтын тақта отырған, топырақ астына кіргендер.

Муллы и муфтии, неправый суд вершашие,
Люди, правду скрывающие, в ад попали.
Уревогодничающие, богатства копящие,
В золоте утопающие прахом стали.

Those muftis and mullahs who issue unjust opinions
Those who turned the white into black have entered Hell
Those who delightfully eat and wear all kinds of clothes
Who sit in golden chairs remain under the earth.

Mü'min kullar sâdıklar sıdkı birle turganlar
Dünyâlığın sarf itip uçmah hûrın kuçmışlar
Kul Hoca Ahmed bilmişsin Hak yolıga kirmişsin
Hak yolıga kirgenler Hak dîdârın körmüşler

مؤمن قوللار صادقلار صدقی برله تورکانلار
دنیا لئین صرف ایستب اوچاخ حورین قوچمیشلار
قول خواجه احمد بیلیمش سین حق یولینه کیریش سین
حق یولینه کیرکانلار حق دیدارین کورمیشلار

Mü'min kullar, sâdıklar, sıdkı ile dızanlar,
Dünyadan yüz çevirip Cennet hüzilezini kucaklamışlar.
Kul Hoca Ahmed bilmişsin, Hak yoluna girmişsin,
Hak yoluna gizenler, Hak cemâlin görmüşler.

Мүмин қылдар садықтар, сыдық пенен тұрғандар
Дүниеден бастартып хор қыздарын алғандар.
Құл Қожа Ахмет біліңсің, Хақ жолына кіріңсің,
Хақ жолына кіргендер, Хақ жамалын көргендер.

Мүминны и праведники, страсти оставив зельные,
В раю во служение себе дев райских получили.
Ахмед Ходжа смертный, праведный путь ты избрал.
По пути этому идущий красоту мира познал!

Believing and faithful servants who stand with their loyalty
Turn their faces away from the world and hug the hours in Paradise
O servant Khoja Ahmad! You have known and entered the path of Truth
Those who have entered the path of Truth have seen the beauty of the Truth.

Aşk sırrını beyân kılsam bu âlemde
Bî-haberler işitip kulak tutkanı yok
Hak yâdını kimge aytay heme gâfil
Mü'min men dep bu dünyâdın ötkeni yok

عشق سیرینی بیان قیلسام بو عالمده
بی خبرلار ایشیتیب قولاق توتقانی یوق
حق یادی نی کیما ایتای همه غافل
مؤمن من دیب بو دنیا دین اوتقانی یوق

Aşk sırrını açıklasam bu âlemde,
Gâfilletden dinleyecek insan yok.
Hak zikrini kime söyleyeyim, herkes gâfil,
"Mü'minim" deyip dünyadan vaz geçen yok.

Ғашық сырын мәлімдесем бұл әлемде,
Ғадандардан қымақ салып тыңдар жоқ,
Хақ зікірді кімге айтамын, бәрі ғәпіл
"Мүминмін" деп пәниден бас тартар жоқ.

Одну из тайн открою вам, друзья -
Чужезды этой тайны сторонятся -
Теперь пустоголовые становятся в круг зикра:
Им от страстей земных никак не отказаться.

If I am to explain the secret of love in this universe,
There is no one among the heedless who would listen to it
To whom shall I relate the remembrance of the Truth, everyone is heedless
There is no one who says "I am a believer" and gives up the world.

Îşân, şeyh hoca mollâ dünyâ izler
Ol sebebdin pâdşâhlarga yalğan tüzler
Âyet hadîs sözün koyup mâlnı kôzler
Hak yolıda hergiz mihnet tartkanı yok

ایشان شیخ خواجه ملا دنیا ایرلار
اول سببدین پادشاهلارغہ یالغان توزلار
آیت حدیث سوزین قویوب مال نی کوزلار
حق یولیده هرگز محنت تارتقانی یوق

Sûfi, şeyh, hoca, molla dünyâ peşinde koşar,
Bu sebepten padişahlara yalan söylerler,
Âyet ve hadisleri bırakıp mala bakarlaz,
Hak yolunda sıkıntı çeken kimse yok.

Сопы, шейх, хожа, молла дүнья іздер,
Сол себептен падишага да жалған сөйлөр,
Аят, хадис сөзін қойып малын көздер,
Хақ жолында мұңға кеткен ешкім жоқ.

И суфий, и ходжа, и мулла - все стремятся богатства нажить.
По этой причине они не тесняются падишаху ложь говорить.
Забыв об аятах и хадисах, на имущество смотрят они,
Давно забыв об Аллахе и о своем душевном развитии.

Sufi, Sheikh, Khoja, Mullah, all run after this world.
Because of this, they lie to the sultans;
They leave the verses and hadiths and look at the possessions.
There is no one who bears the burdens in the path of the Truth.

Cenâzeni ulug kiçik köterseler
Gûristânga karap seni yürütseler
Yitmiş yirde suâl sorsa ferîsteler
Bir bir anı cevâbını birmek gerek

جنازنى اولوغ كىچىك كوتارسەلار
كورستانغە قراپ سىنى يوروتسەلار
يىتمىش يىردە سۈال سورسە فرشتەلار
بىر بر آنى جوابىنى بىرماق كىراك

Cenazeni büyük küçük götürseler,
Mezatlığa bakıp seni götürseler,
Yetmiş yerde soru sorsa melekler,
Biz biz ona cevap vermek gezeklidiz.

Жаназаңды үлкен киши апарса егер,
Мола жаққа сені алып кетсе егер,
Жетпіс жерден сұрақ қойса періштелер,
Біртіндеп оған жауап беру керек.

Умирают и больше, и малые.
День придет, умрешь и ты.
Семьдесят вопросов зададут тебе ангелы.
На вопросы эти ответы нужны.

When the old and the young people take your body,
To the cemetery and leave you there,
When angels ask you questions regarding seventy places
One by one, you need to answer them.

Ömrin âhir bolgusıdır bir kün tamâm
Bu iş birlen barsaң eger dârû's-selâm
Helâl koyup yigen bolsaң dâym harâm
Azâbını barıp anda tartmak gerek

Өмринк آخر بولغوسى دور بر كون تام
بوايش برلان بارسنگ اگر دار السلام
حلال قويب يگان بولسنگ دايم حرام
عذابىنى بارىب آنده تارتماق كىراك

Biz gün ömzün sona erecektiz,
İyi amelletle gidersen, uezin Cennettiz.
Helâli bızakıp hep hazam uezsen,
Gidip ozada azabı çekmek gezekecektiz.

Бір күні өміріңнің келер соңы,
Игі амал жасасаң дәрассалам,
Адал емес арамыз жеген болсаң,
Бар азабын ол жақта тартпақ та бар.

Дни твои однажды подойдут к концу.
За благие деяния будешь ты в раю.
Если же грешить будешь в этом мире всегда,
Мучиться и страдать в аду останешься навсегда.

One day your life will end
If you go with good deeds, your abode will be Paradise
If you leave the lawful and consume the unlawful
It will be necessary to go and suffer the torment.

Ayâ dostlar âhir zamân boldı körün
Bî-dîn kâfir bu âlemge toldı körün
Hak kullugın koyup barça fâsık boldı
Anıñ üçün Kakhâr gazab kıldı körün

ایادوستلار آخر زمان بولدی کورونک
بی دین کافر بو عالمغه تولدی کورونک
حق قوللوغین قویوب بارجه فاسق بولدی
اینک اوچون قهار غضب قیلدی کورونک

Ey dostlar! Âhir zaman oldu, göziñ,
Dinsiz, kâfir bu âleme doldu göziñ,
Hakk'a kulluğu bırakıp hezkes fâsık oldu,
Onun için Kakhâr (Allah) gazap etti, göziñ.

Әй достарым, ақыр заман болды, көргін,
Дінсіз, кәпір бұл әлемде толды көргін,
Хаққа қылдық бітіп барша пасық болған,
Сол үшін Қахар азап етті, көргін.

Люди, да услышьте! Конец света приблизился.
Этот мир грешниками и деспотами наполнился.
Забыв о Господе, грешит человек направо и налево.
Будьте осторожны, увидите вы Господа в гневе!

Dear Friends! Look! It is the end of time,
Look! The world is filled with disbelievers and the unfaithful
Everyone has turned their faces away from the servitude to the Truth and become sinners
Look! That is why the Subduer (Allah) sent His wrath.

Sufiyâ bî-gam yörersin dâne-i tesbîh alıp
Dünyâğa mağrûr bolup dîn işini arka salıp
Korkkıl imdi korkkıl imdi Hudâ'ğa yalbarıp
Sûfî-nakş bolduñ velî hergiz müselmân bolmadıñ

صوفیابی غم یورار سین دانه تسبیح آلیب
دنیاغه مغرور بولوب دین ایشینی آرقه سالیب
قور ققیل ایمدی قور ققیل ایمدی خداغه یلباریب
صوفی نقش بولدی نیک ولی هرگز مسلمان بولمادی نیک

Ey sūfî! Eline tesbih alıp dertsiz yütüzsün,
Dünyaya aldanıp dîn işini atkaya atatsın,
Kork şimdi, kork şimdi, Allah'a yalvazıp
Derzîş göziñiñslü oldun ama aslâ Müslüman olmadın.

Әй Сопы, муңсыз жүрсің қолыңа тәспіні ап,
Дүниеге алданып дін істерін тастарсың,
Қорқ Алладан, қорқ қазір, жалбарынып Аллага,
Сопы киімін кисең де, еш мусылман болмадың.

Взяв в руки четки, беспечно и беззаботно суфий бродит.
Страстями земными обманут, о Господе он позабыл.
Теперь же Аллаху молить о прощении время подходит.
С виду ты дервиш, но мусульманином, кажется, так и не был.

Sufî! You take the prayer beads in your hand and walk around carefree
You have been deceived by this world and thrown the religion behind you
Begging Allah, be scared now! Be scared now!
You have assumed the appearance of a dervish but have never become a true Muslim.

Ahmedâ sen sûfî bolsañ sûfîlig âsân imes
Hak Rasûl sûfî bolup dñnya mâlın söygen imes
Dñnyânı söygen kiři bî-şek bilñ insân imes
Sûfî-nakş bolduñ velî hergiz müselmân bolmadıñ

احمد اسين صوفى بولسك صوفى ليغ آسان ايماس
حق رسول صوفى بولوب دنيا مالين سويكان ايماس
دنيا نى سويكان كيشى بى شك بيليك انسان ايماس
صوفى نقش بولدونك ولى هرگز مسلمان بولمادينك

Ey Ahmed! Sûfî olsan, sûfîlik kolay değil,
Peygamber sûfî idi ve dünyayı sevmiyordu,
Dünyayı seven kişi şüphesiz insan değildir,
Sûfî gözünlüşlü oldun ama aslâ Müslüman olmadın.

Ей Ахмет, сопы болам десең егер, сопылық оңай іс емес,
Пайғамбар сопы еді, дүниеге көңіл бөлмейтін,
Пәниге көңіл бөлген еш қамәнсіз адам емес,
Сопы киімін кисең де, еш мұсылман болмадың.

Быть суфием - дело нелегкое, суфий Ахмед.
Плак, суфий-пророк наш был страстям неподвластен.
Бесспорно, страстями влекомый - не человек.
По виду ты суфий, но к мусульманству ты безучастен.

O Ahmad! If you become a Sufi, being a Sufi is not easy
The Prophet was a Sufi and did not like this world
The one who likes this world is undoubtedly not a human being
You have assumed the appearance of a dervish, but have never become a true Muslim.

Kâdî müftî mollâlar şer'at dergâhını
Ârif âşık alıpdur tarikatnı erkini
Amel kılgan âlimler dñmizni çerâğı
Burâk miner mahşerde eğri koyar borkini

قاضى مفتى ملا لار شريعت درگاهى
عارف عاشق آليب دور طريقت نى اركى نى
عل قيلغان عالم لار دى نمى نى چراغى
براق مينار محشرده ايكرمى قويار بوركى نى

Kadi, müftü, mollalar şeriat kapısını tutar,
Ârif ve âşık olanlar tazikattan güç alırlar.
İlimle amel eden âlimler dinimizin kandilidir,
Mahşerde Buzak'a biner, kalpağını başına eğri koyar (mutlu olur).

Қазы, мұфти, молдалар - шариғаттың арқауы,
Айқын ашық болғандар тариқаттан күш алаар,
Ілмиен амал қылғандар дініміздің шырағы,
Махшарда Ырақ мінеді, иіре кигер бөрігін.

Kadi, müftii u mülla поддерживают законы шариата,
Верующие черпают вдохновение из тариката.
Мудрые ученые - религии нашей светило.
В Судный день, сев на Бурака, унесутся счастливые.

Judges, Muftis, and Mullahs hold the gates of the Shari'a
Those who attain the knowledge of Allah and love Him get their power from the Sufi path
Scholars who practice what they know are the candles of our religion
They get on Buzaq on Judgment Day and wear their hat tilted (they become happy)

Rehnümâdur Hoca Ahmed, gülîstân-ı ma'rifet
Sözler sözi hakikat açar köñül mülkini
Miskîn za'îf Hoca Ahmed yetti puştinga rahmet
Fârsî tilni biliben hûb aytadur Türkî'ni

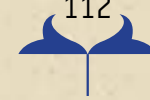
ره‌نما‌دور خواجه احمد گلستان معرفت
سوزلار سوزی حقیقت آچار کوئیل ملکی نی
مسکین ضعیف خواجه احمد تی پشینگ کارحمت
فارسی تیل نی بیلینان خوب ایتادور ترکی نی

*Hoca Ahmed matîfet bahçesi için yol göstericidir,
Hakikatları söyler, açar gönül ilini,
Fakîr za'îf Hoca Ahmed, yedi ceddine zahmet,
Farsçayı biliz ama güzel söyler Türkçeyi...*

*Жол көрсетер -Қожа Ахмет гүлістанха мағрифат
Сөйлер сөзі Ақиқат, ашар көңіл мүлкіңді,
Ғақыр мискін Қожа Ахмет, жеті атаңа рақмет,
Тарсыны да біледі, жақсы сөйлер түрік тілін*

*Ходжа Ахмед - проводник в прекрасный сад знаний.
Истины вещает, слушателей сознание проясняя.
Да будет благословен твой род, скромный Ходжа Ахмед.
И персидский язык он знает, и по-тюркски красиво говорит.*

*Khoja Ahmad is a guide in the garden of gnosis
He tells the truth, opens the land of the heart.
O Pooz, Weak Khoja Ahmad! May mercy be upon your seven generations of ancestors,
He knows Persian but speaks Turkish well.*

Tarîkatga şer'atsız kirgenlerni
Şeytân kelip îmanını alur imiş
Uş bu yolni pîrsiz davâ kılganlarını
Sersân bolup ara yolda kalur imiş

طریقت کاشریعت سیر کیرگانلار نی
شیطان کیلیب ایمانی نی آلور ایریش
اوشویول نی سیر سیر دعوی قیلگانلار نی
سرسان بولوب ارا یولده قالور ایریش

*Tarîkatga şer'atsız gizenleriz
Şeytan gelip imanını alız imiş.
Bu yolu şeyhsiz iddia edenler
Sezsem olup ara yolda kalız imiş.*

*Тарикатқа шариғатсыз кіргендердің,
Шайтан келіп иманын алар екен.
Бұл жолды пірсіз дауа қылғандарың,
Сарсаң болып орта жолда қалар екен.*

*Нет веры у тех, кто в тарикат
Входит, не соблюдая шариат.
Мейха отвергая, такие глупцы
В познании отстают на полпути.*

*Those who adhere to the Sufi path without a master,
Satan comes and fetches their faith.
Those who claim to be on this path without a master,
Get confused and left in the middle of the path.*

Tarîkatga siyâsetlig mürşid gerek
Ol mürşidge i'tikâdlıg mürîd gerek
Hizmet kılıp pîr rızâsın tapmak gerek
Mundag âşık Hak'dın ülüş alar irmiş

طریقت کا سیاست لیغ مرشد کیراک
اول مرشد کا اعتقاد لیغ مرید کیراک
خدمت قلیب سیر رضا سین تاپماق کیراک
مونداغ عاشق حق دین اولوش آلار ایریش

Tarîkate idâzeciliği bilen müşid gerek,
O müşide inançlı ve bağlı müşid gerek,
Hizmet edip pîr rızasını bulmak gerek,
Böyle âşık Hak'tan nasip alız imiş.

Тарикатқа саясаттан муршид керек,
Ол муршидке сенімді мурид керек,
Қызмет етіп пір ризасын алу керек,
Мұндай ғашық Хақтан нәсіп алады- мыс.

Пусть тюркский язык ученым не по нраву,
Что тюркская речь душу ласкает,
Хадисы и аяты звучат по-тюркски на славу,
Знающий этот язык его почитает.

It is necessary to have a spiritual guide on the Sufi path.
It is necessary to have faithful and loyal disciples for that spiritual guide.
It is necessary to serve and look for the contentedness of the master.
Such a lover receives the blessings of the Truth.

Hoşlamaydur âlimler sizni aygan Türkini
Âriflerden işitsen açar könül mülkini
Âyet hadis ma'nâsı Türkî bolsa muvâfık
Ma'nâsıga yetkenler yerge koyar börkini

خوشلایدور عالم لار سزنی ایغان تورکینی
عارف لار دین ایشتنک آچار کو نخل ملکی نی
آیت حدیث معنی سی تورکی بولسه موافق
معنی سی کایتگانلار سیر کا قویار بورکی نی

Hoş görmüyöz âlimler sizin güzel Tüzkçe'yi
Âriflerden işitsen açar gönül ilini
Âyet hadis anlamı Tüzkçe olsa uygundur,
Anlamını bilenler öne eğiz başını (yeze koyar kalpağı).

Унатпайды ғалымдар сіз дің айтқан әсем түркі тілін
Данышпаннан тыңдасаң ашады көңіл мүлікін
Аят Хадис мәнінің Түркішесі орынды
Мағынасын түсінгендер жерге қояр бөрігін.

Тарикату муршид, умеющий руководить, нужен.
Муршиду мюрид честный и преданный нужен.
В согласии служба вестись должна.
Только в такой форме будет она верующему нужна.

Youz scholars do not like youz beautiful Tuzkish
If you listen to the wise, they will enlighten youz heart
It would be better for the verses (of the Qur'an) and the sayings of the Prophet to be in Tuzkish
Those who know theiz meanings lower theiz heads.

Uş bu yolga ey birâder pîrsiz kîrme
Hak yâdından lahza gâfil bolup yürme
Mâsivâga âkil irseñ könül birme
Şeytân-laîn öz yolıga salur irmiş

*Bu yola ey katdeş şeyhsiz gîrme,
Hak yâdından biz an gâfil olup gitme,
Mâsivaya, âkîllî isen gönül verme,
Lânetli Şeytan kendi yoluna sevk edermiş.*

*Осы жолға бауырым пірсіз кірме,
Хақ жадынан бір сәтте боп қапы жүрме,
Басқалардың сөзіне көңіл бөлме,
Лағынет Шайтан өз жолына салады - мыс.*

*На путь познания без шейха не ступай,
Пусть и на миг, но об Аллахе не забывай.
Не привязывайся к страстям земным, если умен ты,
Чтоб не остался ты потом у Шайтана под гнетом.*

*Dear Brother! Do not enter this path without a master,
Not even a single moment, be heedless of the remembrance of Allah,
If you are smart, do not give your heart to anything, save Allah.
Otherwise, the accursed Satan shall deceive you in order to enter his path.*

اوشبو يولغا ای برادر پیر سیر کیرمه
حق یادی دین لحظه غافل بولوب یورمه
ماسو اکا عاقل ایر سنک کو نخل بیرمه
شیطان لعین اوز یول یغنه سالور ایرمیش

Eyâ dostlar hiç bilmedim men yolumnı
Saâdetga bağlamadım men belimni
Mâsivâdın hiç yığmadım men tilimni
Nâdânlıkım meni rûsvâ kılur irmiş

*Ey dostlar, hiç bilmedim ben yolumu,
Saadete bağlamadım ben belimi,
Mâsivadan hiç çekmedim ben dilimi,
Câhilliğim beni rûsvâ eder imiş.*

*Эй достар мен бiлмегем еш жолымды,
Бақ дәулетке арнамадым бiлiмiмдi,
Дұға-тiлектен еш тiлiмдi тiтпадым.
Надандығым менi рәсуа етедi- мыс.*

*По жизни был я очень глуп, друзья мои:
Совсем не думал о своем благополучии,
И благосостояния нажить я не стремился.
Из-за своей невежественности я оскламился.*

*Dear Friends! I have never known my path,
I have not relied on happiness.
I have never stopped talking about things other than Allah.
My ignorance has brought shame on me.*

ایا دوستلار هیچ بیلادیم مین یولوم نی
سعادت غه باغلامدیم مین بیلیم نی
ماسو ادین هیچ ینمادیم مین تیلیم نی
نادان لیتیم مینی رسوا قیلور ایرمیش

Şer'atnı tarikatnı biley disen
Tarikatnı hakikatge ulay disen
Bu dünyâdın dürr ü gûher alay disen
Cândın kiçen hâsları alur irmiş

شریعتنی طریقتنی بیلائی دیسک
طریقتنی حقیقتکا اولائی دیسک
بودیادین درو کوهر آلائی دیسک
جان دین کیچان خاص لاری آلور ایریش

Şeriatı, tazikatu bileyim desen,
Tazikatu hakikate bağlayayım desen,
Bu dünyadan inci ve cevher alayım desen,
Candan geçen seçkinlezi alız imiş.

Шариатты, тарикатты білем десең,
Тарикатты ақиқатпен қитайың десең,
Бұл дүниеден інжу маржан алам десең,
Жаннан өткен үздіктерді алады- мыс.

Шариат и тарикат познать стремишься,
Истину через тарикат понять стараешься,
Мира этого величужины хочешь собрать.
Именно такому как ты они будут принадлежать.

If you want to know the Shari'a and the Sufi path,
If you want to connect the Sufi path to the Ultimate Truth,
If you want to take pearls and gems from this world,
Those who give up their carnal selves take the distinguished ones.

Âşık kullar kiçe kündüz hergiz tınmas
Bir sâati Hak yâdından gâfil bolmas
Andag kulnı Sübhân igem zâyî' koymas
Duâ kılsa icâbetlig bolur irmiş

عاشق قول لار کیچه کوندوز هرگز تینماس
بر ساعتی حق یادیدین غافل بولماس
انداغ قولنی سبحان ایگام ضلیع قویماس
دعاقیسه اجابت لیغ بولور ایریش

Âşık kullar gece gündüz hiç dinlenmez,
Biz saati Hak zikrinden gâfil olmaz,
Öyle kulu Rabbim aslâ zâyî etmez,
Dua etse, duası kabul olur imiş.

Ғашық қулар күндіз түні еш тынбас,
Бір сағатта Хақ зікірден бос кетпес,
Ондай құл Рәббісіз текке қалмас,
Дұға қылса, дұғасы қабыл болады- мыс.

Влюбленный верующий от молитвы не устанет.
Час богослужения утомлять его не станет.
Верующего такого Господь не бросит.
Исполнит все, что тот у Господа ни попросит.

The loving servants never rest day and night.
Not even a moment do they become heedless of the remembrance of Allah
My Lord never spares such servants
If they invoke, their prayers are responded.

Vâh derîgâ keçti ömrüm gâflet bilen
 Sen keçürgil günâhlarım rahmet bilen
 Kul Hoca Ahmed senge yandı hasret bilen
 Öz öziğe özi yanıp köyer irmiş

Vah ne yazık, geçti ömriim gaflet ile,
 Sen affıyle günahlazım mezhametle,
 Kul Hoca Ahmed sana döndü hasret ile,
 Kendi kendisine kendi dönüp yanaz imiş.

Уа дариға өтті өмір қапылдықпен,
 Сен гафу ет қуналарды рахметіңмен,
 Құл Қожа Ахмет қайта келді қасыретпен,
 Өз өзімен күйіп жанады-мыс.

Как жалъ! Беспечно прошла жизнь.
 Теперь же лишь раскаяние в грехах
 Меня сопровождает. О, Алах!
 Прости мне их. В тоске я утопаю.

Alas! My life has passed by in heedlessness
 Please forgive me my sins with mercy
 Servant Khoja Ahmad has turned to you with longing
 His self turns to him and burns in fire.

وآه دریغا کچتی عمرۆم غفلت بیلان
 سین کچورکیل کناه لاریم رحمت بیلان
 قول خواجه احمد سگایاندی حسرت بیلان
 اوز اوزیغه اوزی یانیب کو یار ایریش

Yesevî hikmetini dâna işitsün
 İşitkenler heme maksûdğa yetsün
 Cevâhir kânıdın bir nûkte alsun
 İşitmegen barı hasrette kalsun

Yesevî hikmetini (şîirini) âlim işitsin,
 İşitenler hepsi maksada etissin,
 Cevherler madeninden bir nûkte alsın,
 İşitmeyenler hepsi hasrette kalsın.

Яссауидің хикметін даналар естісін,
 Естігеннің бәрі мақсатына жетсін,
 Жауһар кенінен өзіне тиесілі орнын алсын,
 Естімегеннің бәрі сол қасыретте қалсын.

Пусть стихи мои ученые услышат,
 Драгоценный смысл в дело применяя,
 Пусть задач своих решения напишут.
 Остальные пусть сидят, локти свои кусая.

Let the scholar listen to Yasawi's wisdom (poems)
 May those who listen to it reach the objective,
 May they gain wit from the mine of gems,
 May those who do not listen to it be left in longing

یسوی حکمتین دانا ایشتون
 ایشیتکانلار همه مقصودغە یستون
 جواهر کانیدین بیر نکته آلسون
 ایشیتماکان باری حسرتده قالسون

121

Meni hikmetlerim kand ü aseldür
Heme sözler içinde bî-bedeldür
Meni hikmetlerim in'âm-ı Allah
Seher vaktde dise estağfirullah

*Benim hikmetlerim şeker ve baldır,
Bütün sözler içinde paha biçilmezdir,
Hikmetlerim Allah'ın lütfuludur,
Seher vakti tevbe edenler için.*

*Менің хикметтерім бал мен шекер,
Барлық сөздердің ішінде теңдесі жоқ,
Хикметтерім Алланың шапағаты болар,
Сәре уақытында тәубе еткендерге.*

*Мои стихи -мед ценный,
Смысл их бесценный.
Они для молящихся с утра -
Аллаха доброта.*

*My wisdom is sugaz and honey;
It is priceless in all words.
My wisdom is a blessing from Allah;
It is for those who repent at dawn.*

مینى حکمت لاریم قند و عسل دور
ہمہ سوزلار ایچندہ بی بدل دور
مینى حکمت لاریم انعام اللہ
سحر و قندہ دیسہ استغفر اللہ

122

Meni hikmetlerim derdsizge aytman
Bahâsız gevherim nâdânga satman
Yesevî hikmetler kadriye yatkıl
Hum-i aşkdin meyi bir katre tatkıl

*Hikmetlerimi (şiişlezimi) derdsiz, muhabbetsiz kişiye okumayın,
Paha biçilmez cevherimi câhilleze satmayın,
Yesevî hikmetlerinin kıymetini bilin,
Aşk küpünden biz damla şarap tadın.*

*Хикметтерімді дертсіздерге айтпағын,
Теңдесі жоқ гевһарымды надандарға сатпағын,
Яссауи хикметінің қадірін біліп жүргін,
Ғашық шарабынан бір тамшы татып көргін.*

*Не читайте мои стихи тому, в ком любви нет.
Не продавайте драгоценные камни невежде.
Оцените по достоинству слова Ясави
Испеите каплю из кубышки любви.*

*Do not recite my wisdom (poems) to those who do not bear the burden and love
Do not sell my gems to the ignorant
Know the value of Yasawi's wisdom
Taste a sip of wine from the jar of love.*

مینى حکمت لاریم درد سیرکا ایتمنک
بہا سیر کوہریم نادانغہ ساتمنک
یسوی حکمتین قدریغہ یاتکیل
خم عشق دین می بر قطرہ تاتکیل

Pir rızası Hak rızası bolur dostlar
 Hak Teâlâ rahmetindin alur dostlar
 Riyâzatda sır sözüdin bilür dostlar
 Andag kullar Hakk'a yavuk bolur irmiş

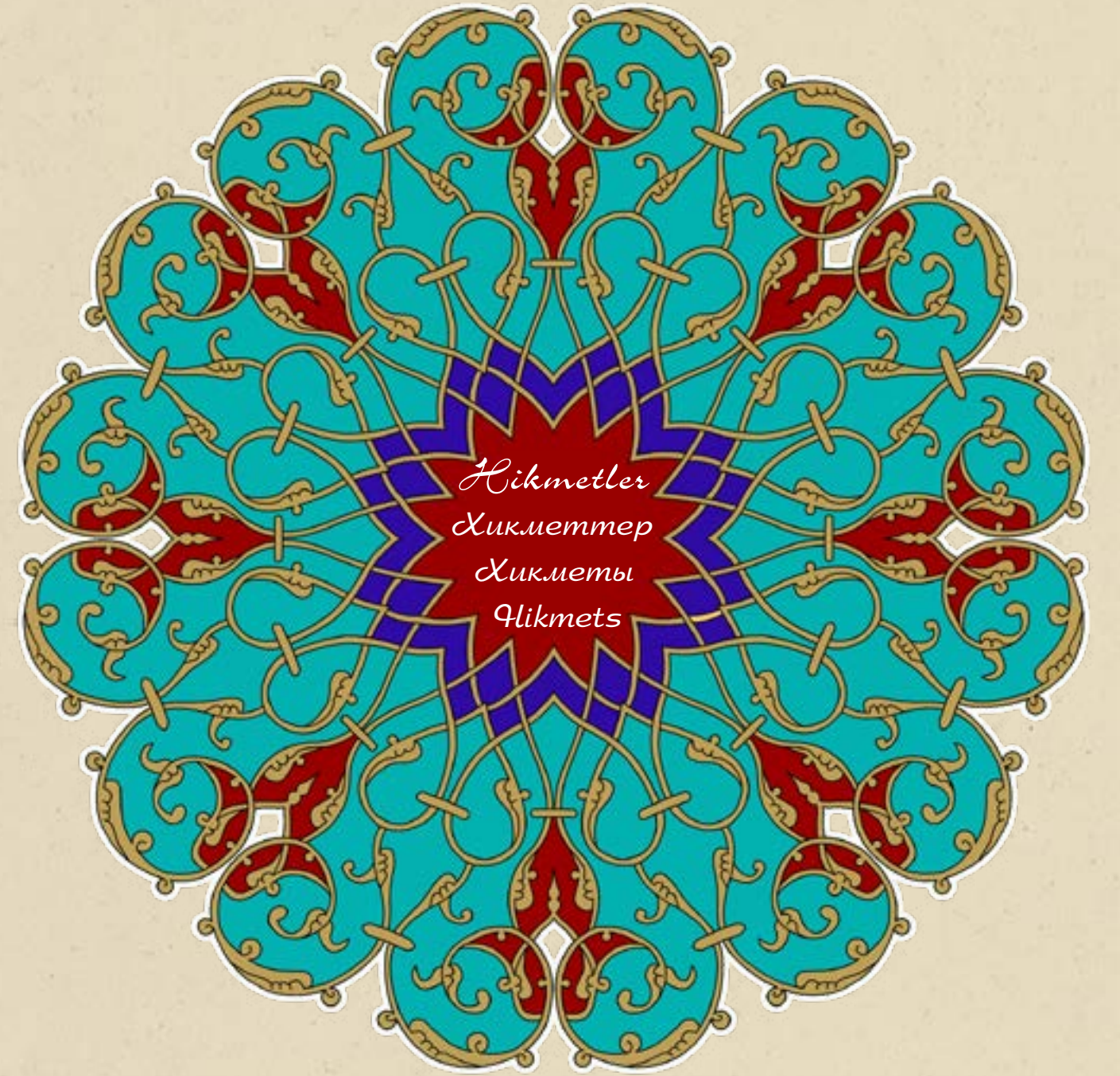
Pir rızası, Hakk rızası oluz dostlar,
 Hakk Teâlâ rahmetinden aliz dostlar,
 Riyâzatda siz sözünden biliz dostlar,
 Öyle kullar Hakk'a yakın oluz imiş.

Пир ризасы Хақ ризасы болар достар,
 Хақ Малага раҳметінен алар достар,
 Пақуалықта сыр сөзінен білер достар,
 Бұндай қындар Хаққа жақын болады- мыс

Пир у покорность - Аллаху покорность.
 Тот, кто пир своего признает,
 От Аллаха воздаяние получит.
 Ведь близки к Всевышнему покорные.

Dear Friends! The contentedness of the master is the contentedness of the Truth.
 Dear Friends! They take from the Mercy of the Truth, the Exalted.
 Dear Friends! They find the secret meanings in abstaining from the lusts of the flesh.
 Dear Friends! Such servants become close to the Truth.

پیر رضاسی حق رضاسی بولور دوستلار
 حق تعالی رحمتیندین آلور دوستلار
 ریاضت ده سر سوزیدین بیلور دوستلار
 آنداغ قوللار حق یاق بولور ایریش

Bibliyografya
Библиография

Пайдаланылган әдебиеттер
Bibliography

1. Hikmet: Hoca Ahmed Yesevî, Dîvân-ı Hikmet (nşr. Kuanışbek Kârî, Galiya Kambarbekova, Rasul İsmailzâde), Tahran: el-Hüdâ, 2000, s. 186-187

2. Hikmet: Yesevî, age, s. 126

3. Hikmet: Yesevî, age, s. 55

4. Hikmet: Yesevî, age, s. 54

5. Hikmet: Yesevî, age, s. 56, 57

6. Hikmet: Yesevî, age, s. 100

7. Hikmet: Yesevî, age, s. 101-102

8. Hikmet: Yesevî, age, s. 17

9. Hikmet: Yesevî, age, s. 17

10. Hikmet: Yesevî, ac, s. 20

11. Hikmet: Yesevî, age, s. 165

12. Hikmet: Yesevî, age, s. 52

13. Hikmet: Hoca Ahmed Yesevî, Divân-ı Hikmet (hızr. Dayrabay Serikbayulı, S. Rafiddinov), Almatı: ARIS, 2001, s. 42

14. Hikmet: Yesevî, Dîvân-ı Hikmet, Tahran 2000, s. 156
Yesevî, age, Almatı 2001, s. 164-165

15. Hikmet: Yesevî, age, Tahran 2000, s. 35

16. Hikmet: Yesevî, age, Almatı 2001, s. 105-106

17. Hikmet: Yesevî, age, Tahran 2000, s. 95

18. Hikmet: Yesevî, age, Almatı 2001, s. 226

19. Hikmet: Yesevî, age, Tahran 2000, s. 220

20. Hikmet: Yesevî, age, Tahran 2000, s. 201-202

21. Hikmet: Yesevî, age, s. 222

22. Hikmet: Yesevî, age, s. 223

23. Hikmet: Yesevî, age, s. 223

24. Hikmet: Yesevî, age, s. 148

25. Hikmet: Yesevî, age, s. 148

26. Hikmet: Yesevî, age, s. 149

27. Hikmet: Yesevî, age, s. 149

28. Hikmet: Yesevî, age, s. 68

29. Hikmet: Yesevî, age, s. 18

30. Hikmet: Yesevî, age, s. 19

31. Hikmet: Yesevî, age, s. 99

32. Hikmet: Yesevî, age, s. 55

33. Hikmet: Yesevî, age, s. 175

34. Hikmet: Yesevî, age, s. 69

35. Hikmet: Yesevî, age, s. 196

36. Hikmet: Yesevî, age, s. 209

37. Hikmet: Yesevî, age, s. 180

38. Hikmet: Yesevî, age, s. 180

39. Hikmet: Yesevî, age, s. 138

40. Hikmet: Yesevî, age, s. 54

41. Hikmet: Yesevî, age, s. 187

42. Hikmet: Yesevî, age, s. 38

43. Hikmet: Yesevî, age, s. 222

44. Hikmet: Yesevî, age, s. 208

45. Hikmet: Yesevî, age, s. 92

46. Hikmet: Yesevî, age, s. 93

47. Hikmet: Yesevî, age, s. 173-174

48. Hikmet: Yesevî, age, s. 61

49. Hikmet: Yesevî, age, s. 61

50. Hikmet: Yesevî, age, s. 62

51. Hikmet: Yesevî, age, s. 62

52. Hikmet: Yesevî, age, s. 62

53. Hikmet: Yesevî, age, s. 61-62

54. Hikmet: Yesevî, age, s. 35

55. Hikmet: Yesevî, age, s. 94

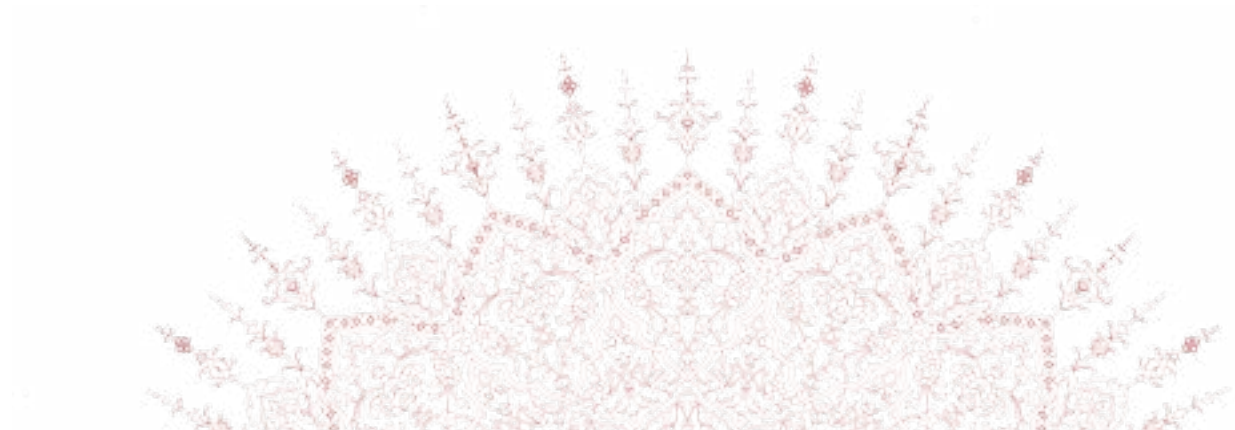
56. Hikmet: Yesevî, age, s. 50

57. Hikmet: Yesevî, age, s. 50

58. Hikmet: Yesevî, age, s. 50

59. Hikmet: Yesevî, age, s. 50

60. Hikmet: Yesevî, age, s. 151

61. Hikmet: Yesevî, age, s. 151

62. Hikmet: Yesevî, age, s. 151

63. Hikmet: Yesevî, age, s. 151

64. Hikmet: Yesevî, age, s. 151

65. Hikmet: Yesevî, age, s. 151

66. Hikmet: Yesevî, age, s. 151-152

67. Hikmet: Yesevî, age, s. 194

68. Hikmet: Yesevî, age, s. 194

69. Hikmet: Yesevî, age, s. 60

70. Hikmet: Yesevî, age, s. 60

71. Hikmet: Yesevî, age, s. 60

72. Hikmet: Yesevî, age, s. 60

73. Hikmet: Yesevî, age, s. 63

74. Hikmet: Yesevî, age, s. 64

75. Hikmet: Yesevî, age, s. 65

76. Hikmet: Yesevî, age, s. 72

77. Hikmet: Yesevî, age, s. 77

78. Hikmet: Yesevî, age, s. 79

79. Hikmet: Yesevî, age, s. 107

80. Hikmet: Yesevî, age, s. 107

81. Hikmet: Yesevî, age, s. 111

82. Hikmet: Yesevî, age, s. . 111

83. Hikmet: Yesevî, age, s. 147

84. Hikmet: Yesevî, age, s. 135

85. Hikmet: Yesevî, age, s. 160

86. Hikmet: Yesevî, age, s. 95

87. Hikmet: Yesevî, age, s. 235

88. Hikmet: Yesevî, age, s. 101

89. Hikmet: Yesevî, age, s. 59

90. Hikmet: Yesevî, age, s. 201

91. Hikmet: Yesevî, Divân-ı Hikmet, Almatı 2001, s. 227

92. Hikmet: Yesevî, age, Tahran 2000, s. 160

93. Hikmet: Yesevî, age, Tahran 2000, s. 175

94. Hikmet: Yesevî, age, s. 176

95. Hikmet: Yesevî, age, s. 174-175

96. Hikmet: Yesevî, age, s. 175

97. Hikmet: Yesevî, age, s. 175

98. Hikmet: Yesevî, age, s. 174-175

99. Hikmet: Yesevî, age, s. 94

100. Hikmet: Yesevî, age, s. 94

101. Hikmet: Yesevî, age, s. 94

102. Hikmet: Yesevî, age, s. 94

103. Hikmet: Yesevî, age, s. 145

104. Hikmet: Yesevî, age, s. 145

105. Hikmet: Yesevî, age, s. 159

106. Hikmet: Yesevî, age, s. 159

107. Hikmet: Yesevî, age, s. 160

108. Hikmet: Yesevî, age, s. 166

109. Hikmet: Yesevî, age, s. 167

110. Hikmet: Yesevî, age, s. 225

111. Hikmet: Yesevî, age, s. 226

112. Hikmet: Yesevî, age, s. 132

113. Hikmet: Yesevî, age, s. 132

114. Hikmet: Yesevî, age, s. 132

115. Hikmet: Yesevî, age, s. 132

116. Hikmet: Yesevî, age, s. 132

117. Hikmet: Yesevî, age, s. 132

118. Hikmet: Yesevî, age, s. 133

119. Hikmet: Yesevî, age, s. 133

120. Hikmet: Yesevî, age, s. 234

121. Hikmet: Yesevî, age, s. 235

122. Hikmet: Yesevî, age, s. 235

123. Hikmet: Yesevî, age, s. 225

